

СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА

Издавач:

МИНИСТЕРСТВО ЗА ОДБРАНА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Адреса на Редакцијата:

Министерство за одбрана

Списание „СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА“

ул. „Орце Николов“ 66 1000 Скопје

Телефони: 3282-058, 3282-299 и тел. факс 3113-527

Интернет адреса: WEB на Министерството за

одбрана: www.morm.gov.mk, публикации, СОВРЕМЕНА

МАКЕДОНСКА ОДБРАНА на македонски и на англиски јазик

Списанието излегува два пати годишно.

Цената на еден примерок е 70 денари.

Претплата за 2004 година изнесува 140 денари (плус поштенски трошоци).

Претплата за странство е двојно поголема (плус поштенски трошоци).

СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА

ТЕОРЕТСКО СПИСАНИЕ НА МИНИСТЕРСТВОТО ЗА ОДБРАНА НА РМ

ИЗДАВАЧКИ СОВЕТ

Ризван СУЛЕЈМАНИ, претседател

проф. д-р *Трајан* ГОЦЕВСКИ

Апостол АРБЕЛСКИ

проф. д-р *Стојче* ДЕСКОВСКИ

проф. д-р *Митко* КОТОВЧЕВСКИ

проф. д-р *Марина* МИТРЕВСКА

Сокол МИТРОВСКИ, генерал мајор

д-р *Петар* АТАНАСОВ

УРЕДУВАЧКИ ОДБОР

проф. д-р *Трајан* ГОЦЕВСКИ

проф. д-р *Сокле* КОЧОСКИ, полковник

проф. д-р *Митко* КОТОВЧЕВСКИ

Жанет РИСТОСКА

проф. д-р *Зоран* НАЦЕВ

проф. д-р *Росе* СМИЛЕСКИ, полковник

м-р *Оливер* БАКРЕСКИ

Добре ТРАЈАНОВСКИ, потполковник

Главен и одговорен уредник: проф. д-р *Трајан* ГОЦЕВСКИ

Заменик главен уредник: проф. д-р *Сокле* КОЧОСКИ, полковник

Технички уредник: *Билјана* ИВАНОВА

Ликовно решение на корица: *Кочо* ФИДАНОВСКИ

Лектор: *Жанет* РИСТОСКА

Печат: Форумпринт - Д.Е. Куманово

Сите права се резервирани

Се забранува репродуцирање на публикацијата и нејзините делови, како и нивно трансформирање во разни медиуми: електронски, магнетни ленти, механичко фотокопирање, снимање и друго, без писмено одобрение на издавачот и авторите.

All rights reserved

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means: electronic, electrostatic, magnetic tape, mechanical photocopying, recording or otherwise, without permission in writing from the publisher and authors.

Според мислењето на Министерството за култура бр. 07-7144/2 од 27. 12. 1999 година, за списанието „СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА“ се плаќа повластена даночна стапка.

СОДРЖИНА

1	<i>Општо теоретски, доктринарно-стратешки и други теми од областа на одбраната</i>	
Митко КОТОВЧЕВСКИ		
ГРАЃАНСКАТА ВОЈНА ОДНАТРЕ	.....	7
2	<i>Геополитички, геостратешки, военополитички и теми од меѓународен ангажман во областа на одбраната</i>	
Слободан ДИМИШКОВСКИ, Ванчо КЕНКОВ		
ЕВРОПА И СВЕТОТ ПО СТУДЕНАТА ВОЈНА	.....	21
Зоран ИВАНОВСКИ		
СТРАТЕГИСКА РЕАЛИЗАЦИЈА: ГЛОБАЛИЗАЦИЈА И УНИПОЛАРИТЕТ	.....	35
3	<i>Евроатлантски интеграции</i>	
Стојан СЛАВЕСКИ		
БЕЗБЕДНОСНА РАМКА НА МЕЃУНАРОДНОТО АНГАЖИРАЊЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	.....	45
Оливер БАКРЕСКИ		
ПРИДВИЖУВАЊЕТО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА КОН НАТО И ПОТРЕБАТА ЗА КООРДИНАЦИЈА НА АКТИВНОСТИТЕ НА НАЦИОНАЛНО НИВО	.....	63

4

Техничко-технолошки достижнувања, вооружување и опрема

Јове Димитрија ТАЛЕВСКИ, Ристе ТЕМЈАНОВСКИ

**ПРИМЕНАТА НА МЕТОДОТ НА ГРАФОВИ ВО ГЕОГРАФИЈАТА И
ВОЕНАТА ГЕОГРАФИЈА** 77

Илија ГЛИГОРОВ

ВОЕН КОЛЕКТИВ И ЗДРАВСТВЕНА ЗАШТИТА 95

Миодраг СТАИЌ

**ЗАШТИТА НА ДОВЕРЛИВИ ПОДАТОЦИ И ИНФОРМАЦИИ ВО
ТЕЛЕКОМУНИКАЦИСКИТЕ И ИНФОРМАЦИСКИТЕ СИСТЕМИ** .. 111

6

Зрџи рубрики од областа на безбедноста, одбраната и заштитата

Надежда КОСТОСКА

ФОТОХЕМИСКИ ПРОЦЕСИ ВО АТМОСФЕРАТА 129

Менде СОЛУНЧЕВСКИ

**УЛОГАТА НА МЕЃУНАРОДНОТО ДВИЖЕЊЕ НА ЦРВЕНИОТ КРСТ
И ЦРВЕНАТА ПОЛУМЕСЕЧИНА ВО ЗАШТИТАТА И СПАСУВАЊЕТО
НА ЗАГРОЗЕНОТО НАСЕЛЕНИЕ ОД ВОЕНИ ДЕЈСТВА, ПРИРОДНИ
КАТАСТРОФИ И ТЕХНИЧКО-ТЕХНОЛОШКИ КАТАСТРОФИ** 139

Тони АНГЕЛОВСКИ, Жанет РИСТОСКА

СПЕЦИЈАЛНИТЕ ЕДИНИЦИ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА..... 149

7

Прикази на книги, стручни илустрации и др. од областа на одбраната

Оливер БАКРЕСКИ

ПРИКАЗ кон книгата „**НАЦИОНАЛНАТА БЕЗБЕДНОСТ НА
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА И ЕВРОАТЛАНТСКИТЕ
ИНТЕГРАЦИИ**“ од д-р Стојан Славески 161

ГРАЃАНСКАТА ВОЈНА ОДНАТРЕ

Митко КОТОВЧЕВСКИ

Филозофски факултет, Институт за одбранбени и мировни студии–Скопје

Апстракт: Суштината на трудот „Граѓанската војна однајре“ ирепрезентира обид подлабоко да се иронира во феноменот „граѓанска војна“ и да се најправи еден сеофитен и реален портрет за нејзиниот сверски лик. Граѓанските војни мошне силно ја одбележаа последната декада на XX век со тенденција да го загрозуваат човештвото и во првите декади на новиот век. Како нивна заедничка карактеристика можеме да ја идентифицираме нивната крволочност, жестокост, непредвидливост, огромните страдања и неизвесност, како и огромната енергија за новниот „долг век на траење“ и самопродолжување. За оваа цел, можеме да идентифицираме дека граѓанските војни ирепрезентираат најопасни и најкрвави вооружени конфликти и сериозна закана за националната и регионалната безбедност на проспериите во кои беснеат и се манифестираат со целокупната своја жестокост.

Клучни зборови: внатрешен вооружен конфликт, граѓанска војна, постконфликтно општество.

INSIDES OF THE CIVIL WAR

Abstract: The substance of the article “Insides of the civil war” is an attempt deeply to get involved in the phenomena of the “civil war” and to create realistic portrait on its beastly face. Numerous cases of civil war, marked international community in the last decade, with tendency to mark the beginning of first decade of the 21st century. Its bloodthirstiness, rage, unpredictability, enormous suffering und uncertainty, and huge energy for their “long century of existence” and selfextension, determine the common constant of the civil war. We may draw a conclusion that civil war are the most dangerous and the most bloody internal armed conflicts and serious threat to national and regional security especially, in the regions where civil war are raging with the full complexity and intensity.

Key words: internal armed conflict, civil war, post-conflict society.

Граѓанска војна – најопасен внатрешен вооружен конфликт

Во суштина, внатрешниот вооружен конфликт претставува вооружен судир кој го водат определени антагонистички вооружени групи–субгрупи (класни, национални, етнички, политички, верски, племенски и други) во рамките на националните, односно државните граници.

Суштествени (пред)услови на квалификување на внатрешниот карактер на борбите претставуваат: територијалната и кадровската супремација на власта на една држава врз припадниците на спротиставените општествени групации и територијалната ограниченост на изведување на борбите во рамките на конкретната држава.

Во внатрешните вооружени конфликти спаѓаат интезивните поединечни акти на насилство, државните удари во кои доминира примената на насилство (воена сила), востание, вооружениот бунт и граѓанските војни. Во праксата не постојат цврсти и прецизно дефинирани критериуми за нивно јасно и целосно разграничување. Мошне е тешко доволно прецизно да се направи јасна дистинкција дали во конкретниот случај станува збор за вооружен бунт мотивиран од различни причини како вооружен судир против владата или одделни нејзини членови, или за востание како вооружен судир за остварување на сепаратистички или други цели, или пак во најгруба варијанта за граѓанска војна како најинтезивен вооружен судир кој го мобилизира поделеното население на една држава.

Тешкотиите во нивното дефинирање и размислување произлегуваат и од високиот степен на нивната взаемна испреплетеност и потенцијалната можност за трансформација и прераснување на еден облик во друг со брзата и непредвидлива промена и ескалација на настаните.

За илустрација, од методолошки аспект како валидни критериуми дали еден вооружен бунт се трансформира во граѓанска војна се земаат: интезитетот и времетраењето на вооружените дејства, обемот на ангажираните сили и територијалниот зафат на борбите.

Граѓанската војна претставува определен вооружен судир (внатре во границите на определена држава), кој не се смета за меѓудржавна војна, кога вооружениот судир ќе поприми определено политичко значење /карактеристики/ и кога ќе достигне размери поголеми од вооружениот бунт.

Граѓанската војна се води помеѓу владините(регуларните) вооружени сили на државата и вооружените групи формирани врз различни основи. Нивните припадници се (само)нарекуваат востаници, сили на отпорот, бунтовници, заговорници, герилци, борци за човекови права.

Во определени граѓански војни постои можност борбите да се водат помеѓу владините сили како целина и повеќе територијално – политички единки во рамките на државата(федерална единка, покраина, кантон и слично).

Состојба на граѓанска војна настанува тогаш кога заради нехомогеност или распаѓање на власта се судираат определени спротиставени ривалски политички, религиозни и други општествени субгрупи. Тоа е состојба кога настанува турбулентен и хаотичен општествен амбиент и кога владата на определена држава не е во можност успешно и целосно да ја извршува својата власт.

Граѓанските војни можат да имаат за цел промена на постојниот политички систем, промена на актуелната власт, отцепување или припојување кон друга држава или создавање на посебна самостојна држава.

Паралелни цели на овие суштински цели кои се промовираат во граѓанската војна може да претставуваат:

- рушење на определени витални општествени вредности, а некогаш тоа може да предизвика целосен распад на воспоставениот систем на витални општествени вредности;
- превземање /одземање/ на правото за „владеење“ со определени ресурси и економски интереси;
- збогатување /пропирување/ на нивните човекови слободи и права;
- подобрување на нивниот политички, економско-социјален, религиозен и севкупен општествен статус;
- „ослободување“ од централната власт, добивање висок степен на автономија, децентрализација и зајакнување на локалната самоуправа;
- федерализација и кантонизација на државата итн.

Граѓанската војна пламнува во ситуација на вооружена конфронтација меѓу членовите на вооружените сили и дисидентските вооружени сили или други организирани вооружени групи. На граѓанската војна ѝ претходат сериозни внатрешни немири и тензии кои ескалираат до определена критична фаза /точка/ и кога владата е приморана да донесе одлука за вклучување на вооружените сили за изведување на операции со кои ќе се обиде да воведат ред и функционирање на правната држава на целата своја територија.

За целосна анализа на терминот граѓанска војна непходно е да се расветлат два значајни аспекти:

Прво: Ситуација кога на територијата на една држава ќе избијат видливи неконтролирани непријателства помеѓу вооружените сили и дисидентски вооружени сили или други организирани вооружени групи;

Второ: Ситуација каде дисидентските сили или други организирани вооружени групи се под раководство на одговорна команда и вршат контрола на дел од територијата што им овозможува да водат трајни и концентрирани вооружени конфликти.

Карактеристики на граѓанските војни

Граѓанските војни се водат во секојдневните животни простори кои стануваат крвава арена на судири на довчерашните соседи, пријатели, соработници, а некогаш дури и помеѓу членови од исто семејство. Тоа е војна во која преку нишанот на оружјето се гледаат луѓето од определени општествени (суб)групи кои имаат заедничко минато, историја или заеднички живот и судбини. „Новите непријатели“ дотогаш делеле ист јазик, религија и култура, но сепак живееле заедно, заедно работеле, заедно се школувале и другарувале, а понекогаш стапувале и во заеднички бракови – мешани бракови.

Местата и објектите во кои секојдневно живеат, се сретнуваат и работат стануваат борбени зони и крвави арени за нивно меѓусебно истребување.

Сите валкани вооружени конфликти, а во тој контекст и граѓанските војни најдобро ги водат најлошите криминалци.

Во виорот на граѓанските војни се продуцираат и нови криминални банди кои го користат безбедносниот вакуум и сè поприсутното беззаконие за да ја остварат својата „света мисија“ – ограбување, силување, убивање и масакрирање на обичните, мирни луѓе.

Дел од овие криминални банди и структури можат да се борат за една од страните во конфликтот, тие ретко се под целосна контрола на воените командни структури. За таа цел, мошне е тешко да се прогнозира кога овие групи ќе ги следат, а кога ќе се отргнат од контрола на командантите кои формално, односно номинално раководаат со нив. Нивната организациска поставеност е таква што тие првенствено се лојални на своите лидери – „команданти“ и на членовите на групата. Тие се многу брутални, непредвидливи и често пати оперираат со неказнетост и непромисленост кон останатите граѓани и групи во општеството зафатено со пламенот на конфликтот.

Господарите на граѓанските војни најмногу ги уживаат благодетите и огромната економска корист од овие видови војни. Бандите, насилниците и крадците – „новите борци“ – ја користат силата на оружјето и помрачениот ум за да стекнат лично богатство. Тие се неизбежни актери и во трговијата со оружје од сите типови наменето за масовно тероризирање на населението. Нивните валкани сметки се збогатени со „територијални освојувања“, кражби и насилни оданочувања, „практицирање на власта“ и глумење на закон во државата.

Тие вешто се вклучуваат и во трансферот на огромната меѓународна помош наменета за настраданото население. Голем дел од инектираните суми на пари и средства за хуманитарна помош во конфликтните подрачја завршуваат во нивните џебови.

Енормно големите суми на финансиски средства кои се стекнуваат на овој начин во граѓанските војни завршуваат во рацете на неколку најопасни криминални групи.

Меѓутоа, загубите се широко распространети и подеднакво ги чувствуваат сите граѓани во зоните на конфликтот. Уништувањето на сопственоста има страотно влијание врз голем број семејства кои преживуваат огромни човечки и финансиски трагедии. Ефектите се исто толку разорни и на субнационално и на национално ниво. Огромниот данок на военото лудило подеднакво ја зафаќа целата популација, посебно оние кои најмалку се виновни за тоа и оние кои најлошо пливаат во крвавите води на граѓанските војни.

„Одредите на смртта“ составени од најбезобзирните криминалци кои пустошат во своите „дефинирани зони“ неограничено управуваат со животите и со судбините на луѓето. Злото ослободено од Пандорината кутија на граѓанскиот конфликт мошне брзо се шири, ја заслепува светлината на меѓусебната доверба и толеранција и со невидена жестокост го руши дотогашното заедничко живеење. Насекаде почнува да беснее виорот на омразата кој го отвора патот на најкрвавите и најсверски злосторства без преседан во историјата на војните. Насилството, осакатувањата, свирепото однесување и измачување, земањето на заложници, понижувачкиот третман и свирепост врз личниот дигнитет, изрекување пресуди и егзекуција без претходно судење од страна на регуларно конституиран суд, претставуваат секојдневни слики што го загрозуваат поголемиот дел од човештвото. Смртта, осакатувањето и загубата на здравјето се вистински директни и индиректни штети – загуби.

Нешто слично се случува и во граѓанските војни кои се водени од некаква потрага по правда и збогатување на човекови слободи и права на нивните главни актери. Определени (суб)групи ги започнуваат граѓанските војни со оправдување дека им се одземаат определени граѓански права и слободи. Овие „борци за слобода“ масовно ги убиваат своите сограѓани, со што целосно ја прифаќаат бруталноста, малтретирањето и теророт (отсекување глави на „непријателот“, осакатувања, силувања на мали деца и старци, морничаво изложување на распарчените жртви и победничко сликање со нивните беспомошни тела). Со крволочните методи кои стануваат доминантни во нивното дивеење во „потрага по праведна причина“, тие го покажуваат, исто така, својот сверски лик и ја поткопуваат оправданоста – праведноста на нивната причина – цел. Со тоа само се потврдува природната, логична врска помеѓу средствата и крајниот ефект /резултат-цел/. Понекогаш дури и претставниците на етничката заедница во чие име се врши злосторството се згрозуваат и оддаваат страв од методите и техниките кои масовно се користат против нивните „противници“.

Во социополитичкиот исход на граѓанските војни многу јасно се рефлектираат и измешаните мотиви и ужасите применети за нивно реализирање.

Во кошмарот на граѓанските војни доаѓа до сериозна ерозија на војничката чест и кодексот на постапување, но уште посилно еродира почитувањето на човековото достоинство, чест и правото на живот. Тие се најбруталните и најнеправедни војни, војни без крај и без победници. Во нив сите губат, а најмногу страдаат невините луѓе, старците, жените, децата – страда човечноста.

Листата на економски загуби од граѓанската војна е мошне долга. Загубите се чувствуваат во сите сфери и на сите нивоа. Економијата на земјата трпи страотни последици / некогаш настапува и тотален економски колапс/ а разорните ефекти на тој план може да ја вратат земјата во својот развој назад за повеќе десетици години.

Загубениот капацитет за работење и заработување има директни и индиректни последици како за индивидуалните семејства, така и за националната продуктивност и националната економија во повеќето години. Доаѓа до нарушување на производниот процес, нарушување или блокирање на пазарите и пазарните текови.

Водењето на граѓанските војни го следи и идентификувањето на политичката сила со воената сила (понекогаш само во определен период). Групата луѓе–движечката сила на конфликтот кои доминираат на воен план, постануваат доминантни и на политички, како и на социјален пла.

Храброста, важноста – цената на жртвувањето и ризикот, неизвесноста која произлегува од учеството во заедничките борбени, разурнувачки и ограбувачки акции им овозможуваат на припадниците силно изразено чувство на припадност кон групата. Тоа се „социјални придобивки“ за „новите борци“ кои продолжуваат да комуницираат и во наредниот период, посебно во постконфликтниот период во кои тие се обидуваат да дејствуваат на идентичен начин, само во други поинакви услови и поинаков севкупен општествен амбиент.

Кога военото истакнување се потенцира од страна на поединци или групи кои се во потрага по личен предизвик за воспоставување праведни системи, политичките и социјалните придобивки од војната се пристрасни и меѓусебно се исклучуваат. Господарите на граѓанската војна стекнуваат моќ над земјата и народот, како и врз преостанатите потенцијали и капацитети, но во исто време стекнуваат и значителна меѓународна „афирмација и препознатливост“ преку моќните светски медиумски куќи, преку нивното учество на преговарачки маси во европските метрополи, во некои воени бази на САД и во други светски центри. Сликите од нивните средби со познати светски лидери вешто монтирани од експертите за психолошки операции непрекинато се вртат на главните вести на сите значајни телевизиски куќи во светот.

Многу често таквото препознавање повеќе го отсликува проширувањето на насилството што го промовирале овие новокомпониран

лидери кои се продукт на валканите игри и на двојните стандарди на надворешната политика на најмоќните земји во светот – нивните спонзори, отколку нивната легитимност или популарност. Тоа е сепак еден од многуте парадокси на современиот светски поредок кога познати светски лидери се прегрнуваат и се бакнуваат пред телевизиските камери со најголемите криминалци кои се апсолутни господари на злосторствата во земјите во кои испровоцирале граѓански војни.

Во новосозданиот „политички амбиент“ на меѓународната хаотична сцена, терминот „политика“ станува само кодексен збор за резултатите од бојното поле.

Кога ниедна од завојуваните страни - актерите во граѓанските војни не може да оствари воена надмоќност и предност, граѓанските војни може да се развлечат во недоглед, траат со години, а со определени прекини, може да го продолжат нивниот век на траење и со векови. Тие имаат огромна потенцирана деструктивна енергија за длабока фрагментација на општеството, односно на опшествените системи.

Во тоа е и најголемата опасност од нивното започнување /продолжување/. Најголемата опасност лежи во нивното често рестартирање во определени временски интервали, со тенденција секој нареден конфликт да биде побрутален и покрволочен од претходниот.

Причини за продолжување на „векот на траење“ на граѓанските војни

Граѓанските војни се самопродолжувачки војни – во секоја од нив се наоѓа семето на наредната (новата) уште позастрашувачка војна.

Врз нивното самоодржување и самопродолжување влијаат голем број фактори и процеси како опасни и мошне непредвидливи / тешко мерливи/ „регенератори“.

Суровоста, свирепоста и крволочноста кои се заеднички именител за сите граѓански војни, насочено кон дотогашните пријатели, соседи или колеги (често пати и кон своите роднини) претставуваат доживотни трауми и трагични искуства за жртвите во овие конфликти и силен „регенератор“ за продолжување на нивниот „век на траење“. Понекогаш свирепоста се манифестира со рамнодушно и ладнокрвно набљудување на настаните/ ужасите/ кои им се нанесуваат на луѓето со кои дотогаш делеле заеднички судбини. Едноставно, жртвата на која и се заканува опасност им се остава на милост и немилост на целатите на граѓанската војна, без да се направи и најмал обид да ѝ се помогне или да се спаси.

Често пати, свирепоста вклучува и насилство „лице в лице“, што е најболно бидејќи доаѓа од рацете на некогашните сограѓани – соседи, колеги, пријатели дури и другари. Во сите случаи на насилство и свирепост вината е

огромна, а спротивните примери на меѓусебно помагање и спасување се многу ретки и претставуваат инспирација за пишување на романи и филмски сценарија. Тоа се единствените сведоци дека човечноста и меѓусебното почитување продолжуваат да живеат и во лудилото на граѓанските војни.

Кога луѓето стануваат жртви трпејќи го ужасот од рацете на луѓето со кои некогаш контактирале и живееле – делеле добро и зло, сакале или не, полека почнуваат да се приклучуваат кон исклучителната филозофија пропагирана од нивните новосоздадени „лидери“. Тие зачестено почуваат да си го поставуваат прашањето како можеле да им веруваат на „таквите“ (не)луѓе. Раните од своите најблиски најмногу болат и најтешко се забораваат. Најпоразителниот епилог од сето тоа е што се губи нивната меѓусебна доверба со што се наметнува и единствениот можен заклучок /одговор/ дека тие повеќе никогаш не ќе можат да им веруваат. Раните врз луѓето оставаат лузни и врз нивниот соживот во иднина што е мошне болно сознание и сериозен извор за понатамошни делби и конфронтации.

Кога добрите луѓе од соседството, од нивното село, нивниот град ќе ги искрваат своите раце, акти за кои другите не можат да поверуваат дека тие би можеле да ги направат кон некој кои го познавале, почитувале, сакале, тогаш почнува да се раѓа желбата за одмазда за сторените злосторства и неправди.

Луѓето почнуваат да се чувствуваат обврзани по секоја цена да одговорат на ист начин, (понекогаш и пожестоко) за нанесеното зло кон нив и кон нивните најблиски. Тоа уште повеќе го разгорува жарот на омразата и уште повеќе го зголемува бранот на нови и уште побрутални сверства. Тоа е почеток на ескалација на насилството која вечно ќе ги храни новите конфликти. Тогаш на сцената на крвавите граѓански војни почнува да царува само една единствена логика: Ако „тие вршат ужасни сверства кон нас, ние повеќе не можеме да „им“веруваме, тогаш неминовно е на „нивните“ сверства да одговориме на сверски начин“, акт кој единствено може да биде интерпретиран само како изнуден, оправдан и непходен.

Оваа логика е погубна и е силен генератор како за масовните истребувања во граѓанските војни, така и за нивното реактивирање во наредниот период. Нивното самообновување без исклучок (ќе) зависи правопрпорционално од количеството на пролеаната крв и квантумот на извршените сверства.

Граѓанската војна во која првенствено цивилите претставуваат најчеста цел /мета/, закономерно продуцира циклус на акции – спирала на насилство со кои во континуитет се обновуваат самите себе. Тоа е вечната енергија со која се самопривидуваат и самообновуваат граѓанските војни.

Акцијата и реакцијата, насилството и одмаздата неизбежно го поттикнуваат циклусот на насилството кој е мошне тешко прекинлив, но и ако се прекине, секогаш ќе постои потенцијална енергија за негово обновување. Грозните и грозоморни искуства од граѓанските војни претставуваат еден од значајните растечки бранови на базичните причини кој водат кон идните граѓански војни, односно во пазувите на „старата“ граѓанска војна. Рети семето на злото за „новата“ граѓанска војна.

Војувањето кое трае со години или децении остава цели генерации на млади луѓе без знаење, без способности и вештини, но и без голема желба за успешно интегрирање во нормалните текови на секојдневното цивилно живеење. Тие или се отфрлени или се самоизолираат и тешко можат да најдат друго соодветно вработување за нормална егзистенција. Новонастанатата „мирна“ состојба тешко ја доживуваат и уште потешко ја прифаќаат со мали изгледи да се адаптираат во тишината на постконфликтното „мирно“ живеење. Сето ова значајно влијае за понатамошно зголемување на интересот за продолжување на војувањето, со самото тоа и на граѓанската војна. Нивната целосна и успешна реинтеграција во општеството е мошне отежната (посебно во општествата истопштени од долготрајните граѓански војни), бидејќи ресурсите на општеството значително се еродирани исто како и нивната желба за реинтеграција.

Празниот вакуум и незаконието за постконфликтното општество уште повеќе го засилуваат бандитството, разбојништвото и другите криминални активности од поголеми размери со што се зголемува општата недоверба (која и така е доведена на најниско ниво) и ги поттикнува сомневањата кои креираат и поттикнуваат нова, поширока тензија во општеството.

Покрај оваа категорија на криминалци и на криминални структури, постојат и определен број поединци и групи кои иако не уживаат директни економски, политички и социјални придобивки, претставуваат неизбежен декор и значаен фактор за (само) продолжување на војните. Оваа категорија на нови „херои“ толку цврсто се идентификуваат со причината и поднесуваат такви жртви за истата, што завршувањето на конфликтот го доживуваат мошне трагично и како закана за нивниот идентитет. Новите „херои“ кои се целосно мотивирани од оригиналноста и од возвишеноста на причината, најчесто завршуваат како одметници, делуваат како волци – самотници и се мошне опасни. Нивното откривање е мошне отежнато, а постои опасност да мобилизираат и нови, уште порадикални поединци – првенствено млади луѓе. Нивните „мировремени“ активности се мошне сверски од чија содржина понекогаш и самите се грозат. Нивните обновени сверства претставуваат одлична храна за забрзување на репризата на конфликтот и намалување на можностите за постигнување на праведен и траен мир. Затоа и мирот во постконфликтните опшества често е привиден и мошне кревок и кршлив.

Во овој контекст битни се и некои психолошки „регенератори“ на граѓанските војни кои лежат длабоко скриени во „душата и (пот)свеста“ на определени поединци – жртви на злоделата што лично ги искусиле. Таквите поединци горат од желба да се одмаздуваат или да им причинуваат болка на другите идентична или уште полоша од болката што ја искусиле на сопствената личност.

Луѓето кои направиле големи злосторства, а понекогаш и геноцид за време на траењето на граѓанската војна, оправдано стравуваат за нивната осуда и крај. Мирот кој ќе настапи за нив ќе биде почеток на нивното изолирање и уништување. Само продолжувањето на војната за овие крвници е единствениот спас и единствениот можен начин за нивно преживување. Затоа и најмногу сакаат нова војна, бидејќи за нив мирот значи голема закана, изгубеност и смрт.

Оваа категорија на луѓе – поединечни или групно, претставуваат важна пречка за воспоставување и одржување на мирот. Групите на одметници или непресметливи типови, криминалците меѓу кои има и наркомени – категорија на психолабилни и општествено опасни личности претставуваат сериозна закана за крехкиот мир и на севкупната безбедносна состојба и општествената стабилност. Најдобра варијанта е општеството брзо да ги лоцира овие поединци и групи и брзо и енергично да ги изолира, да ги уапси и осуди или да ги ликвидира. Тактизирањето околу нивното елиминирање само ги зајакнува, а пред светот забрзано се комплетира сликата за немоќта на општеството успешно да се справи со нив. Таквиот амбиент неминовно ја креира оценката за слаба влада, нестабилна држава на која и е неопходна меѓународна воена помош и заштите и сè што произлегува од таквиот непосакуван и неприфатлив статус.

Практата на овој план потврдува уште една нова закономерност: „Степенот на загрозеност на овие групи зависи пропорционално од постигнатиот прогрес во мировните и севкупните преговори во општеството“. Односно, колку се поголеми шансите на мирот и побрзото здравување на општеството, паниката што ги зафаќа овие „херои“ и самопрогласени команданти и локални шерифи е се поголема. Нивната нервоза и фрустрираност, мошне брзо еруптираат, а аналогно на тоа и нивното кримигено, неочекувано, избрзано и налудничаво однесување.

Во сите постконфликтни опшества, патеката од фазата на војување до фазата на промирје и воспоставување на мирот, неминовно содржи најмалку еден, а понекогаш и повеќе повторени обиди за нарушување на мирот. Тоа е посебно изразено во првите пет години после завршувањето на конфликтот.

Атентатите на лидерите, посебно атентатите на лидерите миротворци вклучени во преговорите повторно ја разгоруваат меѓународната недоверба,

но и недовербата кон меѓународната заедница (посебно кон медијаторите и олеснувачите). Тоа е сериозна пречка за мирот бидејќи во голема мера влијае негативно врз јавното мислење, го зголемува стравот и недовербата. Понекогаш недовербата кулминира до тој степен што може да влијае врз откажувањето на мировните преговори со што се отвара нова спирала на насилство, разгорување и продолжување на непријателствата. Тоа го потврдува правилото дека општеството во овие критични години (состојба ни војна ни мир) непрекинато се движи по тенката жица над бездната за која е доволен само еден погрешен чекор...

Атентатите во оваа фаза можат да бидат насочени и кон поранешните воени и политички лидери, самопрогласени команданти кои почнуваат меѓусебно да се ликвидираат етикетирајќи се како „предавници на сопствената кауза“ или „соработници на власта“. Тоа е и борба за превласт, за расчистување на старите сметки, нерасчистени финансиски состојби, политички незадоволства, чувство на изманипулираност од лидерите кои бараат моќ, реваншизам, криминално-мафијашки конфронтации и слично. Атентатите на поранешните воени команданти и лидери често пати и се препишуваат на полицијата, што уште повеќе ја комплицира безбедносната состојба и ја доведува до точка на вриење. Новиот хаос уште повеќе ја еродира меѓусебната доверба, посебно довербата на органите на власта (посебно кон безбедносните сили) кои повторно стануваат мета на подмолни кукавички напади.

Од интезитетот на нивните напади ќе зависи дали општеството повторно ќе се доближи на чекор кон нова граѓанска војна или таа опасна варијанта ќе биде надмината. Доволен е само еден (или неколку) напади со бомби во кои ќе има поголем број на цивилни жртви и сите напори за воспоставување на мирот да бидат уништени.

Но бидејќи овие и слични активности се очекувани и предвидливи, неопходно е државата правовремено да ги превземе сите неопходни мерки со цел овие акции да ги направи неефективни. Со тоа ќе се создаде и поволен општествен и меѓународен амбиент за побрза и поуспешна имплементација на мирот и успешно водење на мировниот процес.

Во спротивно, кога насилничките акции на овие поединци или групи ќе успеат во попречувањето на мировниот процес, тоа ќе претставува фактор на силно охрабрување и на другите помалку милитантни одметници и криминалци да започнат со извршување на нивните терористички и криминални активности. Новиот бран на опасно и непромислено насилство може во целост да ги поткопа напорите на мирот (зад низ застануваат и некои незадоволни маргинални политички партии), отворајќи нов циклус на насилство кои во сите фази е самозајакнувачки. Сите мировни чекори

кои мошне стрпливо ги спроведува мнозинството население на патот кон мирот, со овој циклус брзо можат да бидат елиминирани.

Покрај интерните фактори, за (само)продолжување на граѓанските војни, значајно влијание имаат и определени „екстерни фактори“. Тоа се луѓето – „хероите од дистанца“ кои живеат во други држави, други локации. Тоа е заедница на лица бегалци кои се раселени по светот, лица кои потекнуваат од подрачјето во кои беснеел конфликтот. Тие ја напуштаат државата кога конфликтот почнува да кулминира и се формираат како прогонета група.

Во овие засилувачки надворешни фактори се вклучени и припадниците на етничката група кои се родени во странство – надвор од зоната на конфликтот, меѓутоа нив ги поврзува силната етничка и верска припадност со своите „напатени браќа“ во земјата од каде што потекнуваат нивните родители – предци. Тие се одгледани и негуваат цврст идентитет со причините манифестирани во регионалните судири. За таа цел, тие ги (зло)употребуваат своите позиции да лобираат во моќните меѓународни институции, кај владите на влијателните европски и светски држави, да собираат пари за финансирање на конфликтот во сите негови фази, дури и за негово евентуално рестартирање. Тие се обидуваат да го анимираат и да го придобијат меѓународното јавно мислење за поддршка и остварување на нивните цели, за оправданоста на нивните напори итн. Незадоволни од новонастанатите постконфликтни состојби, тие честопати можат да бидат порадикални и построги во своите барања при детерминирањето на условите за мир отколку претставниците на нивната етничка група која војувала и живее во конфликтното подрачје.

Дијаспората која активно е вклучена уште од претконфликтната фаза (пари, набавка на оружје, мобилизирање на борци, лобирање итн.), честопати е пречка за воспоставување на мирот дури и кога локалните групи значително се подготвени за мировни преговори. Нивниот конформизам и безбедносна позиција на голема дистанца од воените зони, инсистираат исклучиво на воспоставување на мир по нивна мерка како што замислуваат дека е најдобар. А тоа може да биде нов удар врз сите напори за засидрување на конфликтот во помирни води. Сето тоа, во спрега со определени навика и расудувања на определени милитанти и милитантни групи, заедно со дејствувањето на сите претходни потенцирани интерни (субјективни и објективни) фактори, претставува сериозна закана и опасност во целост да се елиминира можноста групите инволвирани во конфликтот да се оддалечат од војната и да се приближат кон тишината на мирот.

Во ситуации кога „културата на насилството“ станува доминантна и врши пресија врз „културата на мирот“, шансите за одлепување од лудилото на

граѓанската војна ќе бидат минимални. Спротивно на тоа, данокот во крв кој ќе го плаќа обичното мирно цивилно население ќе биде уште поголем.

Круговите на насилството во граѓанските војни се идентични со круговите на пеколот, односно секој нареден круг е се постраотен и понеподнослив.

Единствена среќна околност за општествата зафатени од граѓанските војни, а во тој контекст и со другите видови на внатрешни конфликти, е тоа што мнозинството население во амбиент обременет со омраза и насилство не ја преферира војната. Повеќето луѓе се стремат да ги поправат дефектите на опшествените системи и да ги отстранат сите неправди и извори на злото со примена на демократски и воени средства, а не со примена на убиствена сила.

Тоа е големиот знак на надеж во овие луѓи времиња во кои почна да царува логиката на крвавите граѓански војни.

1

*Општо теоретски,
доктринарно-стратешки и други теми од областа на одбраната*

ЕВРОПА И СВЕТОТ ПО СТУДЕНАТА ВОЈНА

Слободан ДИМИШКОВСКИ, Ванчо КЕНКОВ

Филозофски факултет - Институт за одбранбени и мировни студии

Апстракт: Во фокусот на иитудот се гитобалнитте меитународни односи во сферата на безбедноста во иитеритодот по студената војна. Хронолоитски е анализиран иитеритодот по студената војна кој се каракитеризира со круитни оитиитеситвено-итополитички, економски и безбедносни иитромени. Во итаа насока итежитиитетито на иитудот е дадено на анализата на иитрчинитте и иитоследититте на завритуваиетто на Ситудената војна, со акцент на економскитте и воено-итополитичкитте мотиви на завритуваиетто на Ситудената војна, а разработена е и деструкијата на реалсоцијалистичкитот модел на оитиитеситвено уредување со ситте неитови обележита. Посебно е акцентитирано иитрашаиетто на рамноитежитта на силитте, во различни услови на оитититититтување, како елемент на ситабилност во меитународнитте односи.

Клучни зборови: ситудена војна, меитународни односи, безбедност, конфлитти.

EVROPA AND WORLD AFTER THE COLD WAR

Abstracts: The key points of this paper are the global international relations concerning the post cold war security situation. The period after the cold war, which is characterized by social, political, economical and security changes, has been chronologically analyzed. In that direction, the main points of this paper are the analyses of the reasons and the consequences about the ending of the cold war, with the empahsyse on the economical and political-military motives. Also, the destruction of the realsocilistic model of the public order with all its characteristics has been elaborated. Specially, an accent has been put on the question about the balance of the power; in various existing conditions as an element of stability in the international relations.

Key words: cold war, international relations, security, conflicts

Вовед

Светот како глобално општество, чиј интегрален дел е и Република Македонија, последната деценија, а особено од половината на осумдесеттите години од дваеститот

век па наваму, се наоѓа во состојба на интензивни превирања и крупни општествени, политички, економски и военостратегиски промени. Во сите тие сфери од општествениот живот се случуваат такви крупни промени, кои пред неколку години не можеа ни да се замислат. Сите тие промени, вклучувајќи ги и промените во военополитичките односи меѓу водечките светски сили, како во глобални така и во регионални рамки, пројавуваат силно влијание врз меѓународната, воено-политичката и безбедносната позиција на Европа и светот.

Во рамките на промените во глобалните воено-политички односи, посебно место и значење имаше завршувањето на Студената војна во осумдесеттите години од дваесеттиот век, како резултат на Спогодбата меѓу Соединетите Американски Држави и тогашниот Советски Сојуз, за начелно усогласено снижување на прагот на заемната вооруженост, како и снижување на прагот на нивната општа и воена конфронтација.¹

1. Завршувањето на студената војна - причини и последици

Студената војна не можеше да заврши како некоја неограничена и сè уништувачка војна, туку заврши како што мораше и да заврши - со меѓусебен договор на водечките блоковски сили, САД и тогашниот СССР, но остави речиси исти последици како вистинска голема војна, односно предизвика нова голема редистрибуција на политичката, економската и воената моќ и нов стратешки распоред на силите во светот и во Европа, мошне значајни за мирот и безбедноста во светот, а посебно за мирот и безбедноста во Европа, чиј составен дел е и Република Македонија.

Со редистрибуцијата предизвикана со окончувањето на студената војна и новиот распоред на светските и европските сили, фактички се разгради биполарната констелација на силите и односите пред сè во Европа, што доведе до распаѓање на реалсоцијализмот како општествен систем на европските социјалистички земји, распаѓање и фрагментација на Советскиот Сојуз како држава, а истата судбина ја доживеа и Варшавскиот договор, како военополитичка организација, при што се отвори процес на темелна трансформација на општествено-политичкиот и економскиот систем на земјите од истокот и југоистокот на европскиот континент, вклучувајќи го и Балканот. Тој процес беше следен со длабоки превирања и внатрешни кризи и воени конфликти, посебно на просторот на поранешниот СССР и поранешна Југославија, на чии простори се појавија околу триесетина нови држави, меѓу кои и независна и суверена Република Македонија.

Причините за таквата преориентација и крупниот пресврт во односите меѓу САД и тогашниот СССР се многукратни, но меѓу позначајните главно се:

¹ Заедничка изјава Михајла Горбачова и Роналда Регана са совјетско-американско састанка на врху у Москви „Преглед“, Центар за стратегијске студии, Београд, 1988 год., стр. 471-483.

- *прво*, во седумдесеттите и осумдесеттите години од дваесеттиот век дојде до значително заострување во севкупните односи меѓу суперсилите, чиј иницијатор беше главно администрацијата на САД, со претседателот Реган на чело. До новите заострувања во односите меѓу суперсилите дојде поради значителното интензивирање на трката во вооружувањето од страна на САД во сите видови на оружени системи. Во арсеналот на стратешкото нуклеарно оружје започна т.н. мирвизација - оспособување на нуклеарните бојни глави на ракетите за носење на поголем број (3-12) одвоени нуклеарни полнења, кои се упатуваат на една цел, тип **MRV** (Multiple Re-entry Vehicle), или секое полнење на посебна цел, тип **MIRV** (Multiple Independently Targetable Re-entry Vehicle). Истовремено, тактичкото нуклеарно оружје беше збогатено со нови ракетни системи со среден дострел, неутронско и друго оружје, а со усовршувањата на класичната компонента на вооружените сили квалитативно беше зголемена огнената моќ и прецизноста во погодувањето на целите.

- *втора*, со поставувањето на ракетите од среден дострел „Першинг-Г” и „Першинг П”, како и крстосувачките ракети на тлото на Европа, од страна на САД, и ракетите „СС-20”, од страна на СССР, се отвори ново подрачје за натпреварување и сериозна закана за нарушување на тогашното ниво на рамнотежа на силите и подигање на тоа ниво на многу повисоко и поопасно рамниште;

- *трето*, сите тие активности ги следеше интензивирање на трката во истражувањето на Стратешката одбранбена иницијатива (противракетна одбрана), кои беа запрени со Спогодбата за ограничување на овој вид на вооружување (1977год.);

- *четврто*, во рамките на регионалното натпреварување беа отворени нови судири во: Авганистан, Камбоџа, Гренада, Малвини, Иран, Ирак, Либија, Чад и други.

Во таа непрестајна и жестока трка за сила и моќ и за производство на сè поусовршени и поразурнувачки системи на оружја, сосема јасно беа изразени настојувањата на обете суперсили, со некој нов систем на оружје или на некој друг начин да се наруши веќе воспоставената рамнотежа што суперсилите ги доведе до критична точка на воспоставување на апсолутен паритет, без реални шанси за која и да е страна да го наруши тој паритет на штета на спротивната страна.

Воспоставениот паритет изразен во еднакви способности за повеќекратно меѓусебно уништување, на САД и поранешниот СССР им наметна многу нови прашања во врска со нивните вкупни меѓусебни односи, како на пример:

(1) дали има политички резон и натаму да се инсистира на висок степен на конфронтација со противникот, или треба да се бараат некои нови модели за остварување на нивните стратешки интереси;

(2) во услови на постојниот паритет, каква е улогата и ефикасноста на воената сила во остварувањето на глобалната политика во споредба со некои други облици на моќ како што се економската, политичката, технолошката и др.;

(3) дали развојот на воената технологија не се заканува целосно да надвлее со третата технолошка револуција итн.

Тие сознанија, како и сознанието дека при постоењето на апсолутен паритет, не само што не може да се обезбеди еднострана победа во некоја евентуална меѓусебна војна, туку дека високиот степен на меѓусебната конфронтација и натрупаното стратегиско и друго нуклеарно оружје би можел да биде токму факторот што може да доведе до војна и самоуништување на обете суперсили и светот во целина.

1.1. Завршувањето на студената војна низ призма на економските и воено-политичките мотиви

Економски мотиви

Долгогодишните воени вложувања на СССР беа еден од позначајните фактори за вкупните економски движења во таа земја. Во моментот кога СССР се најде во длабока економска криза и се обиде да излезе од таа криза со воведување на крупни општествено-политички, економски и други промени содржани во „перестројката“, „гласноста“ и „новиот начин на размислување“, се покажа неопходност од радикално намалување на воените расходи. Во таа смисла, СССР се најде принуден, но и во можност да понуди значително попуштање во трката во вооружувањето, за отстапки кои американската страна би ги направила на економски план, во смисла на поповолен третман во општата стоковна размена и на технолошки план, во смисла на симнување на технолошката блокада.

Во САД големите воени оптоварувања не се покажаа толку судбоносни како во Советскиот Сојуз, иако беа зачестени предупредувањата на можните опасности и негативни последици доколку во САД продолжи трендот на високи вложувања во сферата на вооружувањето. Притоа, како пример беше посочена Јапонија, која без сериозни воени вложувања остварила извонреден технолошки скок за разлика од САД, кои задржувајќи го својот технолошки примат и натаму се обидуваат тој примат да го остваруваат преку воената технологија, додека западноевропските земји доста успешно ја усогласуваат воената и цивилната содржина во технолошкиот развој.

При крајот на осумдесеттите години од дваесеттиот век во САД беше забележлива една мошне широка расправа околу опаѓањето на економската моќ на САД на сметка на порастот на нејзината воена моќ, расправа што беше

поттикната од успехот и одгласот на кој најде научно-историската анализа на американскиот историчар Пол Кенеди, чија суштина, воопштено, би можела да се сублимира во следниве заклучоци:

(1) дека САД економски опаѓаат во споредба со другите земји на пазарното стопанство, особено во однос на Јапонија, но, исто така, и во однос на Западна Европа и некои новоиндустријализирани земји;

(2) дека економската моќ е основен елемент на силата на некоја нација, па оттука, опаѓањето на економската моќ, во крајна линија, ги погодува и другите компоненти на националната моќ;

(3) дека релативното опаѓање на САД во економската сфера е предизвикано, првенствено, поради преголемите издатоци за воени цели, што според Кенеди, е резултат на „претераното империјално протегане за да се одржат обврските спрема странство, кои земјата не може да си ги дозволи”.²

Воено - политички мотиви

Според оценката на обете страни, стратегиските нуклеарни офанзивни сили со своите разурнувачки и убиствени капацитети далеку ги надминуваат објективните стратегиски потреби за обострано сигурно уништување. Тој апсолутен вишок на стратегиски офанзивни средства, објективно, е непотребен и претставува своевидно оптоварување во одржувањето на овие вооружени системи на висок степен на борбена готовност, непрестајна контрола, обучување и снабдување. Се смета дека намалувањето на тие сили за цели 50 проценти на обете страни, не би го довело во прашање урамнотеженото застрапување и заемното уништување. Своевремено, тогашниот државен секретар за одбрана на САД Макнамара сметаше дека е доволно да се располага со разурнувачка моќ од 400 мегатони за взаемно уништување, односно 30.000 полнења од типот на атомската бомба фрлена на Хиросима.³

Покрај тоа, со воведувањето на ракетите со среден дострел на европското војниште, радикално беше нарушен постојниот систем за извидување и тревожење, со намалување на рокот од 30 на само 5 минути. Не станува збор за тоа дека војната може да избувне за пет минути, туку за неопходноста системот за рано предупредување да се оспособи да реагира наместо под претпоставка од 30 под претпоставка од пет минути. Тоа сознание за речиси непремостливите тешкотии, Русите го осознаа кога Американците ги поставија ракетите со среден дострел во тогашна СР Германија.

² Пол Кенеди: "Заостанува ли Америка", Преглед, број 249, издание на Американската амбасада од Белград.

³ Современите арсенали на САД и Русија се проценуваат на околу 40.000 полнења од 0,1 до 20 мегатони, со вкупна разурнувачка сила од 13.000 до 20.000 мегатони

Тие, како и некои други причини, доведоа до обострано сознание за потребата од преземање мерки за запирање на натамошното јакнење на воената сила, по што во осумдесеттите години од дваесеттиот век дојде до обострана иницијатива за обновување на старите и отворање на нови канали за преговарање во кои, помалку или повеќе, беа вклучени сите главни видови на вооружување чии резултати беа:

- (1) новите мерки за јакнење на европската безбедност во рамките на КЕБС (ОБСЕ);
- (2) спогодбата за уништување на ракетите од среден и мал дострел;
- (3) спогодбата за техничко усовршување на „црвениот“ телефон;
- (4) отворање на поконкретна перспектива за намалување на стратегиските нуклеарни средства за 50% и други иницијативи.

Суштината на вкупните спогодбени промени во односите меѓу супер силите, претпоставуваше и неопходно предемирање на вкупните нивни дотогашни односи и воспоставување на „нови односи“ на релацијата Исток-Запад, чија суштина беше:

(1) намалување на економската и технолошката нерамнотежа во смисла на ослободување од непријатното наследство од периодот на студената војна со симнување на блокадата во економските односи и послободна размена и трансфер на високите технологии, потоа отворање на нови и значително проширување на постојните канали на меѓусебно комуницирање, како и послободен проток на луѓе, идеи и капитал;

(2) постабилна политичка и военостратегиска рамнотежа, во смисла на спогодбени корекции во разграничувањето на нивните „витални интереси“ и утврдување на модалитетите за нивно заемно почитување;

(3) воспоставување на постабилна военостратегиска рамнотежа во смисла на воспоставување на општа рамнотежа на воените сили.

Во тој комплекс на договарање и спогодување беа значајни два нови моменти во нивните односи:

(1) многу пофлексибилен однос во разгледувањето на категоријата однос на силите, посебно од страна на поранешниот СССР, кој на тој проблем му приоѓаше од концептот на „разумна доволност“, при што предлагаше, во првата фаза, рамнотежата на силите да се спушти на значително пониско рамниште, пред сè, во стратегиските нуклеарни средства, а во наредната фаза нуклеарната компонента на полно да се исклучи, за конечно да се воспостави рамнотежа само во конвенционалните сили и тоа на разумна доволност⁴ и

⁴ „Разумна доволност“ е, всушност официјална воена доктрина на поранешниот СССР и сегашна Русија, според која структурата и организацијата на вооружените сили треба да биде доволна за одбивање на каков и да е напад и агресија, но недоволна за изведување на офанзивни операции.

(2) обете суперсили во барањата на постабилна воена рамнотежа, покажуваа определена подготвеност за елиминирање на оние системи на оружје за кои сметаа дека можат да бидат причина за можно стратегиско изненадување со уништувачки ефекти, како што се среднодострелните ракети.

Во тој поглед, посебно место и значење имаше Вашингтонската спогодба⁵ за уништување на ракетите со среден дострел во Европа што беше склучена 1987 година. Таа спогодба претставуваше прв крупен чекор кон обновување на детантот во интерес на меѓународниот мир и безбедност. Со Вашингтонската спогодба за првпат во историјата на воено-политичките односи на релацијата САД-СССР во поглед на разоружувањето апсолутно се ликвидира цела една категорија на најубиствено оружје, со верификација на самото место.

Вашингтонската спогодба имаше посебно благотворно дејство на европскиот континент, зашто со неа европскиот континент се ослободува од ракетното-нуклеарно оружје со среден дострел, чие инсталирање во седумдесеттите и осумдесеттите години од дваесеттиот век толку ги вознемири духовите, ги наруши односите и ја затру политичката атмосфера.

Новиот детант и врз тие основи окончувањето на Студената војна, доведе до поширок замав на демократските процеси во глобалните меѓународни односи, поради што светот веруваше дека европскиот континент навлегува во период на долгорочна стабилизација во односите меѓу европските држави и народи „од Атлантикот до Урал“.

2. Деструкција на реалсоцијализмот во европските социјалистички држави и европската безбедност

Таквите позитивни движења во глобалните и европски меѓународни односи, беа грубо нарушени со тектонските потреси и промени со кои беа зафатени земјите од Источна и Југоисточна Европа, вклучувајќи го и Балканот, при крајот на осумдесеттите и почетокот на деведесеттите години од дваесеттиот век како израз и последица на длабока економска, политичка и општа криза на тие општества, што доведе до целосно распаѓање на реалсоцијализмот како општествено-политички систем во тие земји, проследено со крупни внатрешни политички превирања, социјални немири, разгорени националистички страсти и сепаратистички тенденции, особено во повеќенационалните држави како што беа Советскиот Сојуз, Чехословачка и

---

⁵ Љубивоје Аќимовиќ: Значај и домени Советско-американскиот споразум о елиминирању на ракетата со среден и краекот домета „Преглед“ Центар за стратегијске студии, Београд, 1988 год. стр. 7

СФР Југославија, чиј краен резултат беше распаѓање и фрагментација на Советскиот Сојуз како држава, распаѓање на Варшавскиот договор како воено-политичка организација на дел од европските социјалистички држави, распаѓање и фрагментација на поранешна Југославија, проследено со вооружени судири и војни во Словенија, Хрватска и Босна и Херцеговина.

За да можат да се разберат катастрофалните димензии на кризата што ги зафати сите европски социјалистички држави, што доведе до деструкција на тие општествено-политички системи, како и дострелите на реформите што тие ги преземаа како начин за излегување од една таква криза, нужно се наметнува потребата од поопстојна анализа на карактерот и битните обележја на општествено-политичкото и економското организирање на тие држави, за кои постојат повеќе називи, како што се: реалсоцијализам, државен социјализам, советски модел на општествено организирање и слично.

2.1. Битни обележја на реалсоцијализмот како модел на општествено-политичко организирање на европските социјалистички држави

Иако станува збор за различни европски држави, со различни историски, културни и други обележја, она што е заедничко за сите источноевропски социјалистички држави е тоа што нивниот развој по Втората светска војна пресудно беше одреден со реалсоцијалистичката концепција и практика во изградбата на социјалистичко општество.

Реалсоцијализмот како модел на општествено организирање настана во текот на дваесеттите и триесеттите години од дваесеттиот век во Советскиот Сојуз под влијание на мошне специфични историски услови во кои, во тој историски миг се наоѓаше советското општество, за по Втората светска војна тој модел да биде прифатен, главно наметнат, во сите источноевропски земји.

Реалсоцијализмот⁶ како модел на општествено организирање е заснован главно врз три основни претпоставки:

- (1) државно-сопственички монопол во економската сфера;
- (2) политички монопол на комунистичката партија како авангарда на работничката класа во политичката сфера, и
- (3) идеолошки монопол заснован врз марксизмот и ленинизмот.

Битни карактеристики на така поставениот општествено-политички систем се: апсолутна доминација на авангардната комунистичка партија, или попрецизно, доминација на партискиот врв врз државната власт, како и доминација на државата врз економијата и општеството, чија цел е определена

⁶ Пошироко: Жарко Пуховски, Повјест социјалистичке реализације друштва, Наше теме, број 12/84, Загреб, стр. 2944-2952.

со концептот на „диктатура на пролетаријатот”, во чија основа е остварување на револуционерна преобразба на општеството и изградба на социјалистичко општество.

Во услови на таквата поставеност на општествената организација, политичкиот систем на чело со партискиот врв станува инструмент на социјалните промени, односно средство со кое авангардната политичка организација го остварува својот „револуционерен проект”, чии основни карактеристики гланво се:

(1) типична моноцентрична структура на политичката власт (еднопартиски систем), при што сите нишки на општествената моќ се вкрстуваат и се испреплетуваат во врвот на владеечката комунистичка партија како главен носител на револуционерниот проект за остварување на револуционерна преобразба на општеството и изградба на социјалистичко општество;

(2) во таквата типична моноцентрична организација на социјалистичките држави, насочувањето на севкупните општествени активности е сведено на релативно мал круг на економски, социјални и политички прашања и проблеми, поради што, надвор од видокругот на центрите на апсолутна моќ и одлучување, остануваат многубројни прашања и проблеми од витално значење за успешно функционирање на општествено-политичкиот и економскиот систем на државата;

(3) во реалсоцијалистичките системи засновани врз идеологијата на марксизмот и ленинизмот, не се признаваат какви и да е други интереси надвор од „интересите на работничката класа”, при што се тргнува од сфаќањата дека „интересите на работничката класа” ги одразуваат општочовечките интереси и дека сите други легитимни интереси се задоволуваат со самата логика на преобразбата на социјалистичкото општество. Притоа, секој обид за артикулирање и искажување на тие легитимни општочовечки интереси, или пак оспорување на кој и да е аспект на „револуционерниот проект” нужно мораше да се соочи со определена репресија изразена од морална осуда до политичка и физичка ликвидација;

(4) структурата и дистрибуцијата на политичката моќ во тие општества не подлегнуваа на уставност и законитост како што е тоа случај во правните држави, а изостанувааше и вообичаената поделба на власта на законодавна, извршна и судска, додека политичкиот плурализам и демократските процедури, како што се изборите со повеќе кандидати, ограничувањето на мандатот на носителите на јавните функции, нивното отповикување и слично, се отфрлаа како инструменти на „буржоаската демократија”.

Сублимирано кажано целта на револуционерната преобразба на општествата засновани врз идеологијата на марксизмот и ленинизмот е

всушност двојна: прво, забрзување на процесот на модернизацијата превосходно сфатена во класичните категории како што се: индустријализацијата, електрификацијата, урбанизацијата и порастот на животниот стандард, и второ, заснованост на развојниот проект врз идеолошките начела изразени во „власта на работничката класа”, социјална еднаквост, солидарност и слично.

Ако се има предвид дека тие стратегиски цели на социјалистичката преобразба, првенствено на земјите во кои беа изведени автентични револуции, како што се поранешниот Советски Сојуз, НР Кина, поранешна Југославија, Албанија и други, кои фактички се наоѓаа на самиот почеток на процесот на премин од традиционално аграрни во модерни индустриски општества, односно во процесот на првобитна акумулација на капиталот, споменатите цели на проектот за социјалистичка преобразба на тие општества морале да бидат противречни од проста причина што економската сила на тие општества едноставно не била доволна да обезбеди висока акумулација на капиталот и некој значителен пораст на стапката на потрошувачката што е потребна за остварување на прокламираните социјални цели.

И додека во почетните етапи на процесот на социјалната трансформација на општествата со низок степен на развој, какви што беа најголемиот број социјалистички држави, таквата моноцентрична организација на општеството може да значи и предимство, па дури да претставува и движечка сила на развојот, меѓутоа со динамиката на развојот, а особено со структурната диференцијација на стопанството, па и на општеството што го следи процесот на модернизација, меѓу политичкиот систем и стопанскиот систем сè повеќе расте напнатоста која со време се трансформира во хронична криза на целиот систем.

Недвосмислени показатели на економската криза во тие општества се хронична скудноста на производите неопходни за живот на граѓаните, натпросечно висока потрошувачка на енергија и сировини по единица производ на новосоздадената вредност, споредена со пазарните економии со слично ниво на развиеност, прикриената невработеност која во просек се движела околу 30 до 50 проценти од вкупниот број работници во претпријатијата, заостанувањата во продуктивноста на трудот, значајно опаѓање на инвестициите, чии последици се скромните стапки на стопански раст, влошување на положбата на тие земји на светскиот пазар, изразено во негативниот трговски и платен биланс, порастот на задолженоста и наглоото опаѓање на животниот стандард.⁷

⁷ Пошироко: Сава Живанов, Реформе у социјалистичким земљама, “Марксистичка мисао”, број 2/88, стр. 219.

Имајќи го сето тоа предвид, би можело да се заклучи дека кризата со која беа соочени социјалистичките општества во Источна и Југоисточна Европа имала двоен карактер: од една страна, тоа била криза на еден посебен облик на општествена, економска и политичка организација на европските социјалистички држави, кој несомнено бил успешен во процесот на примарната индустријализација на традиционално аграрните општества, но тој и таквиот систем на општествено организирање, се покажа неспособен рационално да управува со процесот на модернизација на ниво на развиените општества. Карактеристичен пример за тоа е поранешна Чехословачка која од предвоеното десетто место на листата на најразвиените земји на светот, по четириесет години на социјалистичка изградба падна на триесеттото место, или ако во тој поглед се спореди развојот на поранешна СР Германија и поранешна ДР Германија. Во поранешна СР Германија бруто производот во 1988 година изнесувал 1201 милијарди долари, во ДР Германија во истиот период бруто националниот доход изнесувал 232 милијарди долари.

Појавата на високите технологии во развиените западни земји, кои во овие земји покренала процес на длабоки и сеопфатни структурни промени и нов бран на техничка и технолошка модернизација и развој на интеграционите процеси на наднационален план во седумдесеттите и осумдесеттите години на минатиот век и очигледната неспособност на социјалистичките земји, а пред сè на поранешниот Советски Сојуз, не само да ги следи тие процеси, туку и да обезбеди услови за минимална репродукција на системот, претставуваше клучна фаза во која дојдоа до израз сите „фатални” грешки, слабости и заблуди на реалсоцијализмот како општествено-политички и економски систем. Затоа, социјализмот на граѓаните на Источна и Југоисточна Европа, познат како реалсоцијалистички тип, поприми квалификатив на основна причина за општествената криза и за економскиот и социјален слом на тие општества, па следствено на тоа следеа и барањата, не за реформи во рамките на системот, туку за целосно отфрлање на системот.

3. Рамнотежа на силите како елемент на стабилност во меѓународните односи

Во воено-политичката теорија, под рамнотежа на силите се подразбира настојување да се воспостави приближно изедначен однос во количеството на сила меѓу одделни држави или група држави. Оваа теорија поаѓа од тоа дека располагањето со сила, при што се мисли, пред сè, на воената сила на една држава или група држави и нивната способност таа своја воена сила да ја употребат во меѓународните односи, не може со ништо да се спречи, освен со исто таква воена сила на другата држава или група држави.

Според теоријата за рамнотежа на силите, разликата во поседувањето на сила и моќ меѓу одделни држави или група држави, по правило, се користи во меѓународните односи во интерес на сопствениците што имаат „вишок“ сила, а на штета на интересите на другите држави или група држави. За да се одбегнат таквите состојби и да се обезбеди мир и стабилност во меѓународните односи, протагонистите на оваа теорија сметаат дека е неопходно создавање на соодветно количество на сила како противтежа на таа држава или група држави. Од еден таков, во основа рационален резон, се изведува генерален заклучок дека за определен регион и пошироко е најдобро силата (во прв ред воената сила) да биде урамнотезена, зашто во такви услови ниту една држава или група држави немаат шанси по пат на користење на сила да остваруваат определени интереси на штета на други држави или група држави.

Почнувајќи од осумнаесеттиот век, па сè до Првата светска војна, рамнотежата на силите како воено-политички однос меѓу државите се сметала за најдобар начин за зачувување на мирот и стабилноста на определениот регион и меѓународната заедница како целина.

Историското искуство, меѓутоа, покажува дека политиката заснована врз принципот на рамнотежа на силите во минатото не успеала да ги спречи многубројните оружени судири и двете големи светски војни. Ни во современите меѓународни услови политиката на рамнотежа на силите како владачки принцип во односите меѓу големите сили не обезбедува одржување на светскиот мир и безбедност, туку напротив интензивното и неконтролирано вооружување во името на рамнотежа на силите сè повеќе дејствува во правец на одржување на состојбата ни војна ни мир.

Имено, класичниот поим и класичната теорија за рамнотежа на силите настанала во времето кога сè уште постоеле услови и можности да се претпостави дека со воспоставената рамнотежа е доведена во неизвесност победата во евентуалната војна. Во донуклеарната ера можностите за нарушување на рамнотежата на силите главно се барале во зголемувањето на сопствената воена моќ по пат на зголемување на ефикасноста на сопственото оружје, преку поволниот распоред на силите, придобивање на нови сојузници, во моралот на труците и сл.

Суштината на рамнотежата на силите во класична смисла, меѓутоа, тешко би можела да се примени во нуклеарната ера бидејќи рамнотежата на силите во нуклеарната ера има битно нови карактеристики, чија суштина е во следното:

Со американскиот атомски напад врз јапонските градови Хирошима и Нагасаки започна нова ера во организацијата и политичката улога на воената сила. Имено, тогашното американско раководство сметаше дека САД со потпора на новиот епохален изум и со неговото користење во военополитички цели, како и со потпора на големата економска моќ, во еден подолг временски

период ќе успее да го задржи монополот врз атомското оружје и ќе биде единствена светска сила. Меѓутоа, со првата експлозија на советската атомска бомба во 1949 година, веќе беше начнат монополот на САД во поседувањето на атомско оружје, со што всушност започна драматичната трка меѓу суперсилите во развојот и натрупувањето на овој вид оружје. Моторната сила и основниот мотив на таа трка во првата фаза (во педесеттите години), претставуваше надежта дека со квалитативниот и квантитативниот развој на ова оружје може да се оствари таква надмоќ, со која може да се обезбеди уништување на противникот без ризик за сопствено уништување. Во наредната фаза, основна движечка сила и главен мотив за интензивирање на трката во овој вид вооружување беше стравот, противничката страна со првиот нуклеарен удар да го уништи стратегискиот нуклеарен потенцијал што водеше кон натамошно нараснување на способностите на обете суперсили за повеќекратно меѓусебно уништување, односно да се располага со квалитет и квантитет на нуклеарно оружје и способност за возвратен удар, што доведе до бесмисла во натрупувањето на стратегиското нуклеарно оружје.

Заклучок

Според претходно елаборираното, за разлика од рамнотежата на силите како сложен воено-политички однос во преднуклеарната ера, кога рамнотежата на силите имаше маневарски простор за поместување со низа елементи, во нуклеарната ера со воспоставувањето на еднакви можности и еднакви способности за повеќекратно меѓусебно уништување не останува каков и да е маневарски простор за нарушување на воспоставената нуклеарна рамнотежа. Имено, рамнотежата на силите заснована врз паритетот во нуклеарната моќ ги спречуваше која и да е од суперсилите да стапи во војна која неминовно би била нуклеарна и неизбежно би довела до сеопшто уништување. Затоа, кога стана наполно извесно дека националните интереси и цели повеќе не можат да се остваруваат само по пат на вооружување и војна како во претходните ненуклеарни периоди, големите сили започнаа со преговори затворајќи го досието на студената војна и отворајќи простор за преговарање и спокојување. Со тоа се создаваат претпоставки рамнотежата на силите да се замени со воспоставување на систем на рамнотежа на интересите во светски и регионални рамки.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Љубивоје Аќимовиќ: Значај и домени Советско-америчког споразума о елиминирању ракета средњег и краќег домета „Преглед“, Центар за стратегијске студије, Београд, 1988 год.

2. Сава Живанов, Реформе у социјалистичким земљама, “Марксистичка мисао”, број 2/88.
3. Жарко Пуховски, Повјест социјалистичке реализације друштва, Наше теме, Загреб, број 12/84.
4. Радован Вукадиновиќ, Нуклеарне стратегии супер сила, Аугуст Цесарец, Загреб, 1985.
5. д-р Немања Божиќ, Послератна глобална стратегија САД, Институт за меѓународно право и политику, Београд, 1974.
6. Трајан Гоцевски, Колективната безбедност и одбраната на Македонија, просвета, Куманово, 1993.
7. Трајан Гоцевски, Современи тенденции во одбраната, Македонска ризница, Куманово, 1977.
8. Милан Михајловиќ, Спровођење уговора о неширењу нуклеарног оружја, Меѓународна политика, 885/85.
9. Слободан Димишковски, Основи на националната одбрана на Република Македонија, НИП “Глобус”, Скопје, 1996.
10. Станислав Оцокољиќ, Стратегије суперсила на прагу XXI века, ВИНЦ, Београд, 1991.

СТРАТЕГИСКА РЕАЛНОСТ: ГЛОБАЛИЗАЦИЈА И УНИПОЛАРИТЕТ

Зоран ИВАНОВСКИ

Воена Академија "Генерал Михаило Апостолски"-Скопје

Апстракт: Глобализацијата и униполаритетот се реалности на денешнината. Пријато се појавуваат тензии помеѓу глобализацијата и униполаритетот, односно на површина излеѓува водечката улога на САД, како заеднички именител на синоменативите трендови, иако нема сомнение дека на процесот на глобализација му е иманентен мултилатерализмот. Сепак, евидентниот дисбаланс на силите во последната декада ги наведува земјите своите стратегии да ги базираат на униполаритетот.

Таквата дихотомија го наметнува прашањето за ризиците од коезистенцијата помеѓу глобализацијата и униполаритетот и појавата на нови конфликти во светот. Евидентно е повеќекратно зголемување на способноста на САД да ја користи стратегичката на "морковот и стапот", но се наметнува потребата од нејзино ефикасно користење и контрола. Всушност, најголем предизвик е како да се менацираат ефектите од дисбалансот на силите и глобализацијата со цел воспитување на посакуваната цел во однос на глобалната безбедност. Дебатата околу лидерската улога на САД се сведува на политичка и идеолошка дисинкција помеѓу "американизацијата" (унилатерализмот) и "интернационализмот" (мултилатерализмот), односно поправен од поправен светски поредок.

Клучни зборови: безбедност, глобализација, одбрана, демократизација, униполаритет, мултилатерализам.

STRATEGIC REALITY: GLOBALIZATION AND UNIPOLARITY

Abstract: Globalization and unipolarity are realities in contemporary world. There is no doubt about tension between globalization and unipolarity, and the leading role of the United States as the common denominator of both processes, although there is no doubt that globalization should correspond with multilateralism. The sustenance of the imbalance of power in the last decade has prompted many to suggest strategies to extend the moment of unipolarity.

This dichotomy can not help but beg the question of the co-existence of unipolarity and globalization on the potential of conflict in this world. While the ability of the U.S. to use “carrot” as well as “stick” has increased manifold, the direction of its usage due to globalization. Any future strategy, therefore, must translate power into effectiveness. The biggest challenge is to handle effects of the imbalance of power and globalization towards achieving a more desirable outcome in terms of global security. The debate about this leadership challenge offer an important political and ideological distinction between “Americanization” (unilateralism) and “internationalism” (multilateralism).

Key words: *security, globalisation, defense, democratization, unipolarity, multilateralism.*

Вовед

После 11 септември се појавија надежи дека реакциите на терористичките напади врз САД можат да го обединат светот во прифаќањето на мултилатерализмот и кооперативноста. Станува збор за опортунитетите за кооперативен нов светски поредок. Но да ли тие ќе се реализираат? Можат ли лекциите од 11 септември да се научат и можат ли да се променат меѓународните агенди за надворешната и безбедносната политика, политиката на контрола на вооружувањето, економската политика, помошта и мирот воопшто? Моментално во повеќето земји во светот се прават нови проценки и се преиспитуваат досегашните политики. Во областа на безбедноста, разоружувањето и контрола на вооружувањето моменталните резултати се спротивни: повторно зголемување на силата и унилатерални акции.

Во следните редови ќе се обидеме да презентираме анализа на современите меѓународни односи со што би се доближиле кон одговорот на погоре адресираните прашања.

Глобализација и безбедност

Глобализацијата и униполаритетот се реалност на денешнината. Современите држави се обидуваат во своите стратегии да ги избалансираат споменатите тенденции со цел обезбедување на “релативни дивиденди” од новото стратегиско окружување. Притоа се појавуваат тензии помеѓу глобализацијата и униполаритетот, односно на површина излегува водечката улога на САД, како заеднички именител на споменатите трендови, иако нема сомнение дека на процесот на глобализација му е иманентен мултилатерализмот. Сепак, евидентниот дисбаланс на силите во последната декада ги наведува земјите своите стратегии да ги базираат на униполаритетот.

Таквата дихотомија го наметнува прашањето за ризиците од коегзистенцијата помеѓу глобализацијата и униполаритетот и појавата на нови конфликти во светот. Евидентно е повеќекратно зголемување на способноста на САД да ја користи стратегијата на “морковот и стапот”, но се наметнува потребата од нејзино ефикасно користење и контрола. Всушност, најголем предизвик е како да се менаџираат ефектите од дисбалансот на силите и

глобализацијата со цел постигнување на посакуваната цел во однос на глобалната безбедност. Дебатата околу лидерската улога на САД се сведува на политичка и идеолошка дистинкција помеѓу “американизацијата” (унилатерализмот) и “интернационализмот” (мултилатерализмот), односно потребата од поправеден светски поредок.¹

Улогите и одговорностите на државите се рedefинираат како резултат на делувањето на глобализацијата. Новата глобална архитектура се базира на региони, корпорации, невладини организации и политичките движења со комплексни интеракции и конкурентски интереси. Владеењето со државите стана потешко, особено за земјите без стабилен и правилно изграден политички систем. Од друга страна, владеењето со глобализацијата е, исто така, исклучително тешка задача, како резултат на големите економски, политички, социјални, културни, религиски и воени разлики. Глобализацијата претставува синоним на промените направени во економската сфера (либерализација), политиката (демократизација) и културата (универзалност). Постојат идеолошки сомневања во концептот на глобализација поради фактот што истиот е иманентен на капиталистичкиот развој и “вестернизацијата”, што ги потенцира разликите во културниот природ.² Обемот на економската и политичка глобализација е детерминиран од прогресот направен на полето на културната размена. Таквиот концепт има повеќекратно влијание врз стратешкото окружување. Станува збор за динамички промени кои немаат стандардни клишеа. Како резултат на промените кои се прават на регионално и субрегионално ниво, силите на интеграција и дезинтеграција постојано се менуваат во контекст на глобалната безбедност.

Од економски аспект, глобализацијата има огромно влијание врз националните економии. Слободните пазари и структурните реформи беа посочувани како основа за успех за развој на националните економии, но во пракса многу е мал бројот на земјите кои ги почувствуваа нивните благодети. Како синоним на глобализацијата во економските односи се посочува СТО (Светската трговска организација). Од друга страна, глобализацијата предизвика промени и врз безбедносното окружување.

Безбедносните закани ја променија формата, контекстот и обемот со карактеристики на транснационални, асиметрични и неконвенционални. Постои глобален консензус дека ранливоста на членките на “глобалното село” е зголемена. Традиционалните детерминанти на националната безбедност не обезбедуваат соодветни мерки за заштита, во услови кога глобализацијата предизвикува нестабилност во различни региони и со различни појавни облици.

¹ Girish Luthra, *Economic Geography and World Order*, US Nawal War College, 2003

² Malcolm Waters, *Globalization*, , Rutledge, 1995, str.9-10

Глобализацијата ги зајакнува транснационалните безбедносни ризици, а во исто време економските и другите аспекти на глобализацијата претставуваат закана за внатрешната стабилност на многу земји. Внатрешните проблеми генерираат последици во смисла на регионалната нестабилност и појава на стратемиски турбуленции и конфликти.

Одбранбената стратегија на САД ги идентификува новите видови на ризици, но сепак, сите стратемиските разгледувања не влегуваат во приоритетите на безбедносната политика. Стратегијата на “обликување на меѓународното окружување” беше востановена од страна на Клинтоновата администрација. Стратегијата ја охрабруваше демократизацијата, отвореноста на пазарите, слободната трговија и одржливиот развој, превенцијата на конфликти, реализирање на меѓународни мировни и стабилизирачки операции и сл. Таквата стратегија претставуваше израз на врската помеѓу националните и меѓународните интереси, во ерата на брзи промени кои се случуваа на меѓународната политичка сцена, но во исто време генерираше контрадикторности, како резултат од наметнувањето на “американските вредности”, како еден од водечките принципи при реализацијата на таквите активности. Безбедноста на глобализираниот свет беше “врзувана” само за американските погледи, додека транснационалните закани не беа опфатени.³

Креаторите на американската политика набргу дојдоа до заклучок дека незапирливиот тренд на глобализацијата ја наметнува потребата од нова стратегија на ангажирање. Во услови на глобализација се појавуваат нови “играчи” на меѓународната сцена, односно потенцијалниот непријател, кој се разбира е далеку послаб, со помош на современата технологија може да користи поголем простор, да ја избегне директната воена конфронтација и да “оди” на конфликт со низок интензитет и употреба на терористички акции. Таквиот развој на настаните влијаеше на квалитативните промени во одбранбената политика, каде акцентот се стави врз раното откривање и брзиот одговор на непријателските акции.

Влијанието на униполаритетот во меѓународните односи

Со крајот на Студената војна и позицијата на САД како единствена супер-сила, се појавуваат и предлагаат разни модели на организација на меѓународните односи со цел балансирање на униполаритетот. Таквите обиди не резултираа со некакви суштински промени на светската гео-политичка и безбедносна сцена, освен што САД како супер силата станаа сега хипер-сила. Предвидувањата покажуваат дека до 2015 година не се очекува појава на конкурентна сила на САД, а за проекција на силите се зима во предвид единствено Кина, како потенцијален ривал во иднината.⁴

³ Franz Nuscheler, *Multilateralism vs. Unilateralism*, Policy Papers, 2002, стр.21

⁴ U.S. White House, *A National Security Strategy for a Global Age*, Washington DC, 2000.

Остварувањето и одржувањето на статусот на суперсила претставува голем предизвик и тешко е да се поверува дека таквиот статус може да се ограничи да не се промовираат националните интереси на САД во глобални рамки. Дејвид Вилкинсон ја идентификува сегашната конфигурација на силите како состојба на униполаритет без хегемонија, која не е инхерентно нестабилна. Сепак, голем број аналитичари не се согласуваат со таквата констатација и лоцираат директна врска помеѓу униполаритетот и хегемонијата, во поголем број случаи, но со различни видувања околу неговото влијание. Хегемонијата се дефинира како состојба кога една земја е доволно силна да го воспоставува и одржува владеењето со одредени земји и се разбира, кога сака тоа да го прави. Теоријата на хегемонистичка стабилност која прокламира поредок и соработка во меѓународните односи базиран на хегемонијата на една земја не може да се примени во денешниот контекст, поради фактот што не ги зима во предвид влијанието на силите на глобализацијата, како и постоењето и функционирањето на мултилатералната соработка и меѓународните институции. Во современата политика и науката која ги анализира политичките односи се појавува теоријата за “бенигна хегемонија” која кореспондира со теоријата за стабилност, но без докази за нејзина одржливост во реалниот свет во подолг временски период.

Во услови на непризнавање на таквата идеологија од страна на академскиот и политичкиот свет и очигледната маргинализација на меѓународните институции, вклучувајќи ги и Обединетите Нации, теоријата за “бенигна хегемонија” изгледа навистина наивно. Доказ за манифестацијата на униполаритетот може да се најде во контекст на операциите спроведени на Балканот и во Ирак.

Како резултат на глобализацијата и јакнењето на влијанието на униполаритетот, позицијата на ОН постојано слабее, станува ирелевантна во меѓународните односи и без суштинско значење. Советникот за национална безбедност на претседателот на САД Кондолиза Рајс, во својата изјава за време на претседателските избори во САД, во ноември 2000, ги оцени резолуциите (кои не беа изгласани во прилог на САД) на ОН како илузија на меѓународната заедница. Таквиот развој на настаните и однесување на Клинтонската, а потоа уште поизразено на Бушовата администрација, се дефинира како “агресивен мултилатерализам”.

Во современите односи, хегемонистичката структура често се поврзува со економската експанзија. Во теоријата има објаснувања дека униполаритетот ја олеснува глобализацијата и дека одреден број земји оствариле економски бенефиции ако се прилагодиле на постојниот меѓународен поредок. Посматрано од марксистичка перспектива, основите на денешната економска глобализација беа поставени од страна на САД по Втората светска војна. Преку

ефикасна контрола на Светската банка и ММФ, САД ја преземаа врз себе одговорноста за развој на светската економија. Униполаритетот ја олеснува таквата контрола, а во исто време ја нагласува тензијата која ја создава надворешната политика на САД на релација национални-глобални интереси. За негативните резултати од глобализацијата, без оглед на причините, се обвинува американската економска експанзија, која без сомнение, станува контраверзна во периодот на униполаритетот vis-à-vis состојбата во периодот на биполаритетот. Како резултат на американскиот стремеж за глобализација се појавуваат квалификации од типот на “неоимперијализмот”, културна инвазија и “судири на религиите”. Униполаритетот ја зголемува појавата на незадоволство, кое директно влијае врз перспективите на стабилноста во светот.

Униполаритетот ја наметнува проценката на вредностите, во согласност со националните интереси на САД и потребата од нивно консензуално прифаќање. Меѓутоа, во пракса, таквото наметнување на американскиот систем на вредности води и кон спротивни манифестации кај одреден број земји и култури, што Самјуел Хантингтон го дефинира како “пораст на цивилизациската свест”. Ваквата политика ја зголемува загриженоста на нациите дека не можат самостојно да ја креираат сопствената судбина, овозможувајќи им на локалните лидери да ја експлоатираат состојбата преку повикување на националните чувства, традицијата и наглесена употреба на религијата во политиката. Можеме да заклучиме дека униполаритетот најчесто претставува стартна позиција за оние кои претендираат да ги искористат слабостите на таквиот поредок. Тоа значи дека глобализацијата ги зголемува заканите за појава на нови судири, додека униполаритетот ја зголемува веројатноста дека истите ќе се појават.

Хегемонистичкото влијание во глобалната политика, глобалната економија не е насекаде еднакво и ефикасно. На хегемонијата и е иманентно насилството, односно таа генерира појава на конфликти. Од друга страна и глобализацијата се операционализира во услови кога светот е структуриран од позиција на сила. Напорите за менаџирање на ваквите спротивни трендови досега немаа успех. Не може со сигурност да се каже дека глобализацијата би била поефикасна во услови на биполаритет или мултиполаритет, но сепак таквото чувство се наметнува како логично.

Имено, факт е дека и покрај значителното влијание на САД како суперсила во меѓународните односи, сведоци сме на појава на насилства и конфликти. Стратегијата на хаосот е во директна корелација со “културната глобализација” или “прогресиваната културизација” на општествениот живот. Важно е да се разбере дека постои силна и трајна врска помеѓу меѓународната политичка економија и безбедноста, како и фактот дека

новите тензии претставуваат ефект на глобалната политичка економија поставена на неолиберални основи и под хегемонистичко влијание. Во таквите констелации се наоѓаат причините за појава на “асиметрични закани и војни”, во кои до максимум се искористуваат технологијата и благодетите на глобализацијата, со цел да им се нанесе удар на големите сили. Јасно е дека на удар не се само големите сили, туку таквите закани можат да бидат насочени и кон други држави и други актери на политичката сцена, на сите нивоа во глобализирачкиот свет.

Глобализацијата нема сопствени механизми за регулирање, односно постојано се јавува потреба од употреба на воена сила за разрешување на конфликтни сценарија. Агресивниот унилатерализам се базира на поставките дека причините поради кои доаѓа до конфронтација помеѓу државите и општествата треба да послужат како оправдување и патоказ за “обликување на безбедносното окружување”. Во услови кога се шири идејата за граѓанско општество и се очекува дерегулација внатре во државата, од државата се очекува да функционира во хегемонистичко надворешно окружување. Би било сосема наивно да се поверува дека региони, држави и недржавни актери хегемонијата ја доживуваат како “обликување на безбедносното окружување”. Наспроти тоа, ризиците за глобалната безбедност се зголемуваат преку манифестација на националните интереси на државите во услови на глобализација. Од друга страна, иднината на глобализацијата зависи од менаџментот на безбедноста. Таквата поврзаност ја истакнува потребата од правилен менаџмент на глобализацијата, што е детерминирано како национален интерес на САД, од кој тие нема да отстапат. Инхерентната противречност помеѓу униполаритетот и глобализацијата треба да се надмине со постигнување на конзистентност помеѓу пошироките цели на меѓународната стабилност и националните интереси.

Сведоци сме на фактот дека ерата на глобализацијата, исто така, се карактеризира со формирање коалиции по сите прашања од меѓународно значење. Ова се должи на фактот што во современата политика владее мислењето дека коалициите се здобиваат со легитимитет да ги селектираат акциите. Станува збор за интервенции како одговор на кризите, во кои САД, преку формирање на коалиции, се обидуваат да постигнат вклучување на поширок круг земји во акциите, со што се анулира хегемонистичкиот “background” и се дисперзира товарот на операциите. Повеќето земји кои се приклучуваат на коалицијата истото го прават со надеж дека ќе бидат наградени за своето учество во операциите, но сепак, нема сомневање дека со таквите коалициски потфати се вклучува поширокото јавно мислење во

обликувањето на меѓународната политика. Цената на останувањето надвор од коалицијата е превисока, особено за помалите земји, во услови на глобализирачка економија и политика, како и од аспект на активно учество на земјата во обликување на стратегиското окружување.

Патот кон мултилатерализмот

Влијанието на глобализацијата треба да биде земено предвид при развој на безбедносните стратегии. Новите видови ризици, како и зголемените транснационални закани ја наметнуваат потребата од кохезија во меѓународните односи, која треба да биде постигната преку меѓусебно прилагодување. Неопходна е поголема соработка, преку одредена регулатива, која би опфаќала соодветни норми и цели, со што ќе се замени традиционалниот приод, каде меѓународниот систем агресивно се експлоатираше за остварување на индивидуалните интереси на една држава.

Хегемонистичкиот приод на обликување на безбедносното окружување е неадекватен и контрапродуктивен. Светот не треба да гледа само во САД, кога се јавува потребата од разрешување и менаџирање на кризни ситуации. Потребно е развивање на заеднички договорени механизми на одговор. На ова не треба да се гледа како на балансирање на силите во светот, туку како на потреба од кооперативни акции за регулирање и контрола на безбедносните влијанија на глобализацијата. САД треба да земат учество во таквите акции и со својот авторитет да ја олеснуваат соработката помеѓу земјите. Кооперативната политика ќе овозможи контрола на хегемонијата, што историјата го потврдува во пост-воените 1815, 1919 и 1945 година. Сепак, јасно е дека споменатите историски услови биле поинакви отколку што е тоа случај денес, поради фактот што резултатот на војните не бил униполаритетот. Исто така, во САД денес постои голем број поборници на унилатерализмот, кои ја застапуваат идејата за одржување на слободата на Америчките делувања надвор од своите граници и во организациите како што се ОН гледа противник, кој го ограничува суверенитетот на државите. Таквиот приод не успева да го препознае неуспехот на хегемонизмот да одржи стабилен меѓународниот поредок, што во ерата на глобализацијата е надвор од способностите на било која нација. Колку повеќе хегемонизмот го минимизира и потиснува легитимитетот и ефикасноста на меѓународните организации во глобалниот свет, толку понестабилна станува глобализацијата. Опортунизмот на униполаритетот мора да биде заменет со мултилатералниот приод, кој преодоминантно ќе го профилира однесувањето на државите во “глобалното село”.

Негативните ефекти на глобализацијата во однос на глобалната безбедност можат да се намалат преку изградба на безбедносна регулатива, која би била прифатена од глобалната заедница. Од кога се формирани

ОН, големите сили се обидуваат да ги употребат да обезбедат легитимитет за целите на своите индивидуални надворешни политики, додека малите земји ги користат како контра-баланс на хегемонијата. Нема сомнение дека глобалните норми за безбедноста изгледаат како чиста утопија дури и за најтврдокорните либерали, но исто така, е вистина дека е потребно да се избегнат “стратегиските визии” детерминирани од агресивните национални интереси. Ако се отфрла потребата од заеднички збир на норми од областа на безбедноста, тогаш не останува место за оптимизам за еволуција на човековата свест во однос на потребата од изградба на подобар свет.⁵

Обликувањето на безбедносното окружување во иднина треба да се адресира на ОН, каде треба да се развијат стратегии за управување и контрола на новите ризици. Стратегиите можеби треба да бидат различни во зависност за кој регион се наменети. Други мултилатерални институции треба да се зајакнат за да можат да го подобрат менаџментот на глобализацијата. На обликувањето на глобалното безбедносно окружување не треба да се гледа единствено како на национален интерес на САД. Ветровите на глобализацијата ги прават сите држави важни субјекти за одржување на глобалната безбедност и функционирање на глобалната економија и создаваат поголема меѓусебна зависност. Ако на глобалната безбедност се гледа објективно, меѓународната заедница мора да ги земе во предвид сите ризици кои ги прават луѓето несигурни на планетата на која живееме. Легалните и практичните лимити на ОН треба да се преоценат, со што ОН би добил улога на ефикасен арбитер.

Заклучок

И покрај фактот што САД за многу луѓе во светот немаат империјалистички и хегемонистички стремежи, агресивниот унилатерализам стана норма на однесување, како последица на униполаритетот и хегемонијата. Зголеменото насилство и притисоци се резултат на униполаритетот, потпомогнати и од негативните ефекти на глобализацијата. Сведоци сме на политички дилеми и дебати за тоа кој приод треба да се земе при обликувањето на безбедносното окружување и кој треба да го има лидерството. Коегзистенцијата помеѓу униполаритетот и глобализацијата само ги зголеми ризиците, така што се јавува зголемена фреквенција на конфликти. Униполаритетот ја промовира и во исто време ја отежнува глобализацијата, а глобализацијата генерира негативни последици врз униполаритетот. Нема сомнение дека мултилатерализмот претставува основна за подобрување на безбедносното окружување во глобалниот свет. Проширувањето на безбедносните рамки со

⁵ P.H. Liotta, “A Strategy of Chaos”, Nawal war College, 2000, стр.48

зголемувањето на улогата на мултилатералните организации, вклучувајќи ги и ОН, можат значително да ги намалат негативните ефекти на глобализацијата. Колективниот напор за подобрување на глобалната безбедност ќе му послужи и на светот и на националните интереси на САД. Промоцијата на глобалните норми и плурализмот треба да биде камен - темелник на стратегијата на глобализација.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Malcolm Waters, *Globalization*, Rutledge, 1995.
2. Gurmeet Kanwal, *The New World Order*, Idsa-India, 2000.
3. U.S. White House, *A National Security Strategy for a Global Age*, Washington DC, 2000.
4. Samuel Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order, oldier and the State*, Touchstone, 1997
5. P.H. Liotta, "A Stretgy of Chaos", Nawal war College, 2000.
6. Kapstein, Ethan Barnaby, *The Political Economy of National Security*, (McGraw-Hill), 1997.
7. David A. Lake, *Beyond Anarchy: The Importance of Security Institutions*", International Security, 2001.
8. Franz Nuscheler, *Multilateralism vs. Unilateralism*, Policy Papers, 2002

БЕЗБЕДНОСНА РАМКА НА МЕЃУНАРОДНОТО АНГАЖИРАЊЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Стојан СЛАВЕСКИ

Национален безбедносен авторитет на РМ во НАТО контекст - Скопје

Апстракт: Во оваа анализа ќе најправиме обид најкрајно да ги истражиме различниите форми на меѓународното ангажирање во нашата држава во изминатите десетина години. Република Македонија претставуваше специфичен случај на ангажман на меѓународната заедница. Тоа што до почетокот на 2001 година беше во фокусот на меѓународното ангажман, именувано како превенција на конфликти или превентивна дипломатија, по потпишувањето на Рамковниот договор, на 13 август 2001 година, го промени тежишјето во нешто друго наречено “мисија за имплементирање на мирот” или постконфликтно градење на мирот. Историјата на меѓународното ангажирање во Македонија може да биде поделена во повеќе фази кои меѓусебно се преклопуваат.

Клучни зборови: превентивна дипломатија, миротворство, пост-конфликтно градење на мирот, меѓународно ангажирање

SECURITY FRAMEWORK OF THE INTERNATIONAL ENGAGEMENT IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA

Abstract: In this analyzes I will make an effort briefly to research different forms of the international engagement in our country in the last ten years. The Republic of Macedonia was the specific case of the international community engagement. What was by the beginning of 2001 in the focus of the international engagement, named as conflict prevention or preventive diplomacy, after signing of the Framework Agreement on August 13, 2001 turned into something else called “a peace implementation mission” or post-conflict peace building. History of the international engagement can be divided in several overlapping phases.

Key words: preventive diplomacy, peacemaking, post-conflict peace building, international engagement

Вовед

Кога во 1992 година Република Македонија упати барање до Советот за безбедност на Обединетите нации (ОН) за испраќање на првата превентивна мисија на оваа организација во нашата земја не можеше да се претпостави дека тоа е почеток на еден десетогодишен ангажман на меѓународната заедница. Тоа што на почетокот преставуваше релативно успешно превентивно ангажирање, не само за Обединетите нации, туку и за Организацијата за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ) и Работната група за етнички и национални заедници и малцинства при Меѓународната конференција за поранешна Југославија (МКПЈ) премина во ангажман за постконфликтно градење на мирот, на речиси сите актери на меѓународната сцена, во обидот да се стави крај на повеќемесечниот насилен конфликт кој започна во февруари 2001 година.

Превентивна дипломатија

Еден од првите меѓународни превентивни актери кои пристигна во Македонија беше Работната група за етнички и национални заедници и малцинства (понатаму, “Работна група”) на Меѓународната конференција за поранешна Југославија со седиште во Лондон. Со мандат од генералниот секретар на ОН, господинот Бутрос Бутрос Гали, и под водство на германскиот дипломат, Герт Аренс, Работната група го започна своето ангажирање во октомври 1991 година, кога сèуште беше дел од Конференцијата за Југославија. Кога Конференцијата за Југославија се распушти, Работната група ја имаше истата судбина. Со воспоставувањето на новата, постојана мировна конференција, Меѓународна конференција за поранешна Југославија со седиште во Женева, Работната група ја обнови својата работата. Оваа втора конференција беше резултат на заедничка работа на Европската унија (ЕУ) и Обединетите нации. Конференцијата набрзо го насочи своето внимание кон постигнувањето на мировен договор за Босна и ѝ ги препушти прашањата за правата на малцинствата на Работната група.

Сметајќи дека главна закана за мирот и стабилноста во Македонија се меѓуетничките односи, Работната група главно, имаше улога на медијатор и се потпираше на следните превентивни алатки: чести посети на Македонија; поединечна “шатл дипломатија”, пред се, надвор од очите на јавноста и медиумите; и воспоставување на трилатерални форуми. На овие форуми присуствуваа, покрај преставниците од Работната група и Владата на РМ, и припадници на албанската и српската етничка заедница во Македонија. Теми за дискусија беа барањата кои ги поставуваа припадниците на малцинските заедници во државата и изнаоѓање на соодветни решенија. Работната група обезбедуваше нешто што можеме да го наречеме “неутрален меѓународен форум” за дискусија, преговарање и медијација за проблемите на малцинствата,

не само за оние на албанската етничка заедница туку и на другите малцински заедници во Македонија. Групата престана да работи во јануари 1996 година. Може да се заклучи дека активностите на Работната група имаа одреден успех во неутрализирањето и задоволувањето на дел од барањата на етничките малцински заедници во државата, пред сè, српската, и позитивно влијаеа на мирот и стабилноста во државата.¹

ОБСЕ ја започна својата превентивна мисија во Македонија во септември 1992 година. Организацијата ги имплементира своите два превентивни механизми, карактеристични за приодот на ОБСЕ кон безбедносните проблеми во постстуденовоениот период, воспоставување на теренска мисија на ОБСЕ и редовни мисии за пронаоѓање на факти и медијација од страна на Високиот комесар на националните малцинства (High Commissioner on National Minorities - HCNM).

На 10 септември 1992 година, во согласност со македонските власти, започна да работи Набљудувачката мисија на ОБСЕ (“Spillover Monitor Mission”) во нашата држава. Оваа мисија преставуваше прво значајно меѓународно присуство, по осамостојувањето на државата.² САД го обезбедија шефот на мисијата, амбасадорот Роберт Фровик, и потребната логистичка поддршка. Во почетокот мисијата работеше со осум набљудувачи (покасно и се приклучија уште двајца од Набљудувачката мисија на Европската заедница) и нејзиниот мандат беше: „да го набљудува развојот на настаните долж границата меѓу Македонија и Србија и другите подрачја на земјата домаќин кои можат да бидат погодени од прелевањето на конфликтот од поранешна Југославија со цел да се обезбеди почитување на територијалниот интегритет и одржување на мирот и безбедноста, и да помогне во превенцијата од можен конфликт во регионот.“³

Преставниците на мисијата требаше да патуваат низ земјата и да ја оценуваат стабилноста во државата и да проценуваат можноста од избувнување

---

¹ Има многу малку литература посветена на активностите на МКПЈ и нејзината Работна група. Повеќе може да се најде кај: Ackermann A., *Making Peace Prevail: Preventing Violent Conflict in Macedonia*, Syracuse University Press, Syracuse, 2000, pp. 102-112.

² На Хелсиншкиот самит на ОБСЕ, во јули 1992 година, беа најавени првите чекори дека Организацијата треба да започне со применувањето на превентивната дипломатија. Одлуката беше поддржана од тогашниот претседател на САД, Џорџ Буш, кој, на 6 август, предложи испраќање на набљудувачи на ОБСЕ во Македонија, како и на Косово, Санџак и Војводина во Србија. Формално одобрување на мандатот на мисијата во Скопје беше дадено од страна на Комитетот на постарите преставници, на 6 ноември 1992 година, а од македонската влада беше дадено одобрение следниот ден.

³ “Statement of the Head of the CSCE Spillover Monitor Mission Regarding Agreement on Understanding on Operations on Mission”, Prague: OSCE Office for Documentation and Information, 1992.

на конфликт, како и да се ангажираат на други активности компатибилни со целите на мандатот на мисијата. Во исто време, македонската влада се согласи да ѝ ги обезбеди на мисијата сите релевантни информации и целосно да соработува во извршувањето на задачите на мисијата. Владата ја прифати одговорноста за целосна заштита на членовите на мисијата и обезбедувањето на неограничена слобода на движење, така што мисијата ја имаше можноста да го следи целиот спектар на надворешни и внатрешни закани по стабилноста на земјата.⁴

Во својата работа, мисијата беше упатена да соработува со другите меѓународни институции, вклучувајќи го УНПРОФОР, Работната група при МКПЈ, Високиот комесар на Обединетите нации за бегалци (United Nations High Commissioner for Refugees - UNHCR), Мисијата за помош во спроведувањето на санкциите (the Sanctions Assistance Mission-SAM), Меѓународниот монетарен фонд (International Monetary Found - IMF), Светската банка (World Bank - WB), и други меѓународни невладини организации кои делуваа во државата. Во исто време, за работата на мисијата беше суштествена и блиската соработка во самиот ОБСЕ, посебно со Претседавачот, Генералниот секретар, Центарот за превенција на конфликти, Високиот комесар на национални малцинства, Канцеларијата за демократски институции и човекови права (Office for Democratic Institution and Human Rights - ODIHR) и Парламентарното собрание, како и со претставници од државите членки на ОБСЕ.⁵

Значаен сегмент за превентивната мисија на ОБСЕ беа, исто така, редовните мисии за пронаоѓање на факти на Високиот комесар за национални малцинства. Воспоставен во 1992 година како инструмент за превенција на конфликти, мандатот на Високиот комесар постепено беше насочуван кон тоа што покасно ќе се нарече рано предупредување и превентивна дипломатија и како тие да се имплементираат. Постојаната мисијата во Македонија соработуваше со Високиот комесар на национални малцинства, Макс ван дер Штул, кој во редовни интервали, а некогаш и почесто, кога ситуацијата тоа го налагаше, ја посетуваше нашата држава. Тој ја имаше улогата на медијатор и, пред се, беше заинтересиран за положбата на националните малцинства во Република Македонија.

⁴ Norman Anderson, *OSCE preventive diplomacy in the former Yugoslav Republic of Macedonia*, Helsinki Monitor 1999 no. 2, стр. 50.

⁵ Во соработка со Парламентарното собрание на ОБСЕ и ОДИХР, постојаната мисијата учествуваше во мониторингот на претседателските и парламентарните и локалните избори во државата. Владата и политичките партии беа заинтересирани за присуство на набљудувачи од ОБСЕ на изборите, Владата за да го зајакне нејзиниот кредибилитет, а опозиционите партии за да го осигураат почитувањето на меѓународните стандарди.

Неговиот придонес за превентивната дипломатија е евидентен во многуте препораки кои тој ѝ ги преложи на македонската влада, а се однесуваа на барањата и правата на малцинските етнички заедници во Македонија. Неговата улога околу спроведувањето на пописот во 1994 година, статусот на националните малцинства, а особено прашањето за високото образование на Албаниците и воспоставувањето на Универзитетот за Југоисточна Европа во Тетово, е значајна. За одбележување е извештајот за рано предупредување кој тој го објави во мај 1999 година за време на интервенцијата на Косово, во кој предупредува на можната дестабилизација на Македонија, прв извештај од таков карактер од создавањето на механизмот за рано предупредување во рамките на ОБСЕ.⁶

За прв пат во историјата на ОН, на барање на претседателот на Република Македонија, Киро Глигоров, превентивната дипломатија, во вид на превентивни сили се примени во нашата држава. Состојбата во Македонија, во тоа време, беше видена како потенцијално експлозивна и зато во релативно кратко време по усвојувањето на резолуцијата 795 во Советот за безбедност на ОН, на 11 декември 1992 година, беа испратени овие сили. Оваа мировна, превентивна мисија, во почетокот делуваше во рамките на командата на УНПРОФОР (United Nations Protection Force - UNPROFOR) за поранешна Југославија. За од 31 март 1995 година, со резолуцијата 983 одобрена од Советот за безбедност на ОН, да се формира посебна мисија за Македонија, под називот УНПРЕДЕП (United Nations Preventive Deployment Force - UNPREDEP). Од 1 февруари 1996 година УНПРЕДЕП стана независна мисија под директна команда на ОН во Њујорк. Задачите на мисијата беа: (1) да се набљудува македонската граница со СР Југославија и Албанија; (2) да ги одвраќа заканите по безбедноста на Република Македонија и да ја зајакне стабилноста на земјата; и (3) да дава добри услуги, односно да работи заедно со останатите меѓународни агенции во обезбедувањето на хуманитарната помош и воспоставувањето на дијалог и помирување меѓу етничките и политички групи во земјата.

Карактеристично за мисијата беше дека се состоеше од три столба: воен, политички и хуманитарен. Воениот столб на мандатот воглавно беше извршуван преку превентивните сили. Нивната задача беше да вршат мониторинг и да ги набљудуваат состојбите долж македонската граница со Србија и Албанија преку постојани и временски набљудувачки места и беа подржани од цивилна полиција на ОН. Мониторингот на политичките, економски и социјални услови беше одговорност на цивилниот штаб и шефот

⁶ Извештајот за рано предупредување беше објавен на 229-от Пленарен состанок на Постојаниот совет. Види во: OSCE "PC Journal No. 229", 12 May 1999.

на мисијата на УНПРЕДЕП, полскиот дипломат, Хенри Сокалски, кој беше ангажиран и во бројни разговори и дијалози со лидерите на политичките партии. Третиот столб се однесуваше на социјалните проблеми и беше подржан од бројни специфични проекти спонзорирани од Обединетите нации, како што е, на пример, изградба на инфраструктурни објекти. УНПРЕДЕП, исто така, блиску соработуваше со ОБСЕ, посебно затоа што нивните мандати беа слични и поседувааше доволен број на луѓе и логистика за да изврши дел од мандатот на ОБСЕ кој се однесуваше на мониторинг на границата.

Во однос на бројот и составот на мировниците, не повеќе од 1000 војници, оваа мисија повеќепати доживуваше промени, во зависност од состојбата во соседството и односот на силите и интересите на земјите постојани членки на Советот за безбедност на ОН. Мисијата беше прекината на 25 февруари 1999 година по ветото на НР Кина при гласањето во Советот за безбедност на ОН и покрај барањето на генералниот секретар да се продолжи мандатот и поддршката од останатите членки во Советот.⁷

За успешноста на оваа мисија има многу позитивни оценки.⁸ Некои аналитичари наведуваат дека присуството на американскиот баталјон во составот на мисијата беше значаен фактор кој придонесе за успехот на мисијата. Имено, тоа беше сигнал дека тука Американците имаат свој политички и воен интерес. Понатаму, балансот на овие трупи со нордиските трупи, со нивното долгогодишно искуство во мировните операции и обезбедија успех на мисијата.⁹

Можеме да заклучиме дека од ноември 1992 година па до почетокот на 2001 година, меѓународното инволвирање во Македонија по својата природа беше превентивно и нашата држава честопати беше истакнувана како еден од најуспешните примери на превентивната дипломатија. Меѓународното превентивно ангажирање започна речиси веднаш по стекнувањето на независноста на Република Македонија во септември 1991 година. Тоа се

⁷ Се шпекулира дека ветото на НР Кина беше предизвикано поради дипломатското признавање на Тајван од страна на Р. Македонија.

⁸ Според резултатите од истражувањето на јавното мислење, објавени во Извештајот за рано предупредување, изработен од “Капитал – центар за развојни истражувања”, за потребите на Програмата на ОН за развој, најпопуларна меѓународна институција во Република Македонија се Обединетите нации (48,0), веднаш пред Светската банка и (45,8) и Меѓународниот монетарен фонд (43,6). Тоа говори за позитивните искуства кои граѓаните на нашата држава ги имаат во соработката со Светската организација. (Дневник, 26 декември 2000).

⁹ Пошироко за искуствата од мисијата на УНПРЕДЕП може да се најде кај: Георгиева Лидија, Творење на мирот, Студио АДА, Скопје, 1999, стр.177-199; Williams A., Preventing War: The United Nations and Macedonia, Lanham: Rowman & Littlefield, 2000; Clive A., *Conflict Prevention in Europe: The Case of the Nordic States and Macedonia*, Cooperation and Conflict, vol. 29, no. 4, 367-86.

случуваше во една околина кога се стравуваше дека Македонија може да биде вовлечена во војната која во тоа време се одвиваше на просторите на поранешната југословенска држава. Карактеристика на овој превентивен меѓународен ангажман беше инволвирањето на повеќе меѓународни актери - Работната група на МКПЈ, Мисијата на превентивно распоредување на ОН и Мисијата на ОБСЕ. Сите овие актери имаа иста цел, да се спречи прелевањето на војната од Босна и намалат тензиите помеѓу различните етнички групи во Македонија, посебно меѓу Македонците и Албанците. Карактеристика на овој ангажман е дека тој се одвиваше во согласност со македонската влада, и во случајот на УНПРЕДЕП, превентивната акција дојде по барање упатено од страна на претседателот на државата. Значајно е да се забележи и дека превентивното ангажирање на Работната група, ОБСЕ и ОН беше подржано од домашната политичка елита и постоеше широка јавна поддршка за инволвирањето на меѓународната заедница.

Оваа фаза на меѓународното ангажирање во Македонија делумно заврши по расформирањето на Работната група на МКПЈ во 1996 година и прекинувањето на мандатот на УНПРЕДЕП, во 1999 година, по ветото од страна на НР Кина, оставајќи ја ОБСЕ единствена од меѓународните организации да се справува со политичката и економската нестабилност предизвикана од кризата на Косово. Превентивната акција на меѓународната заедница во Македонија со време се намали, а не беше следена од долготрајна стратегија за стабилизирање на земјата и регионот. Изненадувачки беше што мандатот на УНПРЕДЕП е прекинат во време на Косовската криза, кога беше и најпотребен. Исто така, меѓународната заедница не стори многу да ја зајакне стабилноста и безбедноста на Македонија на политичко, воено и економско поле, а посебно социетално, прашањето на националниот идентитет на Македонците, кое сеуште е предмет на оспорување. Сето тоа создаваше чувство на привременост и се чинеше дека се нема визија за иднината на Република Македонија. Или пак се имаше, меѓутоа таа не беше во согласност со националните интереси на државта.

Миротворство

По интервенцијата на НАТО на Косово и стационирањето на дел од трупите на Алијансата во Македонија, мало внимание се посветуваше на влијанието кое неразрешениот статус на Косово ќе го има на безбедноста на Република Македонија, односно дека недефинираниот статус ги охрабрува екстремните Албанци во нивните обиди за обединување на “сите албански територии”. Последица од интервенцијата на НАТО на Косово е впечатокот дека во Европа границите, сепак, можат да се менуваат со примена на сила, ако успеало на Косово, зошто да не успее во Македонија. Со појавата на

„такнаречената ОНА“ и почетокот на вооруженото насилство во Македонија, во јануари 2001 година, започна втората фаза на меѓународното ангажирање во нашата држава која може да ја дефинираме како „миротворство“.

На почетокот на кризата Владата на РМ, поучена од позитивното искуство со УНПРЕДЕП и ценејќи дека милитантите доаѓаат од Косово, упати барање до Советот за безбедност на ОН за воспоставување на таканаречена „тампон зона“ на границата меѓу Косово и Македонија од косовската страна. Според македонското барање, зоната требаше да биде обезбедувана од меѓународни сили на држави кои би биле подготвени да се ангажираат во регионот. На 7 март 2001 година, одржана е итна седница на Советот за безбедност на ОН за ситуацијата во РМ по која е издадена изјава на претседателот во која се „подржуваат македонските власти да одговорат на насилствиото со соодветно ниво на воздржаност“, а предлогот за „тампон зоната“ е протолкуван како „максималистичко“ барање.¹⁰ Таквата судбина речиси и беше очекувана, бидејќи со таква одлука „големите сили“ едноставно би го минимизирале својот досегашен труд, со што силите на НАТО би се ставиле во ситуација да признаат дека не го сработиле она за што беа наменети.

Како конфликтот се разгоруваше така Обединетите нации покажуваа се помала заинтересираност за состојбата во Македонија. Со резолуцијата 1345 на Советот за безбедност со која се повикуваат „државите и соодветните меѓународни организации да согледаат како тие најдобро можат да дадат практична помош“¹¹, ОН им ја препуштија потрагата по решение за конфликтот на регионалните организации. Оттогаш, па се до потпишувањето на Рамковниот договор оваа организација пасивно го набљудуваше тоа што се случуваше во Македонија.

Степенот на ангажирање на регионалните безбедносни организации - НАТО, ОБСЕ и ЕУ - претежно се фокусираше на кризниот менџмент и настојувањата да се ограничи ширењето на конфликтот попрво отколку да се превенира неговата ескалација. Акцијата на меѓународната заедница воглавно беше водена од Хавиер Солана, високиот претставник за надворешна и безбедносна политика на ЕУ, и лордот Џорџ Робертсон, генералниот секретар на НАТО, додека улогата на ОБСЕ беше повеќе споредена.

ОБСЕ беше присутна во Македонија од самиот почеток на насилствата. Како што насилствата земаа замав така и ОБСЕ ги засилуваше своите активности. На 26 март 2001 год. беше назначен специјален пратеник на претседавачот на ОБСЕ за кризата во Македонија, американецот Роберт

¹⁰ Дневник, 09 март 2001.

¹¹ Резолуција на ООН 1345, Нова Македонија, 27 март 2001.

Фровик, првиот шеф на Мисијата на ОБСЕ во Македонија. По неуспешниот и на своја рака направен обид, без консултации со седиштето во Виена и претставници на Владата на РМ, да посредува меѓу милитантните групи и авторитетите на РМ во изнаоѓање решение за конфликтот неславно замина од Македонија.

Учеството на ОБСЕ во преговорите за изнаоѓање на политичко решение за кризата се реализираше преку поранешниот Висок комесар за национални малцинства, Макс ван дер Штул, кој беше одреден за специјален пратеник на претседавачот на ОБСЕ, го замени Роберт Фровик, и советник во тимот на Хавиер Солана, кој работеше на олеснување на политичкиот дијалог во земјата. Меѓутоа, неговата улога повеќе беше споредна.

На почетокот на кризата НАТО беше присутен во земјата преку заднинскиот штаб на КФОР и на Косово преку силите за стабилизација. КФОР се покажа инертен во чувањето на границата меѓу Македонија и Косово. Барањето на Владата на РМ за воспоставување на „тампон зона“ на границата меѓу Македонија и Косово, покрај во седиштето на ОН во Њујорк, беше образложено и во седиштето на НАТО, во Брисел. Политичкиот комитет на НАТО, на 08 март 2001 година, одлучи да превземе мерки за заштита на македонската граница¹² со што е отфрлено македонското барање за формирање на „тампон зона“. Со тоа НАТО покажа дека нема никаква желба повеќе да се ангажира или да добие поширок мандат од ОН за да ја штити Македонија.¹³ Поради тоа Алијансата инсистираше РМ самата да се ангажира во обезбедување на сопствената територија.

По сите притисоци за интервенција, НАТО се согласи да испрати војници во Македонија, само за извршување на операција за разоружување и под услов политичкиот дијалог да даде резултати. Одреден е и специјален пратеник на НАТО во Македонија, американецот Питер Фејт, кој посредуваше во постигнувањето на прекилот на огнот. На 14 јуни НАТО доби писмо од претседателот Трајковски, во кое се бараше помош од НАТО. Во рок од една недела Алијансата донесе нацрт план за собирање на оружјето од вооружените албански екстремисти.

По барањето на претседателот Борис Трајковски за поддршка од Европската унија за разрешување на конфликтот, Европскиот совет го поддржа

---

¹² Мерките се однесуваа на засилено патролирање на војниците на КФОР, повикани се земјите членки на Алијансата да ѝ дадат на Македонија билатерална и мултилатерална воена помош, посебно за деминирање на теренот и соработка во разузнавачки цели,

¹³ Тоа стана јасно од начинот на кој Џорџ Робертсон, уште во март, користејќи општар вокабулар ги осудуваше терористичките акции.

„суверенитетот и територијалниот интегритет на РМ“, меѓутоа, ја нагласи неопходноста од „ефикасни внатрешни политички реформи и консолидирање на едно вистинско мултиетничко општество“.¹⁴ Со тоа ЕУ стави до знаење дека нема да има чисто воено решение за кризата.

Во затишјето на конфликтот, пред тој повторно да еруптира, на 9 април 2001 година, Република Македонија ја потпиша Спогодбата за стабилизација и асоцијација со ЕУ, со што ЕУ сакаше да го интензивира политичкиот дијалог во земјата.

Кога овој обид не успеа и веќе беше јасно дека конфликтот ќе се прошири и на останатиот дел од земјата ЕУ реши да ги засили своите напори и да одреди свој претставник кој ќе му помага на Хавиер Солана и постојано ќе биде присутен во Македонија. На почетокот таа должност ја обавуваше британскиот амбасадор во Македонија, Марк Дикинсон, кој беше назначен од Советот на министрите на ЕУ за личен претставник на високиот претставник на ЕУ. На самитот на ЕУ во Гетеборг беше предложено е да се зајакне постојаното присуство на ЕУ во Македонија со тоа што ќе се именува висока европска личност што би му била подредена Хавиер Солана. На предлог на Париз, на таа функција беше одреден е поранешниот министер за одбрана, Франсоа Леотар, кој беше еден од креаторите на Рамковниот договор.

Во однос на кризата во Македонија, Советот на Европа објави неколку резолуции со што неговата улога можеме да ја оцениме повеќе декларативна отколку практична. Единствен конкретен придонес даде Венецијанската комисија при Советот на Европа. На покана на специјалниот претставник на ЕУ, Франсоа Леотар, во преговорите за изнаоѓање решение за конфликтот оваа комисија учествуваше со одредени предлози.¹⁵

Од самиот почеток на кризата, ставајќи го акцентот врз политичките и дипломатски средства, и во консултации со ЕУ и НАТО, Република Македонија се обиде на мирен начин да најде решение за проблемот потпирајќи се, меѓу другото, и на активното учество на албанскиот политички фактор. Кога овие обиди не донесоа резултат се помина на воената опција која се покажа како неуспешна за повторно на крајот да се бара политичко решение.

Мировниот договор се карактеризираше со таканаречена „дуална стратегија“. Во една рака тој предвидуваше запирање на насилствата преку

¹⁴ Декларација на Европскиот совет по средбата со претседателот на Република Македонија, Нова Македонија, 27 март 2001.

¹⁵ Комисијата е делумен договор на СЕ, што значи дека само земјите членки на СЕ, кои се согласиле на договорот, учествуваат во нејзините активности и придонесуваат во нејзиниот буџет. Нејзиниот статус беше прифатен од комитетот на министрите на 10 март 1990 година. Мислењата кои ги даваат експертите од Комисијата се базираат на објективност и сепак не се обврзувачки.

демобилизација и разоружување на ОНА и во друга рака тоа требаше да биде следено од спроведување на одредени реформи. Покрај тоа што донесе релативен мир во земјата, Охридскиот договор во себе содржи бројни недостатоци. Помеѓу другото, доведе до антизападно расположение во земјата и можеби што е и најважно ја потврди употребата на сила и насилство како средство за остварување на одредени барања.¹⁶

Можеме да заклучиме дека во почетокот меѓународната заедница ја поддржа Македонија во борбата против насилните екстремистички групи. Со своето однесување во времето на Косовската криза нашата држава ја задолжи Алијансата. Првите неколку месеци, се додека македонската влада се обидуваше конфликтот да го реши воено, меѓународната заедница беше многу малку ангажирана. Кога воениот приод не успеа да стави крај на насилството и постоеше опасност спиралата на конфликтот да излезе од контрола, тогаш ЕУ, НАТО и ОБСЕ ги засилија нивните притисоци и започнаа со медијацијата што доведе до потпишување на Охридскиот договор. Преставниците на ЕУ и НАТО, Солана и Робертсон, одиграа круцијална улога во воспоставувањето на “влада на национално единство” составена од сите главни политички партии која требаше да има капацитет да се соочи со кризата колективно. Понатаму, тие на неколку пати го превенираа нејзиното распаѓање, учествуваа во неколку преговори за прекин на огнот и вршеа притисок да не се прогласи воена состојба. Се на сè, тие првенствено се обидуваа да делуваат како “траблшутери” (“troubleshooters”)¹⁷ и да задржат неутрална позиција во обидот да се најде решение за конфликтот.

Постоеше мислење дека меѓународната заедница требаше да интервенира и да ја помогне Македонија во борбата против насилниот екстремизам. Меѓутоа, тоа не се случи. Интересите на меѓународната заедница и на Македонија не се поклопија. Тоа го потврди и специјалниот американскиот пратеник Џејмс Пердју, „ние сметавме дека не е во наш интерес да го сториме тоа, а и Европа го делеше истиот став. Сметавме дека со тоа требаше да се справат самите Македонци, а не некои надворешни сили.“¹⁸

Комбинација на миротворство и присила кон мир

Во обидот да се изнајде политичко решение за конфликтот меѓународната заедница користеше и т.н. “присилна дипломатија”.

¹⁶ За слични опсервации може да се види кај: Ackermann A., *Macedonia in a Post-Peace Agreement Environment: A Role for Conflict Prevention and Reconciliation*, The International Spectator no.1, 2002, pp. 79-80.

¹⁷ Зборот “траблшутери” има англиско потекло и се употребува за луѓе кои имаат особена вештина за разрешување на проблемите, на пример, во меѓународните односи.

¹⁸ Вест, 06 и 07 октомври 2001.

Надворешните медијатори беа снабдени со “моркови и стапови”. Морковите беа парите и потсетувањето дека само држава посветена на мир и демократија може да чекори на патот кон Европа, со се што значи тоа. Стаповите беа валканите зделки на македонските политичари. Тоа се остваруваше на следниот начин. За да ја присили македонската страна да седне на преговарачката маса се спроведуваше неофицијално ембарго на оружје, обвинетелката на Хашкиот трибунал често пати ја посетуваше државата и покажуваше заинтересираност за дела од доменот на трибуналот и се вршеше притисок врз македонските авторитети да прифатат одредени решенија, веројатно под закана дека ќе се обеледенат некои нивни „нечисти“ бизниси, (највпечатлив беше примерот со извлекувањето на терористите од Арачиново). На друга страна, за да се откажат Албанците од намерата со оружје да ја поделат земјата се објави листата на лица на кои им беше забрането да влезат во САД, КФОР ги засили активностите на Косово и почнаа да се сечат финансиските канали на ОНА.

Чување на мирот и постконфликтно градење на мирот

По потпишувањето на Рамковниот договорот, на 14 август пристигна претходницата на НАТО. Ден подоцна, Северноатлантскиот совет донесе формална одлука да ја започне операцијата „Суштествена жетва“ (“Essential Harvest”) за разоружување на милитантите во Македонија. Истовремено и Владата на РМ донесе одлука за распоредување на силите на НАТО во РМ. Се потпиша и Договор со НАТО за статусот и мандатот на силите на НАТО. Според Договорот, „ангажирањето на силите на НАТО ќе биде ограничена операција за собирање и уништување на оружјето и муницијата од вооружените групи на етничките албански екстремисти“. Целата операција траеше 60 дена, од кои 30 дена се собираше и уништуваше оружје, а по 15 дена траеја подготовките за доаѓањето и заминувањето на војниците. НАТО труците во Македонија можеа да користат сила само за самозаштита и за спроведување на мисијата. Краткорочната мисија на НАТО во Македонија за собирање на оружјето од албанските екстремисти беше со најслаб мандат од сите меѓународни мандати во регионот во изминатат деценија.

На 26 септември официјално заврши мисијата „Суштествена жетва“ и започна повлекувањето на војниците. Истиот ден, Советот на НАТО издаде извршна директива за новата мисија на Алијансата под име „Килибарна лисица“ (“Amber Fox”). Мисијата беше под водство на Германија, и со учество на други нации на НАТО. Траењето на операцијата беше три месеци со можност да се разгледа продолжување во зависност од ситуацијата во земјата. Новата мисија имаше официјална задача да ги штити цивилните набљудувачи на ОБСЕ и ЕУ, меѓутоа се ангажираше и на задачи од одржување на мирот и

градење на мерки на доверба. Главна задача на мониторинзите беше да го надгледуваат спроведувањето на Охридскиот договор и постепеното враќање на македонските безбедносни сили на териториите што не беа под нејзина контрола. Оваа мисија на НАТО има ограничен мандат, како во однос на задачите кои може да ги извршува така и во однос на времетраењето, како што беше случајот и со операцијата „Супствена жетва“. На почетокот беше предвидено дека нивниот мандат треба да трае три месеци, меѓутоа, тој беше продолжуван повеќе пати на барање на македонските авторитети.

По стабилизирањето на безбедносната состојба, на 15 декември 2002 година, мисијата „Килибарна лисица“ беше заменета со нова мисија наречена „Сојузничката хармонија“ („Allied Harmony“). Новата мисија се состои од два елемента. Оперативниот елемент на мисијата обезбедува поддршка на меѓународните монитори од ОБСЕ и ЕУ на теренот во поранешните кризни региони и со своето присуство треба да придонесе за зголемување на сигурноста. Додека, другиот елемент, советодавниот, треба да и помогне на македонската влада во воспоставувањето на безбедносниот режим во подрачјата кадешто се чувствуваат последиците од кризата, да ги лоцира областите во безбедносниот сектор кадешто има потреба од странска експертска помош и да се даде соодветна помош, односно да се „хармонизираат“ билатералните и мултилатерални активности со цел надворешната помош да биде поефективна.¹⁹

По постигнувањето согласност помеѓу ЕУ и НАТО за користење на капацитетите на НАТО и објавената Декларација за Европската безбедносна и одбранбена политика, ЕУ направи чекори за преземањето на воениот дел од мисијата „Сојузничка хармонија“.²⁰ На 31 март 2003 година, ЕУ го превзема воениот дел од мисијата на НАТО со што започна мисијата „Конкордија“ предводена од силите на ЕУ за период од шест месеци.

Постконфликтно градење на мирот

Со Рамковниот документ, потпишан на 13 август во Охрид, не престанува меѓународното инволвирање во Република Македонија поради тоа што истиот

¹⁹ SACEUR OPLAN 10418 ALLIED HARMONY, 28 November 2002.

²⁰ На состанокот на министрите за надворешни работи на ЕУ, одржан на 27 јануари 2002 година во Брисел, се усвои документот наречен „Зедничка акција“, еден вид рамковен правен документ за испраќање на првата воена мисија предводена од ЕУ во Република Македонија. Во документот се вели дека Европскиот совет ја изразува својата подготвеност да ја превземе мисијата во Македонија со цел да придонесе за стабилизирање на состојбата и создавање на безбедносна околина во која Владата на РМ полесно ќе може да ги спроведе одредбите на Рамковниот договор. Имено, одредбите на Договорот повикуваат на широк спектар активности кои треба да ги преземе ЕУ, а се однесуваат на владеењето на правото, вклучувајќи програми за градење на институциите и активностите на полицијата кои треба меѓусебно да се подржуваат и зајакнуваат.

се темели на две премиси во решавањето на конфликтот. Едната е разоружувањето и демобилизацијата на ОНА, која требаше да ја спроведе НАТО, и втората уставни реформи чие имплементирање требаше да бидат набљудувано од ЕУ и ОБСЕ. Во суштина, улогата на меѓународните организации продолжува да биде круцијална и во последната фаза од меѓународното ангажирање во Македонија, постконфликтното градење на мирот.

Стратегијата на меѓународната заедница за изнаоѓање решение за конфликтот во Македонија поаѓа од Рамковниот договор, во чиј анекс Ц се вели дека ЕУ е повикана да го олеснува, набљудува и помага спроведувањето на текстот координирајќи го тоа со потпишаната Спогодба за стабилизација и асоцијација. Стратегијата лоцира осум области на акција. Првата е разоружувањето и демобилизацијата на ОНА, која требаше да биде спроведена од страна на НАТО. Втората е политичка акција за чија координација останува да биде задолжен Хавиер Солана и неговиот специјален емисар во Македонија. Тој треба тесно да соработува со американскиот пратеник и редовно да ја информира ЕУ за развојот на ситуацијата. Третата точка се реконструкцијата и Донаторската конференција, која се организираше по усвојувањето на уставните амандмани. Во овој дел Европската комисија ја презеде главната улога во трошење на меѓународната помош. Четвртата област е враќањето на бегалците, кое е „ключен елемент за изградбата на доверба“, при што се препорачува соработка со Високиот комесар за бегалци на ОН. Набљудувањето е петтата област, дадена на набљудувачите на ЕУ и ОБСЕ. Шестата област е тренирањето на полицијата на кое работела САД и ОБСЕ. Овој дел предвидува и реформа на полициските служби во Македонија. Законодавството е седмата област во финализирањето на пакетот закони за локалната самоуправа, финансии, полиција и образование во согласност со критериумите на ЕУ и Советот на Европа. Пописот и изборите се осмата област, во која Европската комисија и Советот на Европа се јавија во улога на набљудувачи.

По потпишувањето на мировниот договор, на 27 септември, Советот на безбедност на ОН, се огласи уште еднаш и ја донесе резолуцијата 1371 во која се изразува поддршка за Рамковниот договор, се поздравуваат напорите на НАТО, ЕУ и ОБСЕ за придонесот во спроведувањето на договорот и се дава силна поддршка на релевантните меѓународни организации во воспоставувањето на меѓународно безбедно присуство во Македонија. Оваа резолуција е продолжение на резолуциите 1244 и 1345.

На 31 август 2002 година, РМ и ЕУ потпишаа спогодба за активностите на набљудувачката мисија на ЕУ во нашата земја. Со спогодбата се регулираат статусот и престојот на набљудувачката мисија. Задача на Мониторинг

мисијата на ЕУ (ММЕУ) беше да собира информации, да работи на подобрување на меѓуетничките односи, да го набљудува движењето на лицата и да го надгледува враќањето на бегалците. Набљудувачките активности на оваа мисија се однесуваат, пред сè на враќањето на бегалците, повторно отварање на училиштата и обнова на разрушените куќи, како и давање поддршка на Рамковниот договор. Своите извештаји ММЕУ ги доставува до Советот на ЕУ.

Откако се потпиша Рамковниот документ, Владата на РМ побара од ОБСЕ да го зголеми бројот на набљудувачите во земјата за тие да помогнат во спроведувањето на мерките на градење на доверба од договорот. На 6 септември во Виена, Постојаниот совет на Организацијата донесе одлука за проширување на својата мисија. На 29 септември, уште еднаш се зголеми бројот на набљувачите на ОБСЕ, на 159, со задача редовно да известуваат за состојбата и безбедноста на границата во северниот дел на земјва, за илегално пренесување на оружје и за хуманитарната состојба во Регионот. По зголемувањето на својата мисија, на ОБСЕ, исто така, му беше проширен неговиот мандат кои требаше да ги рефлектира новите задачи во една пост-конфликтна средина. Овие задачи на ОБСЕ се однесуваат на: придонес кон градењето доверба, извештаи за хуманитарната ситуација (враќањето на бегалците и внатрешно раселените лица), набљудување на кријумчарењето на оружје и луѓе, и најважно, да се надгледува фазното враќање на полициските сили во етнички мешаните села. Понатаму, ОБСЕ во својот состав има и полициски советници кои ја преземаат одговорноста за обука на новите полицајци од етничките малцинства како што е запишано во Рамковниот договор. Покрај зголемувањето на бројот на мониторингите и доаѓањето на полициските советници, зајакнување на мисијата на ОБСЕ во РМ вклучува и 17 експерти од САД за обука на полицијата. Владата на Република Македонија е одговорна за безбедноста на мониторингите на ОБСЕ, додека за евентуалната дополнителната безбедност одговорен беше НАТО. Исто така, Организацијата продолжува со некои од своите традиционални активности, како што се проектите во областа на медиумите, се со цел на градење на мерки на доверба.

Заклучок

Меѓународниот ангажман во Република Македонија во овие десет години имаше контраверзно влијание. Генерално, може да се каже дека превентивното ангажирање во првите години од македонската независност беше единствено по својата суштина во историјата на меѓународната заедница и го спречи прелевањето

на конфликтот од просторите на поранешна Југославија во нашата држава. Меѓутоа, ваквото превентивно ангажирање имаше одредени несакани негативни последици. Точно е дека најлошото сценарио за прелевање на конфликтот од Хрватска и Босна, и дури и покасно од Косово беше превенирано. Исто така, е точно дека превентивно ангажирање и помогна на државата да се консолидира и во дел од домашните работи. Меѓутоа, превентивно ангажирање требаше да биде долготрајно по својата природа, посебно ако се има предвид дека државата опстојуваше во една нестабилна внатрешна и надворешна околина. Прекинувањето на мандатот на УНПРЕДЕП во времето кога започна конфликтот на Косово имаше негативно влијание и делуваше дестабилизирачки за безбедноста на нашата држава.

Од почетокот на кризата во РМ сите дипломати во РМ, како и преставниците на меѓународните институции, упатија недвосмислена поддршка на територијалниот интегритет на РМ и ги осудија актите на насилство. И покрај тоа требаше да помине подолг период за политичкиот фактор да направи договор со самиот себе за се справи со насилството. Тоа двоумење беше сфатено како неспособност за донесување на релевантни политички одлуки во решавачки моменти, факт кои заедно со фактот за физичко неконтролирање на дел од државната територија води кон поставување на нови услови. Проблемот настана кога наспроти очекуваната брза победа дојде до симбиоза меѓу вооружените групи и албанското население. Отсуството на поддршката од албанските партии за воена разврска, ги соочи странците со две Македонији - македонска и албанска. Наталошната поддршка на македонската Влада во пресметка со вооружените групи ќе значеше, всушност, поддршка на Македонците наспроти Албанците. Оттука, нивното инсистирање на компромис кој ќе ги обедини во една заедничка политика овие два значајни сегменти на македонското општество. Дури откако домашните политичари не можаа или не сакаа да произведат политичко решение, а поучени од досегашните доцнења да интервенираат во таквите балкански кризи, САД и ЕУ ги испратија своите преставници да произведат каков таков договор.

Оружените дејствија во Македонија покажаа дека насилството е најбрз начин за постигнување на одредени цели, по прво отколку преговорите. Лекцијата што требаше да ја научи меѓународната заедница од минатото е дека додека одредени групи не се лишат целосно од воената опција, никогаш нема да има место за политичка опција. Политичкиот процес може да се одвива само во стабилна средина, каде што секоја група знае дека нема друга опција од компромисот и коегистенцијата.

Во суштина, во периодот по потпишување на Договорот, за Република Македонија и понатаму продолжува да биде од есенцијално значење меѓународното инволвирање кое е насочено кон надгледување на имплементирањето на мировниот договор. Понатаму, по се изгледа дека и во догледно време Македонија ќе остане високо зависна од улогата на третата страна, меѓународната заедница.

Кај голем дел од јавноста, па и меѓу некои политички партии, преовладува мислењето дека меѓународните организации традиционално ја држат страната на

Албанците во Македонија, чувство кое се зајакна за време на минатогодишниот конфликт. Ако сака да ја зачува целовитоста и да биде дел од евроатлантските интеграции Македонија мора да биде свесна дека ќе трпи влијание и притисок од меѓународната заедница. Само тоа влијание треба да биде во интерес на сите етнички заедници во Република Македонија, меѓутоа, не и на штета на македонскиот народ и неговиот идентитет.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ackermann A., *Making Peace Prevail: Preventing Violent Conflict in Macedonia*, Syracuse University Press, Syracuse, 2000.
2. Ackermann A., *Macedonia in a Post-Peace Agreement Environment: A Role for Conflict Prevention and Reconciliation*, *The International Spectator* no.1, 2002.
3. Anderson N., *OSCE preventive diplomacy in the former Yugoslav Republic of Macedonia*, Helsinki Monitor, 1999.
4. Clive A., *Conflict Prevention in Europe: The Case of the Nordic States and Macedonia*, *Cooperation and Conflict*, vol. 29, no. 4.
5. Framework Agreement, SEC DEL/186/01, 16 August 2001.
6. Георгиева Л., *Творење на мирот*, Студио АДА, Скопје, 1999.
7. Резолуција на ООН 1345, Нова Македонија, 27 март 2001.
8. Декларација на Европскиот совет по средбата со претседателот на Република Македонија, Нова Македонија, 27 март 2001.
9. PC Journal - OSCE, No. 229, 12 May 1999.
10. Statement of the Head of the CSCE Spillover Monitor Mission Regarding Agreement on Understanding on Operations on Mission, Prague: OSCE Office for Documentation and Information, 1992.
11. SACEUR OPLAN 10418 ALLIED HARMONY, NATO, 28 November 2002.
12. Williams A., *Preventing War: The United Nations and Macedonia*, Lanham: Rowman & Littlefield, 2000.

ПРИДВИЖУВАЊЕТО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА КОН НАТО И ПОТРЕБАТА ЗА КООРДИНАЦИЈА НА АКТИВНОСТИТЕ НА НАЦИОНАЛНО НИВО

Оливер БАКРЕСКИ

Филозофски факултет, Институт за одбранбени и мировни студии - Скопје

Апстракт: Текстот претставува теориска рамка за анализа на координацијата на државните органи низ призмата на нејзиното значење за приближување на Република Македонија кон евроатлантските структури. Од ефикасноста на поставените цели во голема мерка зависи и успеешноста на државата за приближување кон евроатлантските структури. Ваквата определба бара усогласување на ставовите на сите релевантни фактори со кои само ќе се забрза нашиот прием во овие структури како наша крајна стратешка цел.

Општо, иако до целосната асоцијација во евроатлантските структури подразбира не само долга временска дистанца како период потребен да се исполнат условите барања за асоцирање, туку иако на структурни промени е исполнет и со турбулентни процеси во речиси сите сегментни на стратешкиот концепт на државата.

Од таа причина, авторот презентира еден поглед на еден процес кој е во тек и ги насочува напорите пред новите предизвици кои се императив за сите нас, а се однесува на шансите Република Македонија многу брзо да ги зайочни разговори за приклучување кон Алијансата.

Клучни зборови: политичко-воена организација, евроатлантски интеграции, координација, ефикасност, империјативност

THE ADVANCEMENT OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA TOWARDS NATO AND THE NEED FOR COORDINATION OF THE ACTIVITIES AT NATIONAL LEVEL

Abstract: The text represents theoretical framework for analysis of coordination of state institutions through the prism of its significance for advancement of the Republic of Macedonia towards the Euro-Atlantic structures. The efficiency of the stated goals in large

extent affects the success of the state for advancement towards the Euro-Atlantic structures. Such determination demands coordination of standpoints of all relevant factors which would accelerate our membership into these structures as our final strategic aim. Thus, the road to full association into the Euro-Atlantic structures means longer period of time necessary to fulfill the demands for association. That road of structural changes is full of turbulent processes in all segments of the strategic concept of the state. From that reason, the author presents a view of a current process and directs the endeavours in front of the new challenges which are a must for all of us and concerns the opportunity for the Republic of Macedonia to begin the talks for membership to the Alliance very quickly.

Key words: *political-military organization, Euro-Atlantic integrations, coordination, efficiency, interoperability.*

Вовед

Секоја дискусија за меѓународните организации за одбрана треба да започне со спомнување или дефинирање на нивните области на одговорност. НАТО¹ како политичко-воена организација, Организацијата за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ) и Европската унија се доста различни: тие ги немаат истите цели и нивните структури, работење и ресурси, на ниеден начин не се споредливи, иако сите тие се однесуваат на клучните концепти на Алијанса, т.е. одбрана, безбедност, заштита или помош.²

Сите анализи на современите облици на поврзување на државите неизбежно содржат и осврт на НАТО колективитетот, како особен и значаен интегративен облик.

НАТО ја отсликува трансатлантската врска преку која безбедноста на Северна Америка е перманентно поврзана со безбедноста на Европа. Тоа е практичен израз за ефикасен колективен напор помеѓу нејзините членки во поддршката на нејзините безбедносни интереси.³

Трансформацијата на НАТО

По завршувањето на Студената војна во голема мерка се намалија опасностите од избувнување големи вооружени судири, но истовремено се зголемија предизвикувачките можности за нови опции и ризици.

Распадот на комунистичките системи во Источна Европа и во Советскиот сојуз помеѓу 1989 и 1991 година доведе до самораспуштање на „Источниот

¹ НАТО е кратенка од North Atlantic Treaty Organization или во превод: Организација на Североатлантскиот договор. Во овој труд покрај скратениот и полн назив на оваа организација ќе се употребуваат и други кај нас вообичаени називи: Североатлантски сојуз, Алијанса или Западна алијанса.

² Consequences of the Madrid Summit on Security and Stability in Europe, NATO Defence College, Rome, 1998, 97

³ NATO Handbook, NATO Office of Information and Press, 1110 Brussels, Belgium, 2001, 30

блок“, со што „Западниот блок“, остана без партнер на европски и светски план.

Соочен со можноста за негова маргинализација или повлекување од политичката карта, НАТО тргна кон негова трансформација. Во тоа му помогна неговата репутација на победник во Студената војна и имиџот на организација која шири стабилност што овозможи да добие нови задачи и го направи привлечен за многу други држави од Централна и од Источна Европа.⁴

Во децениите на источно–западната конфронтација, Атлантската алијанса ја демонстрираше својата способност за правење внатрешни промени: постепено проширување; модификации на националните обврски и сл.⁵

Алијансата помина долг пат во задоволување на потребите на повоена Европа, во намалување на напнатоста меѓу Истокот и Западот итн. Алијансата во последните години е вклучена во решавање на денешните проблеми, целосно ги применува своите искуства на состојбата во Босна, се вклучи во „мировни операции“ во СР Југославија. Со формалната согласност на Северноатлантскиот Совет од 22.08.2001 година, НАТО зеде учество во Република Македонија во процесот на разоружување на албанските екстремисти во операцијата позната под името „Суштинска жетва“.⁶ После терористичките напади врз САД од 11 септември 2001, глобалната слика во светот јасно ги одрази и старите и новите противречности. Тероризмот, рецесиите, па и другите социјалноекономски болести сега се судбина не само за транзициските земји, туку, речиси и за сите држави во светот. Во насока на елиминирање на оваа нова опасност НАТО се ангажираше во текот на минатата година во Авганистан, а сега неговите напори се насочени и кон Ирак кон земја која сè почесто е посочувана како извор на закана и нестабилност по целиот свет со елементи на поврзаност со терористите на поделни терористички организации.

Во обезбедувањето на поддршка од страна на ООН, НАТО ги презема практичните чекори за обединување на мултинационални сили за зачувување на меѓународниот мир, под мандат на ООН со политичка и со воена поддршка.

Алијансата треба да одигра клучна улога во консолидирањето и презентацијата на позитивните промени од блиското минато, соочувајќи се со тековните и со идните безбедносни предизвици.

⁴ Teokarević J., i Milinković B., *Bezbednost Evrope i Širenja NATO-A*, Institut za evropske studije, Beograd, 1998, 36

⁵ Consequences of the Madrid Summit on Security and Stability in Europe, NATO Defence College, Rome, 1998, 104

⁶ Во септември 2001 година, Владата на Република Македонија и НАТО склучија спогодба за спроведување на операцијата „Килибарна лисица“, заради обезбедување дополнителен придонес за безбедноста на меѓународната набљудувачка мисија во Република Македонија. Исто така од средината на месец декември 2002 година, НАТО е во нова мисија во Република Македонија позната како „Сојузничка хармонија“.

Целта на НАТО е да ја засилува стабилноста, благосостојбата и слободата на сите нејзини членки со помош на еден систем на колективна одбрана. Тоа значи дека членките на НАТО колективитетот се согласуваат да се бранат заедно.

Проширувањето на НАТО стана најконтроверзната тема на јавните дебати помеѓу заинтересираните земји, но и во меѓународните институции и организации.

Во април 1949 година овој воен сојуз го формираа 12 држави: САД, Канада, Велика Британија, Франција, Белгија, Луксембург, Холандија, Данска, Исланд, Италија, Норвешка и Португалија. Потоа НАТО во својата полувековна историја три пати го зголеми бројот на членството.⁷

Денес, во услови кога не постои опасност од т.н. традиционален ривал, Алијансата своите напори ги има насочено кон своите вооружени сили и можните промени во сопствената воена подготвеност. Со тоа се поставуваат како императив проширените цели на НАТО, во кои првенствено, се вклучени дијалогот, соработката и партнерството со земјите од Централна и од Источна Европа и другите земји членки на ОБСЕ, развивајќи блиска врска со други институции важни за зачувување на европската безбедност како што се ООН, ОБСЕ и ЕУ.

Проширувањето на НАТО, односно приемот на новите европски држави и членството во Организацијата на Северноатлантскиот договор е најзначајната меѓународна иницијатива по завршувањето на Студената војна.⁸

Прв значаен документ донесен по завршувањето на Студената војна беше Декларацијата донесена на Самитот одржан во Лондон во 1990 година, на кој на владите на Советскиот Сојуз и на државите од Централна и од Источна Европа им беше упатена понуда за воспоставување редовни дипломатски односи и развивање на соработката.⁹ Приспособувајќи се кон новонастанатата состојба во светот и заради доизградување и усовршување на сопствената структура, НАТО презеде неколку чекори во контекст на општите промени

⁷ Во 1952 година на Сојузот му пристапија Грција и Турција, а во мај 1955 Западна Германија. Нешто подоцна во 1982 истото го направи Шпанија. Во 1990 година се соединија Западна и Источна Германија и со тоа новата обединета Германија ја замени Западна Германија како членка. Во рамките на процесот на проширување на НАТО во 1999 година Унгарија, Полска и Чешката Република беа примени во полноправно членство. Во 1966 година Франција се повлече од интегрираната воена команда, но, сепак, остана членка на Организацијата.

⁸ За проширувањето на НАТО се воделе расправи во владите и во парламентите на најмоќните држави, и притоа се водени детални и исцрпувачки преговори меѓу членките и потенцијалните кандидати за членство во Алијансата и по тој повод се донесени голем број меѓународни договори.

⁹ Teokarević J., i Milinković B., *Bezbednost Evrope i Sirenje NATO-A*, Institut za evropske studije, Beograd, 1998, 36-37

во глобалното опкружување. Тие чекори се содржани во одлуките кои произлегоа од Самитот во Рим во 1991 година, кога НАТО конкретно расправаше за смислата на натамошниот опстанок и дејствувањето на Алијансата во услови кога не постои Варшавскиот договор. Со Римската декларација се нагласува дека со распадот на биполарноста настапил период на изградба на нова безбедносна архитектура која би се базирала на кохабитација и сестрана соработка на веќе постојните интеграции на евроатлантското подрачје (КЕБС/ОБСЕ, ЕУ, Советот на Европа) со НАТО.

Во 1993 година НАТО на повеќето состаноци се залагаше новосоздадените држави да добијат ограничено поврзување со НАТО, со што ќе им се овозможи да ја зајакнуваат безбедноста и соработката во сета Европа.

Патот на трансформација продолжи и на наредниот Самит одржан во Брисел во јануари 1994 година. Најважна меѓу одлуките на овој состанок беше претставувањето на иницијативата Партнерство за мир (ПзМ).¹⁰

Во 1995 година беше донесен еден од назначајните документи кои го третираат прашањето за проширувањето на НАТО, а тоа е т.н. „Студија за проширување на НАТО“. Во студијата се истакнува потребата за проширување на НАТО со нови членки, при што ПзМ треба да им помогне на партнерите да ги преземат неопходните реформи на полето на раководењето со одбраната кои се однесуваат на транспарентно планирање на националната одбрана, во делот на ресурсите, буџетирањето итн.

Во 1995 година, по триесетина години апстинирање, Франција се врати во НАТО прифаќајќи едно место во Воениот комитет по процесот за забрзување на плановите на поранешниот американски претседател Бил Клинтон за проширување на Алијансата.¹¹

Иницијативите од Бриселскиот самит беа реализирани на Самитот во Берлин во јуни 1996 година. На овој Самит беа дадени поголеми

¹⁰ ПзМ е формирано како израз на заедничкото убедување дека стабилноста и безбедноста на евроатлантската област може да биде постигната само преку соработка и заедничко дејствување. Заштитата и промовирањето на фундаменталните слободи и човекови права и бранењето на слободата, правдата и мирот преку демократија се заеднички вредности кои се фундаментални за Партнерството. Програмата ПзМ е воспоставена во рамките на Северноатлантскиот совет за соработка (НАСС – North Atlantic Cooperation Council). Советот е основан во 1991 година. ПзМ првенствено се насочи кон конкретна воена соработка со НАТО и со одделни држави, додека НАСС се промовира како мултилатерален форум за разговарање за политички и безбедносни прашања, како и за размена на информации за проблемите во економијата и животната средина.

¹¹ Во мај 1954 година, започнаа завршните операции од страна на народноослободителното движење на Виетнам за разбивање на француските трупи во упориштето Диен-Биен-Фу. Тогаш Франција побара директна воена помош за спасување на своите трупи од САД. И покрај тоа што САД сериозно ја разгледувале можноста за помош дури и со евентуална употреба на нуклеарно оружје, сепак, тоа не се случи што беше директен повод Франција да истапи од воената структура на НАТО.

овластувања на Воениот комитет на НАТО во реорганизирањето на воената команда во Алијансата, како и нејзино приспособување кон безбедносната состојба во Европа.

Во 1997 година се случиле неколку важни настани за Алијансата. Првиот беше на 27 мај 1997 година, кога лидери на земјите членки на НАТО и рускиот претседател Борис Јелцин потпишаа Основачки акт за заеднички односи и соработка на полето на безбедноста меѓу НАТО и Руската федерација. Вториот настан се случи неколку дена подоцна на 30.05.1997 год. во Синтра, Португалија, каде беше формиран Евроатлантскиот партнерски совет (ЕАПС), наместо дотогашниот Североатлантски совет за соработка (НАСС).

На Мадридскиот самит, одржан во јули 1997 година, претседатели и премиери на земјите членки на НАТО донесоа важни одлуки како дел од нивната цел за засилување на мирот и стабилноста во евроатлантскиот регион. На овој Самит беа поканети Чешката Република, Унгарија и Полска да започнат разговори со НАТО, со надеж понатаму да станат постојани членки. Мадридскиот самит направи чекор напред во зајакнувањето на односите и соработката со ЗЕУ.¹² Улогата на Западноевропската унија (ЗЕУ) се гледаше во јакнењето на оперативната способност како и во развивањето на воениот аспект на европската безбедност. Денес, ЗЕУ е трансформирана во заедничката безбедносна и одбранбена политика на ЕУ.

Во март 1999 година НАТО го зголеми бројот на членките од 16 на 19 земји со приемот на Чешката Република, Унгарија и Полска за полноправни членки на Алијансата. Потоа, НАТО започна со најголемата воена операција во своето постоење-воздушните напади против СР Југославија.

За оваа воена операција беа вклучени повеќе од илјада авиони и по единаесетнеделна интервенција, копнените сили на НАТО влегоа во Косово во „хуманитарна мисија“.

На 22.08.2001 година, Североатлантскиот совет донесе одлука за влез во Македонија со задача да го собере оружјето од албанските милитанти.¹³

Во ноември 2002 година се случи голем настан за НАТО. Така, на самитот во Прага на седум држави им беа упатени покани за да ги започнат разговорите за приклучување кон Алијансата.¹⁴

¹² THE NATO HANDBOOK, 50th Anniversary Edition, Office of Information and Press, NATO-1110 Brussels, Belgium, 1998, p.18

¹³ Операција во Босна беше прва акција што ја изведе НАТО во својата историја „надвор од својата област“, т.е. надвор од територијата на своите членки.

¹⁴ Во однос на приемот на нови членки, упатени беа покани до Бугарија, до Естонија, до Латвија, до Литванија, до Романија, до Словачка и до Словенија.

Република Македонија и НАТО

Република Македонија ја темели својата национална безбедносна политика врз сопствените можности и притоа своите погледи ги насочува кон пошироките европски безбедносни организации, пред сè, кон НАТО.

Одбраната на суверенитетот и територијалниот интегритет, како и стабилноста и безбедноста на регионот имаат фундаментално значење за нашите национални интереси.

Република Македонија настојува да биде примена како полноправна членка на НАТО. Ваквата ориентација е повеќе од јасна, бидејќи Македонија е мала држава со скромни и ограничени потенцијали, а се наоѓа во средиштето на Балканот, кој е полн со неизвесности и голем број контроверзи.

Патот кон зачленувањето во НАТО е долготраен и макотрпен, со оглед на спротивставувањето на некои од државите кои тешко можат да се помират со постоењето на Република Македонија како самостојна и суверена држава.¹⁵

Секако дека приемот во НАТО бара исполнување на определени критериуми кои е потребно да бидат во насока на определена доградба на сегашниот одбранбен систем и постигнување повисок степен на кооперативност и компатибилност со одбранбените системи на земјите членки на НАТО.¹⁶

Со приемот во Партнерството за мир, Македонија го направи првиот чекор што води кон наша интеграција во оваа структура.

Критериумите за приклучување во НАТО во правна смисла се недвосмислено утврдени во десеттиот член на Северноатлантската спогодба. Според него, поканетата држава мора да биде од Европа и треба да биде способна да ги спроведува начелата од спогодбата и да придонесува кон безбедноста на северноатлантското подрачје.

Од првиот ден на независноста, Република Македонија цврсто се определи нејзината надворешна и безбедносна политика да ја темели во две насоки, и тоа:

- подготвеност за соработка со соседите и
- интегрирање во системите за колективна безбедност и одбрана, со нагласени и јасни чекори за членство во НАТО и продлабочување на пријателството со САД.

Република Македонија и покрај многуте постигања во досегашниот процес на транзиција се соочува со голем број на проблеми, кои го попречуваат

¹⁵ Пошироко види: Т.Гоцевски, *Современи тенденции во одбраната*, Македонска ризница, Куманово, 1997, 254

¹⁶ Исто., 253

нејзиното интегрирање во евроатлантските интеграции. Како најкарактеристични би ги потенцирале:

- актуелната состојба во Република Македонија и
- објективно конфликтна и спротивставена природа на различните елементи на процесот на радикални општествено-политички и економски промени.

Во ова време на драматични промени во Европа и во светот, нашата држава неопходно е да соработува со нејзините партнери и пријатели за да може да придонесе во спречувањето разни нови видови ризици по безбедноста на Република Македонија и Југоисточна Европа, односно Европа во целост. Во таа насока Република Македонија се приклучи кон светските напори за спречување на глобалната закана во светот – тероризмот.

Република Македонија смета дека само НАТО претставува единствен гарант за стабилноста и безбедноста на Европа. Со постојната инфраструктура тој може на ефикасен и брз начин да обезбеди стабилност, спречување конфликти, учество во зачувувањето и градењето на мирот во Европа.¹⁷

Во последниот период НАТО во нашата држава се ангажира преку асистирање во реформите на безбедносниот и на одбранбениот сектор преку своето присуство во Македонија. Исто така од нас се очекува да бидеме активен партнер во глобалната борба против тероризмот, а не само декларативен, но се бара и исполнување на обврските кои произлегуваат од нашата определба за членство во НАТО.

Нашата определба за членство во НАТО не значи и желба НАТО да ја брани територијата на Македонија. Напротив, тоа е желба на Македонија за рамноправно учество со другите членки на НАТО во развојот на демократијата и стабилноста на Европа.

Координација на активностите на национално ниво со цел побрзо интегрирање во НАТО и зголемување на ефикасноста на нашиот систем

Со цел да се интензивираат напорите за побрза интеграција во евроатлантските структури, Република Македонија презеде низа конкретни чекори кои беа координирани на национално ниво. Повикувајќи се на Одлуката за зачленување во НАТО донесена од страна на Собранието на Република Македонија на 23.12.1993 година, Република Македонија и конкретно почна да ги презема неопходните чекори за идно членство.

Соработката помеѓу Република Македонија и евроатлантските структури се одвива преку соодветните институции на државата и релевантните

¹⁷ Исто., 6

институции на Алијансата, како и преку заеднички формирани групи, кои имаат за цел поефикасна соработка помеѓу двете страни. Соработката се остварува преку следните механизми:

- Акционен план за членство (Membership Action Plan);
- Акционен план на Евроатлантскиот партнерски совет (Euro-Atlantic Partnership Council);
- Иницијативата на НАТО за Југоисточна Европа (ЈИЕ);
- Процес на планирање и преглед (Planning and Review Process);
- Индивидуална партнерска програма за соработка помеѓу Република Македонија и НАТО (Individual Partnership Programme).¹⁸

Акциониот план за членство (МАП) претставува прв чекор и основа за интензивирање на индивидуалниот дијалог во однос на прашањата за членство. Неговата цел е да ја зајакне цврстата определба за натамошно проширување преку покренување програма на активности што би им помогнала на земјите аспиранти во нивните подготовки за можно идно членство. Оваа програма нуди голем број активности кои ќе им помогнат на земјите аспиранти во нивните подготовки и донесувањето одлуки за идно членство. Одлуките се индивидуален акт на земјите аспиранти. Активното учество во механизмите на Партнерството за мир и во Евроатлантскиот партнерски совет останува од суштинска важност за земјите аспиранти кои својата иднина ја гледаат во нивното политичко и воено вклучување во работата на Алијансата. Во рамките на МАП се изготвува Годишната национална програма (ГНП), во која земјите најпрво ја дефинираат состојбата во земјата во сите области од општественото живеење. Тоа се пет области во рамките на кои МАП ги посочува прашањата кои би можеле да послужат како рамка при подготовките за идно членство.

Тоа се:

- политички и економски прашања;
- прашања во однос на одбраната / армијата;
- прашања во однос на ресурсите;

¹⁸ Еден вид на соработка се остварува и преку Процесот на министрите за одбрана во ЈИЕ (South-Eastern Defence Ministerial - SEDM), но во основа тука имаме регионален приод кој не овозможува директен пристап до НАТО. СЕДМ ги вклучува министрите за одбрана на пет земји партнери (Албанија, Бугарија, Република Македонија, Романија, Словенија) и четири земји членки на НАТО (САД, Грција, Италија, Турција). Вниманието во рамките на СЕДМ е насочено кон поттикнување на регионалните лидери на одбраната да соработуваат по многу прашања од областа на безбедноста и олеснување на подобрената интероперативноста со силите на НАТО. Под покровителство на СЕДМ, во септември 1998 година на министерскиот состанок во Скопје, беа формирани Мултинационалните мировни сили за ЈИЕ (ММСЈИЕ). Сите СЕДМ земји се приклучија на ММСЈИЕ, освен САД и Словенија кои имаат статус на набљудувачи. ММСЈИЕ создава мултилатерална бригада „на повик“ (Бригада на југоисточна Европа или Бригада за ЈИЕ – (СЕЕБРИГ), која ќе биде ставена на располагање за можно распоредување со мандат на ООН или ОБСЕ или во операции за превенција на конфликти или други мировни операции за мирот предводени од НАТО или ЗЕУ.

- прашања во однос на безбедноста;
- правни прашања.

Во Годишната национална програма земјите утврдуваат задачи и цели кои подлежат на временска ограниченост за нивно исполнување поставена од самите земји аспиранти. Кога станува збор за Република Македонија и прашањата кои се однесуваат на одбраната, НАТО предлага да се поставуваат реални и остварливи задачи. Во ГНП се содржани информации за преземените чекори, како и активности за специфичните аспекти на подготовките за членство.

Процесот на изработка на ГНП во континуитет е следен од страна на НАТО, а во негови рамки се остваруваат и билатерални консултации со земји членки на НАТО¹⁹. Република Македонија на крајот на годината ја предава ГНП, по што следи закажување состанок на Северноатлантскиот совет во форма 19 + 1.²⁰

Во изработката на ГНП се вклучени сите релевантни министерства со што се остварува координација на национално ниво. Оваа соработка се остварува преку Работниот комитет за интеграција во колективните системи за одбрана, кој има задача да ги насочува и да ги координира активностите на релевантните ресори врзани за подготовките на Република Македонија за членство во НАТО.²¹ За таа цел Работниот комитет формира и посебна работна група со задача да ја изготви Национална стратегија на Република Македонија за интеграција во НАТО, а релевантните министерства имаат обврска да формираат посебни оддели за соработка со колективните системи за одбрана.

Во функција на реализација на активностите врзани за имплементацијата на Акциониот план за членство востановени се соодветни експертски работни групи²², кои ја изготвуваат ГНП, ја следат состојбата во определените области и ја ажурираат.

Во рамките на Акциониот план за членство постои и механизам Клиринг хаус (Clearing House) кој во основа има задача да ја синхронизира билатералната

¹⁹ Таков е примерот со Република Македонија која постојано врши консултации со Велика Британија и со САД.

²⁰ На овој состанок учествуваат 19 земји членки на Северноатлантскиот совет плус Република Македонија.

²¹ Претседател на Работниот комитет е министерот за надворешни работи, негов заменик е министерот за одбрана, а членуваат заменици министри за внатрешни работи, одбрана, правда, надворешни работи, економија, финансии, образование и наука и Директорот на Националниот безбедносен авторитет на РМ во НАТО контекст.

²² Вакви експертски работни групи формираат соодветните министерства кои имаат обврска да работат на секое од петте прашања од Акциониот план за членство.

помош на државите членки, со цел да не дојде до преклопување односно дуплирање на помошта која ѝ се дава на некоја држава.

Друг вид соработка Република Македонија остварува преку Евроатлантскиот партнерски совет (ЕАПС) во чии рамки се одржуваат средби на амбасадори, еднаш неделно, додека, пак, средби на министрите за надворешни работи и одбрана, како и шефовите на држави се остваруваат два пати годишно.²³

Иницијативата на НАТО за Југоисточна Европа (ЈИЕ) е следен вид соработка. Нејзината цел е промовирање на регионалната соработка во ЈИЕ преку активностите под покровителство на ЕАПС, активно користење на ПЗМ механизмите, преку форумот за консултации во областа на безбедноста и одбраната во ЈИЕ и најразлични програми за соработка во областа на безбедноста и одбраната помеѓу НАТО и секоја од земјите во регионот.

Како следен механизам во остварување на соработката помеѓу Република Македонија и НАТО претставува Процесот на планирање и преглед (ПАРП). Овој процес е инструментариум за мерење на степенот на интероперативност помеѓу земјите партнери и НАТО, односно земјите членки на НАТО. Степенот на интероперативност се мери согласно степенот на исполнување на критериумите дефинирани во партнерски цели (ПЦ). Исполнувањето на критериумите дефинирани со ПЦ директно е условено со усвојувањето на одредени стандарди на НАТО.

Индивидуална партнерска програма за соработка помеѓу Република Македонија и НАТО (ИПП) претставува последен механизам од оваа соработка. Ние од службите на НАТО добиваме Работна програма на партнерите во која се понудени активностите на членките на НАТО кои треба да се одржат во следната година. Врз основа на неа ја изработуваме Индивидуалната партнерска програма, која содржи дел од предвидените активности на државите членки на НАТО за кои сметаме дека се приоритет за нашата држава.

Република Македонија има предност пред другите членки на НАТО затоа што има можност секојдневно да соработува со силите на НАТО што престојуваат во Република Македонија.

---

²³ На самитот во Прага во рамките на “Сеопфатниот извештај”, кој беше усвоен од учесниците на Самитот за работата на ЕАПС и ПЗМ, се предложија одредени иновации кои се однесуваат: на зајакнување на политичките и безбедносните консултации меѓу сојузниците и партнерите, на понатамошното зајакнување на интероперативноста, на почитувањето на спецификите на партнерите итн. Во овој извештај клучни се двата документи кои се новина во соработката меѓу НАТО и партнерите. Тоа се: Акциониот план за борба против тероризмот и Индивидуалниот акционен партнерски план. Индивидуалниот акционен партнерски план е нов механизам кој треба да им овозможи на партнерите, да ги договорат со НАТО целите кои сакаат да ги достигнат, содржината на соработката, како и механизмот за процена на остварениот напредок.

Правната рамка на односите на Република Македонија со НАТО се заснова на ПзМ СОФА договорот.²⁴ Овој договор се состои само од неколку членови и практично претставува модалитет, преку кој се овозможува одредбите од НАТО СОФА договорот да се применуваат и врз земјите партнери (Лондон, 1951 година)²⁵.

Во функција на натамошно доградување на правната рамка со НАТО, на 24 декември 1998 година е склучен Основниот договор меѓу Република Македонија и НАТО за дејствување на НАТО мисии во Македонија. Имајќи ја предвид консензуалната определба на Македонија за членство во НАТО и желбата за унапредување на соработката со Алијансата и на практично поле, Основниот договор е дизајниран како рамковен договор што го регулира статусот на сите идни мисии на НАТО во Република Македонија и како дополнителна разработка на модалитетите дадени во НАТО СОФА договорот. Овој договор во април 1999 година беше дополнет со 11 технички анекси²⁶, со чие донесување уште поподробно се регулираат определени области, а во меѓувреме се формираат редица мешовити работни групи со релевантните ресори и се склучуваат низа други спогодби, главно од технички и од времен карактер. Основниот договор и Техничките анекси се дизајнирани така што претставуваат општа рамка („чадор договор“) за регулирање на статусот на сите идни мисии на НАТО во Република Македонија. Меѓутоа, за да имаат правно дејство, претходно треба да се склучи посебен договор за востановување на секоја одделна мисија²⁷.

Процесот на соработка постојано тече и се унапредува. Во јануари 2001 година беше востановена Заедничка координативна група ("Joint Coordination Group" - ЗКГ), која е составена од претставници на релевантните министерства во Република Македонија од една страна и од претставниците на НАТО/КФОР од друга страна. Оваа група беше замислена како форум за решавање на сите практични прашања и проблеми од дневната соработка на теренот.

²⁴ ПзМ СОФА договорот, Република Македонија го потпиша во 1996 година.

²⁵ Поради тоа што не се членки на НАТО, ПзМ земјите формално не можат да пристапуваат кон НАТО СОФА договорот. Затоа во ПзМ СОФА договорот стои одредба дека со самото пристапување кон овој договор врз земјите партнери ќе се применуваат одредбите од НАТО СОФА договорот, со тоа што секаде каде што стои "Сојузници", ќе се однесува и на партнерите.

²⁶ Техничките анекси ги регулираат: статусот на локалниот персонал, иземањето од плаќање данок и царина, воена полиција и заедничка соработка, униформите и оружјето, преминувањето на границата и движењето низ територијата на Република Македонија и др.

²⁷ Во практиката, таков договор со НАТО беше склучен само еднаш (април 1999), т.н. КОМАРК договор, со кој се востанови присуството на Силите за брза интервенција на НАТО во Република Македонија (ARRC). Оттогаш наваму, практично, постои правен вакуум во договорната состојба со НАТО.

Во август 2001 година е склучена Спогодба меѓу Владата на Република Македонија и НАТО во однос на воспоставувањето Штаб на „Наменските сили Жетва“, во септември 2001 година е склучена Спогодба меѓу Владата на Република Македонија и НАТО за воспоставување Штаб на „Килибарна лисица“, а во декември 2002 година НАТО во Република Македонија има нова мисија позната како „Сојузничка хармонија“.

Од 31.03.2003 година наместо „Сојузничка хармонија“ во Република Македонија има нова мисија предводена од ЕУ позната како „Слога“. Со тоа ЕУ и формално ја презеде улогата на НАТО и во перспектива се очекува евросилите да прераснат во водечка европска одбранбена сила.

Со цел да се постигне поголема ефикасност, во моментот во Република Македонија постои координативна ќелија на НАТО (NC₃ – Coordination, Command and Control Cell) која не е докрај регулирана, а работи во состав на АРМ при што остварува заедничка соработка. Координација се остварува преку мисијата на Република Македонија при НАТО; мисијата на Партнерската ќелија за соработка (Partnership Coordination Cell-PCC) во Монс што подразбира наши офицери сместени во командата на НАТО, учествуваат на состаноци кои имаат сличен карактер, како и мисијата при НАТО; понатаму секако дека одреден вид на соработка се остварува преку Партнерскиот персонал (PSE) каде наши старешини одат и работат во НАТО, односно извршуваат одредени должности кон НАТО. Значи оваа програма им овозможува на македонските старешини да стажираат на одредени должности во командите и штабовите на НАТО. Во рамките на Министерството за одбрана постои и NATO Advisor team кој остварува тесна соработка со министерството и тој има советодавна улога.

Постојат и други инструменти, како што се мисијата на НАТО во РМ, Евроатлантскиот комитет за интеграција при Владата на РМ, Советот за соработка со НАТО при Министерството за одбрана и неколку мешовити воено-политички работни тимови кои работат под инженерции на Владата на РМ. Сите овие на свое ниво придонесуваат за подобра координација на тековните и на идните глобални активности меѓу РМ и НАТО.

Заклучок

За подобро остварување на соработката на соодветните органи, се наметнува потребата за формирање на еден орган кој исклучиво ќе се занимава со прашањата на координацијата која треба да го забрза процесот на придвижување на Македонија кон евроатлантските структури. Оттука, познати се голем број на решенија во начинот како тоа го решаваат државите на полето на остварување на координација за интензивирање на процесот за членство во НАТО и во ЕУ. Во Република Македонија

иако овој процес е координиран на највисоко ниво од страна на потпретседателот на Владата на Република Македонија, сепак се чини дека треба да се формира посебен ресор кој ќе биде единствено задолжен да ги насочува напорите и да создаде поволен амбиент за наше полноправно членство во евроатлантските структури. Се разбира дека таквото министерство за евроатлантски интеграции треба да биде добро скипирано во организациска и функционална смисла со што би било во улога на координатор на заедничките напори со другите министерства на патот кон целосното интегрирање на Република Македонија во евроатлантските структури.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Гоцевски Т., *Современи тенденции во одбраната*, Македонска ризница, Куманово, 1997
2. Гоцевски Т., Митревска М., *Кризен менаџмент*, Македонска ризница, Куманово, 2001
3. Kelleheri M.C., Mattoh C.A., *Evolving European Defense Policies*, Lehington Books, 1987
4. North Atlantic Treaty, Washington D.C., April 4, 1949
5. NATO Review, Summer-Autumn, 2000
6. NATO in South East Europe: Enalrgement by Stealth?, Martin A. Smith and Ken Aldred, May 2000
7. NATO-Handbook: Office of information and Press, Brussels, 1998
8. NATO'S SIXTEEN NATIONS, special issue 2/1998, ZEU-50 YEARS OF EUROPEAN SECURITY, Jules Perel's Publishing Co, Netherland, 1998
9. NATO Handbook, NATO Office of Information and Press, 1110 Brussels, Belgium, 2001
10. THE NATO HANDBOOK, 50th Anniversary Edition, Office of Information and Press, NATO-1110 Brussels, Belgium, 1998
11. Стаменковски А., *НАТО и одбраната*, НИП „Гурѓа“, 1997
12. The Reader's Guide to the NATO Summit in Washington, 23 – 25 April 1999
13. The Reader's Guide to the NATO Summit in Washington, NATO Office of Information and Press, May 2000
14. Teokarević J., i Milinković B., *Bezbednost Evrope i Širenje NATO-A*, Institut za evropske studije, Beograd, 1998
15. Web site: <http://www.nato.int>
16. Web site: <http://www.rta.nato.int/pfp.htm>
17. Современа македонска одбрана, Министерство за одбрана, година II, број 4, декември 2001
18. *Одлука за формирање комисијей за евроатлантски интеграции* („Службен весник на РМ“ бр.62/97)
19. *Одлука за формирање работен комисијей за интеграција во колективниите системи за одбрана при Владата на Република Македонија* („Службен весник на РМ“ бр.62/97)
20. *Одлука за формирање на работен комисијей за евроиска интеграција при Владата на Република Македонија* („Службен весник на РМ“ бр.62/97)

елементи: β индексот изнесува 0.87 што значи дека има форма на дрво; кениговиот број на центрите H, D, и B е 4; на A и F изнесува 3; на центарот E е два со што зазема централно место во мрежата, бидејќи има најмал кенигов број.

За пресметување на β индексот на патната мрежа на Република Македонија се утврдени 228 врски помеѓу 227 јазли на мрежата на магистрални и регионални патишта во Република Македонија кои се прикажани во графичкиот приказ на Картата за одредување на најкраток пат, дадена во прилог.

Според овој метод мрежата на магистрални и регионални патишта во Република Македонија, бета индексот ќе изнесува:

$$\beta = \frac{v}{c}$$

$$\beta = \frac{288}{227} = 1.26$$

при тоа: врски (v) се сите магистрални и регионални патишта, а јазли (c) се:

1. почеток и крај на патниот правец, односно дали за почеток и крај е земен магистрален или регионален патен правец;
2. поголемо населено место, односно градски центар, во кој завршува, или почнува патниот правец;
3. пресекување на магистрален со магистрален пат;
4. пресекување на магистрален со регионален пат;
5. пресекување на регионален со регионален пат.

Значи вредноста на бета индексот (β) изнесува **1.26**. Тоа укажува дека Република Македонија располага со комплексна патна мрежа, но споредено со развиените западноевропски земји сеуште заостанува во однос на поврзаноста, каде β индексот се движи помеѓу 2 и 3.

Посебно важен параметар за развиеноста на сообраќајната мрежа е односот на нејзината поврзаност во однос на максималната поврзаност со патишта. Со примена на теоријата на графови, може на повеќе начини да се прикаже нејзиниот степен на поврзаност. Како доста погоден за таа намена се издвојува индексот α (алфа), кој претставува однос помеѓу дадениот број на основните циклуси на мрежата и максималниот број циклуси кои во неа може да се издвојат.

За површинските графови индексот се одредува со равенката:

$$\alpha = (V_n - C_n + G_n) / (2C_n - 5) \cdot 100 \quad \text{каде,}$$

важна улога имаат и концентрациите, времетраењето и појавата на емисијата, и уште многу други фактори што укажуваат на комплексноста на хемијата на атмосферата.

Од посебен интерес се некои фотохемиски процеси во тропосферата што се случуваат со примарните оштетувачи: азотни оксиди- NO_x ($\text{NO}_x = \text{NO}$ и NO_2), јагленводороди- CH -ди, јагленмоноксид- CO и нивните фотохемиски оксиданти како секундарни продукти озон- O_3 , органски нитрати и оксидирани CH -ди кои се конституенти на Лос Анџелес смогот.

Лос Анџелес смог

Во педесеттите години на XX век, со интензивното користење на моторните возила и бензините како погонски горива, е воочено, за прв пат во Лос Анџелес, оштетување на воздухот кое е дефинирано како Лос Анџелес смог. Но етимологијата на изразот СМОГ, кој важи за Лондонскиот смог, произлегува од изразот:

$\text{SMOKE} + \text{FOG} = \text{SMOG}$

чад + магла = смог,

воопшто не одговара на потеклото, составот, дејствата и појавата на Лос Анџелес смогот.

Лос Анџелес смогој е производ на фотохемиски процеси во атмосферата.

Примарни реактанти се: азотни оксиди (NO_x), јагленводороди (CH -ди), јаглен моноксид (CO).

Секундарни или фотохемиски оксиданти се: озон (O_3), органски нитрати, оксидирани CH -ди

И примарните и секундарните реактанти и продукти го прават фотохемискиот циклус во атмосферата кој постојано се повторува.

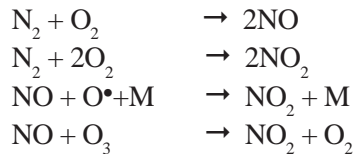
Во Табела 1. се дадени разликите на Лос Анџелес смогот и Лондонскиот смог, во однос на составот, дејствата и појавите.

Табела 1

Лос Анџелес смог, фотохемиски	Лондонски смог, класичен
состав	
примарни: NO_x -ди, CO	SO _x , магла- H_2O , чад-цврсти
секундарни или фотохемиски оксиданти: озон, органски нитрати оксидирани CH -ди	
дејства	
оксидативни	редуктивни
појава	
лето, со изгревот на Сонцето, со мах. во средина на денот, и интензивен сообраќај	зима, ладно, магла, без ветар и интензивно горење на фосилни горива

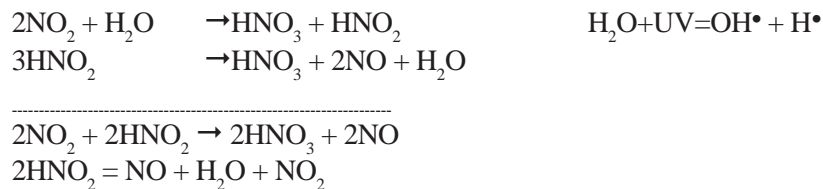

Зголемување на продукцијата на NO_x

NO_2 во атмосферата останува до три дена. Има црвеникаво кафења боја

Депозиции:

Јагленводороди-СН-ди

Преовладуваат членови со 12 С атоми од хомологите редови на алканите $\text{C}_n\text{H}_{2n+2}$, алкените C_nH_{2n} , алкините $\text{C}_n\text{H}_{2n-2}$ ароматични од типот на бензените, толуените $\text{C}_6\text{H}_5(\text{CH}_3)$, ксилените $\text{C}_6\text{H}_4(\text{CH}_3)_2$ о,м,р, стирените $\text{C}_6\text{H}_5(\text{CH}=\text{CH}_2)$, и нивните производи во чија структура се содржат атоми од О, N, S, Р и халогени елементи кои ги прават многу активни и многу токсични.

Главни емитери на СН-ди се моторните возила и тоа 60% потекнуваат од издувните гасови, 20% од маслениот систем и 20% од резервоарот и карбураторскиот систем.

Јагленмоксид-СО

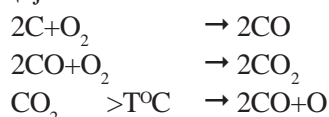
Се смета дека 80% од продукцијата на СО е од природно потекло, добиен по следните механизми:

Само 7% СО има антропогено потекло. Во урбаните средини концентрациите на СО ја следат фреквенцијата на сообраќајот, па се смета

дека 60% од продукџијата на CO во урбаните средини припаѓа на моторните возила.

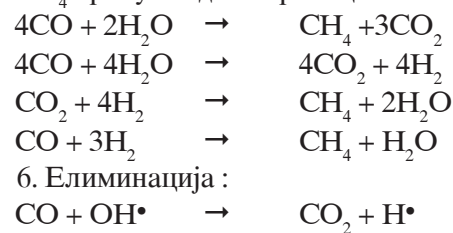
Процесите на продукџија на CO се одвиваат преку нецелосна оксидација на C во неговите соединенија.

Можни механизми за елиминирање на CO

Концентраџијата на CO (глобално) е непроменлива. Веројатно е дека постојат природни механизми за елиминирање и трансформирање на CO и тоа:

1. Преку вертикални струења CO оди во горните слоеви од атмосферата и под дејство на UV зрачење и во присуство на NO₂ преминува во CO₂.
2. Некои растенија и микроорганизми го користат CO за исхрана.
3. Можно е биолошко врзување на CO за соединенија со порфирински јадра кои ги содржат некои растенија како Алстонија цонстрикта, и животните.
4. Можна е апсорпџија и врзување на CO на водените честички од водените површини
5. CO во контакт со почвата и анаеробните микроорганизми од типот Methanosarcina bacterii и Methanobacterium formicum се оксидира до CO₂ и CH₄ преку следните реакции:

Се смета дека со реакџијата 6 е можно да се отстрани CO 50% од атмосферата пред да дојде во контакт со површината на земјата.

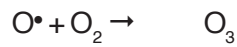
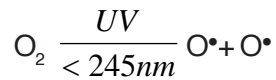
Фотохемиски процеси во атмосферата

Хемиските процеси во атмосферата што се одвиваат под дејство на Сончевата светлина (UV) се дефинирани како фотохемиски процеси

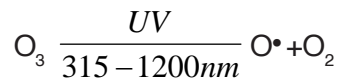
Фотохемиски оксиданти**Озон- O_3**

Озонот настанува во стратосферата на височина од 15000 км до 37000 км од атмосферата. Во тропосферата стигнува преку вертикални струења.

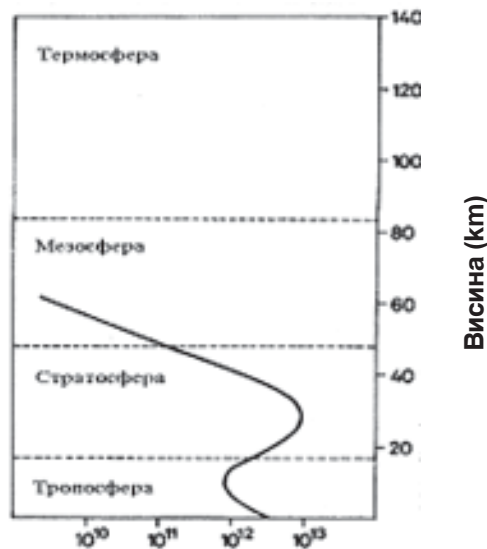

Озон настанува и при електрични празнења во атмосферата, и во фотолитичкиот циклус на NO_2

При распаѓање на молекулата на O_3 се добива многу реактивен $O^{\bullet}$ кој врши многу снажни оксидации.

На Сликата број 1 е дадена дистрибуцијата на озонот во зависност од висината во атмосферата.

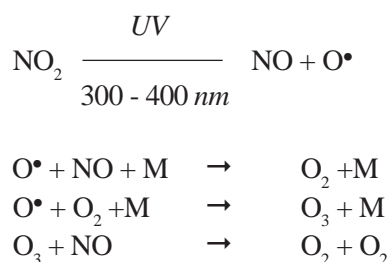

Концентрација на озон (mol/cm³)

Сл. 1. Дистрибуција на озонот со висината во атмосферата [2,9]

Фотолитички циклус на NO₂

Во тропосферата, фотохемиските процеси ги започнува NO₂ со својот фотолитички циклус, при што се ослободува високо активен O• со кој реакциите на оксидација се вршат 10⁸ пати побрзо него со O₃.

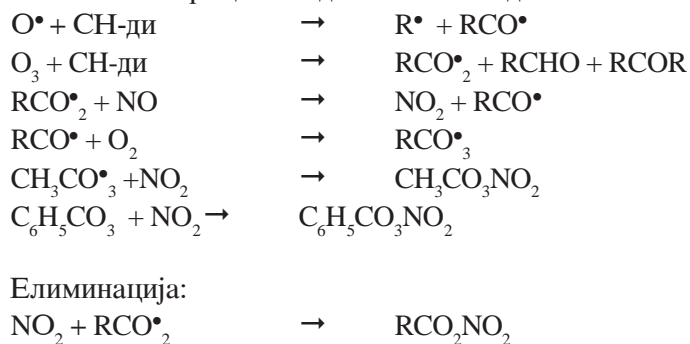

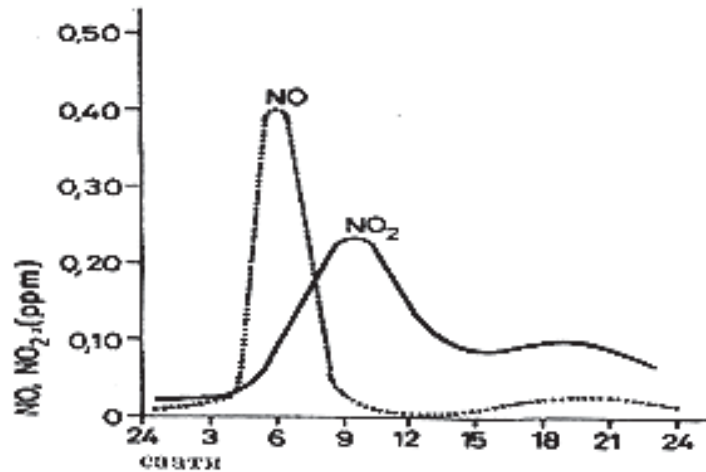
Органски нитрати и оксидирани СН-ди

Во тропосферата, NO_x и СН- дите се акумулираат преку ноќ до изгревот на Сонцето. Наутро, со појавата на сончевата светлина, започнуваат фотохемиските процеси, а максимум достигнуваат во средината на денот. Видливи се црвеникаво кафени облаци од NO₂ среде летен сончев ден.

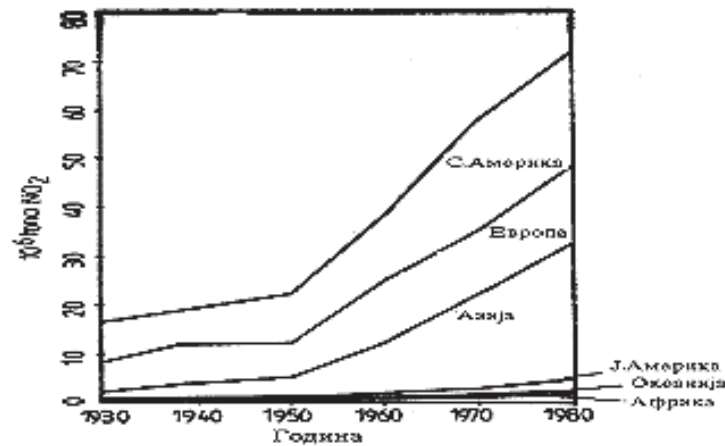
На сликата 2 се гледа зависноста на концентрациите на азотните оксиди во зависност од добата на денот, чиј максимум се достигнува кога интензитетот на сончевите зраци е максимален. На слика 3 е даден глобалниот пораст на емисијата на азотните оксиди по континенти што укажува на зголемена концентрација на азотните оксиди во развиените земји.

Фотохемиските процес се одвиваат по следните механизми:

Слика 2. Приказ на концентраџа на азотните оксиди во зависност од добата на денот, Лос Анџелес 19 Јули 1965 год. [2,9]

Слика 3. Пораст на глобалната емисија на азот, како NO₂, по континенти во период од 1930-1980 г. [2,9]

Кинетиката на фотохемиските оксидации на СН-дите во присуство на NO_x е многу сложена. Само за оксидација на пропиленот (CH₃-CH=CH₂), се потребни 80 интермедијарни и елементарни процеси.

6

Други рудбрики од области на безбедноста, одбраната и заштитата

7. Zagorac M., Industrijska toksikologija, Niš, 1978.
8. Milosavljević M., Klimatologija, Beograd, 1968.
9. Tuhtar Dinko, Zagađenje zraka i vode, Sarajevo, 1990
10. Feliks R., Unapređenje i zaštita radne i životne sredine, Niš, 1980.
11. Čadež M., Meteorologija, Beograd 1973.

THE ROLE OF INTERNATIONAL MOVEMENT OF RED CROSS AND RED CRESCENT AND SAVING PEOPLE FROM WARFARE NATURAL AND TECHNICAL-TECHNOLOGICAL CATASTROPHICS

Abstract: *Humanitarian organisations and institutions are constant and assistant governments bodies in protection and rescue populations in war and natural and technical-technological catastrophics(dissasters).*

Their influence and contribution in protection and rescue populations and mitigation suffering to sacrifices enorrms and no price. Because they declares independence and neutrality in arm combat humanitarians organisations activites are approve and respect two side opposite.

The International humanitarian Red Cross and the Red Crescent movoment vith nomber and size theirselves active members and activites today is the biggest humanitarian movoment in the World that raticipants to giving assistence(aid)protect and rescue for sacrifices convinient (to hit) from war or natural and technical-tehnological catastrophics(dissasters).

Vith its parts The International comitte Red Cross and The International Federation Red Cross and Red Crescent and Nationalities societies Red Cross and Red Crescent activites are represented in all overt Globe.

The purpose of this article is the analisis of its role, tasks and structure.

Key words: *Red Cross, Red Crescent.*

Вовед

Огромните човечки жртви кои настануваат во воените судири, но и од природните и техничко-технолошки катастрофи во мир, ја наметнуваат потребата од вклучување во областа на заштитата и спасувањето на бројни организации, институции, сили за заштита и спасување и други субјекти.

Бидејќи професионалните служби, армиските сили и силите на цивилната заштита не се доволни, во такви случаи за успешна заштита и спасување на населението, се јавува потреба од вклучување на голем број доброволци. За активно вклучување на доброволците во акциите за заштита и спасување тие се организираат во бројни доброволни организации. Сите овие организации се водат од принципите на хуманизам, неутралност и непристрасност, со единствена цел да им помогнат на жртвите во тие критични моменти без да биде нивната помош политички, расно, верски или национално обележани. Сите тие со заедничко име се нарекуваат невладини организации.

Меѓу нив се најмасовни и најголемо влијание имаат организациите на Црвениот крст и Црвената полумесечина. Нивното влијание во областа на заштитата и спасувањето е светско, универзално, изразено преку единствено име Меѓународно хуманитарно движење на Црвениот крст и Црвената полумесечина.

Дефиниѝа за Меѓународното хуманитарно движење на Црвениот крст и Црвената полумесечина

Денес речиси и да нема човек кој не го знае знакот на Црвениот крст и Црвената полумесечина. Од најмладите-децата до најстарите-пензионерите повеќе или помалку сите биле вклучени понекогаш во активностите на Црвениот крст и Црвената полумесечина, или се запознати со нивните активности. Зборови кои се поврзани и асоцираат на Црвениот крст и Црвената полумесечина се: донаторство, дарителство, хуманост, помош, спасување и др. Оттука поради широката планетарна распространетост на активностите и активистите на ова движење, Меѓународното движење на црвениот крст и црвената полумесечина може да се дефинира како: светско хуманитарно движење чија мисија е да го заштити животот и здравјето на човекот и да го спречи човечкото страдање во време на вооружен конфликт и други вонредни состојби и да поттикне доброволно ангажирање и постојана спремност за давање помош од страна на членовите на Движењето.¹

Структура на Меѓународното хуманитарно движење

Меѓународното хуманитарно движење на Црвениот крст и Црвената полумесечина е составено од три компоненти и тоа: Меѓународниот комитет на Црвениот крст, Меѓународната федерација на Црвениот крст и Црвената полумесечина и националните друштва на Црвениот крст и Црвената полумесечина.²

Исто така, Движењето има и свои статутарни органи. Тоа се: Постојана комисија, Совет на делегати и Меѓународна конференција на Движењето.

Постојаната комисија е орган на Движењето кој се состои од девет членови од кои 5 (пет) се избрани од националните друштва и по два од Меѓународниот комитет на Црвениот крст и Меѓународната федерација Црвениот крст и Црвената полумесечина. Нејзина основна функција е да ги изврши сите неопходни подготовки за успешно одржување на Меѓународната конференција.³

Советот на делегати е орган кој се состои од делегати на сите националните друштва и претставници од Меѓународниот комитет на Црвениот крст и Меѓународната федерација на Црвениот крст и Црвената полумесечина. На чело на Советот се наоѓа претседател. Советот се состанува

¹ Статут и правилник на Меѓународното движење на Црвениот крст и Црвената полумесечина, усвоени на 25-та конференција, Женева 1986 г, дополнети на 26-та конференција, Женева 1995 г, преамбула на статутот, стр.1.

² Исто, член 1.

³ Исто, член 8.

секогаш пред одржувањето на меѓународната конференција или на барање на најмалку една третина од националните друштва. Советот донесува одлуки, одредби, препораки и може да упатува прашања до Меѓународната конференција од интерес за работата на Движењето.⁴

Меѓународната конференција е врховен советодавен орган на Движењето. Членови на Меѓународната конференција се делегати од националните друштва, Федерацијата, Меѓународниот комитет на Црвениот крст и претставници од државите потписнички на Женевските конвенции. Меѓународната конференција придонесува за единството на Движењето, за почитување и развој на меѓународното хуманитарно право, почитување на принципите на Движењето, донесува одлуки, препораки, прописи, доделува медалји, може да им додели мандат на Меѓународниот комитет на Црвениот крст и Меѓународната федерација на Црвениот крст и Црвената полумесечина, извршува и други задачи од интерес на Движењето.⁵

Меѓународниот комитет на Црвениот крст

Меѓународниот комитет на Црвениот крст е независна, невладина, хуманитарна институција. Основан е во 1863 година со седиште во Женева. Основач е на Меѓународното хуманитарно движење на Црвениот крст и Црвената полумесечина.⁶

Основна функција на Меѓународниот комитет на Црвениот крст е помош на жртвите во војна. Од оваа основна функција произлегуваат повеќе задачи кои ги извршува Меѓународниот комитет на Црвениот крст во војна и во мир меѓу кои:

- да ги брани и шири фундаменталните принципи на Движењето;
- да се грижи за имплементација на меѓународното хуманитарно право;
- да обезбеди заштита и помош на воените и цивилните жртви во вооружен конфликт;
- да го признае секое новосоздадено национално друштво на Црвениот крст и Црвената полумесечина; и
- да презема и други задачи кои му се дадени со Женевските конвенции.⁷

Во продолжение на трудот накратко ќе се запознаеме со активностите што ги презема Меѓународниот комитет на Црвениот крст во поглед на имплементација на меѓународното хуманитарно право и заштита и помош на

⁴ Исто, член 12.

⁵ Исто, член 16.

⁶ Откријтего Меѓународниот комитет на Црвениот крст, брошура на Меѓународниот комитет на Црвениот крст, главна канцеларија-Скопје, 2002 стр3.

⁷ Статут и правилник на Меѓународното движење на Црвениот крст и Црвената полумесечина, Женева 1986/95, член 5 .

воените и цивилните жртви во вооружен конфликт како најзначајни и имаат директно влијание во заштитата и спасувањето на населението во контекст на овој текст.

Од аспект на Меѓународниот комитет на Црвениот крст, меѓународното хуманитарно право подразбира меѓународни договорени или вообичаени правила кои специјално се наменети да разрешуваат прашања од хуманитарен карактер, а произлегуваат директно од вооружените судири без разлика дали се од меѓународна или немеѓународна природа.⁸

Меѓународниот комитет на Црвениот крст како промотор и чувар на меѓународното хуманитарно право, имплементацијата и почитувањето на меѓународното хуманитарно право го прави на неколку начини:

1. со превенција;
2. со негова работа на теренот во вооружениот конфликт;
3. со преземање специфични чекори кога меѓународното хуманитарно право е нарушено.⁹

Како специфични чекори кои ги презема Меѓународниот комитет на Црвениот крст кога меѓународното хуманитарно право е нарушено се:

- изработка на доверливи документи во случаи на порекршување на меѓународното хуманитарно право;
- охрабрување на државите да усвојат национална легислатива за казнување на прекршителите на меѓународното хуманитарно право;
- пренесување на протести по барање на една од страните на конфликтот;
- барање за потврдување на прекршувања;
- презема и други специфични чекори кога меѓународното хуманитарно право е нарушено од страните во вооружениот конфликт.¹⁰

Од особено значење, од задачите кои ги извршува Меѓународниот комитет на Црвениот крст е заштитата и помош на жртвите во војна. За остварување на оваа задача Меѓународниот комитет на Црвениот крст презема низа мерки и активности за време на вооружениот судир меѓу кои:

- формира централна служба за барање заради пронаоѓање на исчезнатите лица и повторно спојување на раздвоените семејства;
- врши евакуација на загрозените лица од просторите загрозувани од вооружениот конфликт на безбедни простори;
- врши посета на притворените лица;

⁸ Прирачник за десиминатори на Црвениот крст, Поглавје бр. 6. стр.2, Црвен крст на РМ, 2002г

⁹ Види пошироко: Откријтего Меѓународниот комитет на Црвениот крст, брошура на Меѓународниот комитет на Црвениот крст, главна канцеларија-Скопје, 2002 стр14-19.

¹⁰ Прирачник за десиминатори на Црвениот крст, Поглавје бр. 6. стр.2, Црвен крст на РМ 2002, стр. 16.

- бара итна медицинска помош на ранетите и болните лица;
- обезбедува живеалиште, вода и храна;
- извршува и други задачи за заштита и спасување на жртвите во вооружениот конфликт.¹¹

За остварување на сите овие задачи и активности за заштита и спасување на жртвите во војна Меѓународниот комитет на Црвениот крст обезбедува финансиски средства. Мисиите на Меѓународниот комитет на Црвениот крст се финансирани од:

- државите потписнички на Женевските конвенции;
- друштвата на Црвениот крст и Црвената полумесечина;
- наднационални организации (како што е Европската заедница, организацијата на ОН и др.); и
- јавни и приватни извори.¹²

Меѓународниот комитет на Црвениот крст беше главен хуманитарен актер во кризата во Република Македонија во 2001 година. Неговите активности во овој немеѓународен вооружен конфликт опфаќаа:

- обезбедување помош на месечна основа за повеќе од 120.000 раселени лица;
- евакуирање од територијата на конфликтот на безбедно место на 1200 загрозени лица;
- соединување на околу 200 раздвоени семејства од Тетовскиот регион;
- снабдување на 26 болници и клиници со најосновен медицински и хируршки материјал во вредност иод 136.000 Евра.
- посета на лица чие затворање е поврзано со конфликтот;
- систематско собирање на информации од семејствата и регистрирање на имиња на исчезнатите лица.¹³

Меѓународната федерација на Црвениот крст и Црвената полумесечина

Меѓународната федерација на Црвениот крст и Црвената полумесечина е најголема, независна, светска хуманитарна организација. Меѓународната федерација на Црвениот крст и Црвената полумесечина. Таа има водечка улога

¹¹ Види пошироко: Откријтего Меѓународниот комитет на Црвениот крст, брошура на Меѓународниот комитет на Црвениот крст, главна канцеларија-Скопје, 2002 стр.25-28.

¹² Исто стр. 46.

¹³ Активности на Меѓународниот комитет на Црвениот крст во Македонија, во периодот февруари 2001-2002., информација на Главна канцеларија, Скопје, февруари 2002 г. стр.1.

во заштита и спасување на жртвите при катастрофи од природни непогоди и техничко-технолошки несреќи во мир.¹⁴

Формирана е во 1919 година како Лига на националните друштва, а во 1991 година прерасна во Меѓународната федерација на Црвениот крст и Црвената полумесечина. Денес Федерацијата ја сочинуваат 189 национални друштва на Црвениот крст и Црвената полумесечина. Федерацијата има свој устав и органи.

Согласно Уставот основни задачи на Федерацијата се:

- да промовира формирање и развој на нови национални друштва на Црвениот крст и Црвената полумесечина;

- да дејствува како постојано тело за врска помеѓу националните друштва и им пружа помош кога ќе побараат во случај на катастрофи;

- да ги координира операциите на пружање помош изведени од страна на националните друштва за помош на жртвите на природни катастрофи и бегалци во области каде што нема вооружен судир;

- да им помага на Меѓународниот комитет на Црвениот крст во имплементација на меѓународното хуманитарно право и помошта на жртвите во војна;

- да им помага на националните друштва во развој на здравството и социјалните грижи во своите земји;

- да извршува и други задачи кои ќе и ги довери Меѓународната конференција.¹⁵

Главни органи на Федерацијата се Секретаријат и Генерално собрание.

Секретаријатот на чело со секретар е сместен во Женева. Основна функција на Секретаријатот е да ги координира, организира и управува меѓународните акции за итни интервенции и да ги помага програмите за градење на капацитети на Националните друштва. За остварување на оваа функција во неговиот состав работат шест главни одделенија: за подготвеност и интервенции при катастрофи, за координација, размена на знаења, мониторинг и евалуација, за посредување и комуникации и одделение за функции.

Генералното собрание е највисоко решавачко тело на Федерацијата кое се состои од сите националните друштва на црвениот крст и црвената полумесечина. Заседава на секои две години. Основна функција е: да ја утврди генералната политика на Федерацијата, донесува планови и буџет за работа, прима нови членови и разгледува други прашања.¹⁶

¹⁴ Статут и правилник на Меѓународното движење на Црвениот крст и Црвената полумесечина, Женева 1986/95, член 6

¹⁵ Устав на Меѓународната федерација на Црвениот крст и Црвената полумесечина, член 6

¹⁶ Прирачник за десиминатори на Црвениот крст, Поглавје бр. 8. стр.1.

Националните друштва на Црвениот крст и Црвената полумесечина

Националните друштва се основни единици на Движењето. Тие се независни, невладини организации кои ги извршуваат своите хуманитарни активности во согласност со своите статути, националната легислатива и во согласност со фундаменталните принципи на движењето. Во секоја земја може да има само едно национално друштво на Црвениот крст или Црвената полумесечина. Секое од националните друштва се формира врз основа на закон донесен од Парламентот на земјата. Националните друштва работат врз основа на статут. Активностите на националните друштва се поделени на активности во рамките на својата земја и активности кои ги преземаат на меѓународен план.

Во рамките на својата земја активностите кои ги презема националното движење се во соработка со државните органи. На национален план, националното друштво ги презема следните активности:

- го шири знаењето за меѓународното хуманитарно право;
- го шири знаењето за настанување, развојот и улогата на Движењето;
- го шири знаењето за фундаменталните принципи;
- помага за подобрување на здравјето и ублажување на човечкото страдање преку програми на полето на образование, здравствена и социјална грижа.

- организира итни операции за доделување хуманитарна помош на жртвите во вооружен конфликт и од природни катастрофи.

- помага во заштитата и спасувањето на жртвите во вооружен конфликт и од природни катастрофи.

На меѓународен план:

- дава помош за жртвите во вооружен конфликт
- дава помош за жртвите од природни катастрофи.¹⁷

Таа помош се состои во форма на услуги, персонал, материјали и финансиска помош. Во погодената земја помошта се дава преку Федерацијата за жртвите од природни катастрофи и преку Меѓународниот комитет на Црвениот крст за жртвите од вооружен судир.

Заклучок

Меѓународното хуманитарно движење на Црвениот крст и Црвената полумесечина е најголемо хуманитарно движење во светот кое има за цел да помогне на жртвите настанати од воените дејства и природни и техничко-технолошки катастрофи.

¹⁷ Статут и правилник на Меѓународното движење на Црвениот крст и Црвената полумесечина, член 3.

6

Други ридбуки од областа на безбедноста, одбраната и заштитата

7. Мркаиќ Т., Улога и задачи Црвеног крста Југославије у збрињавање, угроженог и настрадалог становнишга у рату и вечим несреќама, Годишник на ЦЗ бр.1/78, НИРО, Привредни весник, Загреб, 1978 г.
8. Мандиќ М. Мишковиќ У., Цивилната заштита у СФРЈ - Пословна политика - Београд, 1987г.
9. Прирачник за десиминатори на Црвениот крст, Главна канцеларија-Скопје, 2002
10. Списание Откријте го Меѓународниот комитет на Црвениот крст, брошура на Меѓународниот комитет на Црвениот крст, главна канцеларија-Скопје, 2002
11. Статут и правилник за работа на Меѓународното движење на Црвениот крст и Црвената полумесечина, усвоен на 25-тата конференција, Женева 1986 г., дополнет на 26-тата конференција Женева 1995 г.
12. Устав на Меѓународната федерацијата на Црвениот крст и Црвената полумесечина, Женева 1991г.
13. Home Office- Dealing with Disaster-London 1991g.

Вовед

Настаните кои го обележаа крајот на дваесеттиот век, како и оние со кои се соочува новиот милениум претставуваат пресвртница во начинот на функционирање на повеќето држави и нивните востановени институции. Очигледни се промените при манифестирањето на глобалната нестабилност. Војната, во дефинициска определба, како судир меѓу државите, односно водење вооружена борба помеѓу вооружените сили на државите е се помалку застапена. Но затоа, пак, новиот тип на војување, таканаречените војни од трет вид, судирите со низок интензитет, верската, етничката и расната нетрпеливост, внатрешните и меѓудржавни инциденти и конфликти се во постојан пораст и се карактеристика на времето што претстои. Тероризмот и организираниот криминал се здобија со епитетот - глобална опасност. Тие, како такви создадоа и нови механизми на дејствување и меѓусебна поврзаност во 21 век. Сето тоа неминовно бара промена и во начинот на дејствувањето на институциите на државите создадени да ја создаваат и одржуваат безбедноста, сигурноста и опстанокот на една држава. Војската како институција постои од дамнина. Современите демократски општества не се откажуваат од овој апарат, иако тој по својата генеза е строго хиерархиска, субординирана и авторитарна организација. Современите општества прашањата од овој тип ги решаваат со поставување демократска (цивилна контрола) врз војската. Кога станува збор за современите армии, мора да се потенцира фактот дека е неминовно секоја армија да ги следи потребите на времето и постојано да се реновира и иновира. Денеска, во светот не постои сериозна армија која во своите воени и полициски сили не вклучува и некоја специјална единица токму од потребата за справување со современите закани. Тоа се антитерористички специјални единици, но и друг вид елитни специјални единици, во кои влегуваат најдобрите, најобучените и најспособните од сите и кои секоја држава ги формира во својата армија во зависност од најверојатниот вид на загрозување на државата. Со оглед дека и во нашата армија е согледана потребата од бројно помала, но професионално и технички современа армија, што е и еден од предусловите за влез во НАТО, се работи на тоа да се создаде армија која ќе може да одговори на сите предизвици на новото време. Тоа значи дека улогата на специјалните единици е потенцирана и дека тие се оние професионалци на кои им припаѓа иднината.

Секоја држава својата армија ја формира и одржува во согласност со своите национални определби и потреби, но и во согласност со колективните норми и побарувања. Ако се разгледа формацијата и организацијата на специјалните единици на неколку светски или соседни држави ќе се констатира дека Република Македонија се труди да го држи чекорот со новото време. Иако сме се уште во процес на реорганизација и трансформација на Армијата, очигледно е дека сме го фатиле трендот на новото време околу улогата и значењето на формирањето на единици за специјални намени.

Елитните единици на Република Македонија

Армијата на Република Македонија се формираше паралелно со осамостојувањето на Република Македонија. Она што остана по заминувањето

дејствуваат во длабока заднина на непријателот, пред, за време, а често и по завршувањето на воените дејства. Тргувајќи од овие и сличните дефиниции, на самиот почеток на своето формирањето во АРМ беа фаворизирани баталјоните на воената полиција.

Баталјоните на воената полиција секогаш ги вклучуваа високо мотивираните и доверливи старешини и војници. Тие директно им се потчинети на оперативно-стратегиските единици, а еден баталјон и директно под МО, во чиј состав влегуваше и вод за противтерористичка дејност.

Инаку во составот на полициските баталјони влегуваа три воено-полициски чети, сообраќаен вод и логистичка единица. Првенствена намена на полициските баталјони е обезбедувањето на објекти и личности, извршување криминално-техничка заштита, спречување нереди, но и противтерористичка дејност. Најчесто припадниците на овие единици се добро подготвени за разузнавачка и контраразузнавачка дејност, што секако е дел од неопходната обука на повеќето специјални сили.

Во 1994 година се промовира специјална единица на Министерството за одбрана (Волци), која во мир има задача да се подготвува за воени услови, да ја брани Републиката од дејствата на диверзантско-терористички групи и поединци уфрлени за изведување на диверзии, саботажи, субверзии и други видови неконвенционално војување.

Подоцна, во редовите на КОВ на АРМ се формира уште една посебно обучена единица, директно потчинета на командата на ГШ на КОВ на АРМ, таканаречените “Скорпии”.

Со текот на времето согледувани се слабостите и се доизградувани специјалните единици на Армијата на Република Македонија.

Во НАТО - алијансата се подготвуваме да влеземе со понуда на најдоброто од нашата армија - специјалните единици. Планирано е да се формира една специјална единица која во иднина ќе може да биде дел од НАТО. Првите чекори се направени со учеството на наши војници старешини во Авганистан и во Ирак. Министерството за одбрана и Генералштабот на АРМ, во соработка со претседателот на државата, интензивно работат на реструктурирањето на постојните специјални единици на Армијата и формирање на нова единица за специјални намени.

Оваа единица ќе брои околу 1 000 припадници и 60 % ќе биде пополнета од досегашниот состав на специјалните единици.

Иако Република Македонија е со скромни економски потенцијали, мора да се нагласи дека одржувањето на вакви формации, е доста скапо и бара дополнителни средства и опрема. Но, според проценките сепак ќе биде исплатливо, односно тоа ќе се покаже преку постигнување поголем ефект со помалку сили. Одржувањето на специјални сили овозможува нивно брзо

не е само работата. Тоа е начин на живот, кој бара лична пожртвуваност каква што не може да се најде никаде во општеството. Суштината на нашата професија е посветеност. Потреба, должност и лојалност. Тоа е награда и лична сатисфакција. Нашите сограѓани не гледаат како поим за македонскиот борец. Нашиот симбол е волк, познат и почитуван насекаде, затоа што нашето мото е SEMPER ETIAM UBIQUE SUPERIORES! (СЕКОГАШ И СЕКАДЕ ПРВИ).”

За популарноста кај граѓаните и нема потреба многу да се кажува. Сите ги знаат како Волци. Тие се припадници на Единицата за специјални дејства на АРМ. Први се меѓу првите: во подготвеноста, опременоста, обученоста, во професионалното и ефикасно извршување на сите задачи. Припадниците на Единицата за специјални дејства на 1 март 2003 одбележаа девет години од своето постоење. Почнувајќи од дејствата на Чупино брдо, 1994, преку дејствата за обезбедување на претседателот по обидот за атентат, 1995, и континуираното зајакнато обезбедување на западната државна граница и дел од северната граница до борбените дејства за време на кризата во 2001 г, тие беа и остануваат да бидат секаде и секогаш први. Изборот за припадник на оваа единица е строг и селективен.. Бројната состојба е регулирана како државна тајна. Нивните акции се секавички и ефектни. Тие се најсигурниот дел на Армијата на Република Македонија. Се праќаат таму каде што брзо и ефикасно треба да се средат работите. Единицата е составена е од четири чети, од кои три се борбени чети, и команда на одред. Борбените чети се составени од команда и тимови..

Тие беа директно потчинети на Секторот за безбедност и разузнавање, а преку него директно на Министерството за одбрана.

Единицата е 100 % пополнета со професионалци и е оспособена за извршување на дејства од доменот на неконвенционалните дејствувања.

Основна намена на оваа единица е задграничното подрачје во мир, а во војна противтерористички и противдиверзантски дејства. Во кризни ситуации, Волците беа тие кои први се ангажираа, со цел да се воспостави мир и ред, а да се неутрализира и елиминира непријателското дејство. Било да се работи за ликвидација на терористички групи или кога треба да се обезбедува ВИП личност, секогаш се смета на нивното присуство.

Како најчест вид задачи со кои се справуваат и за кои се извежбани до автоматизација се сметаат следните:

- обезбедување објекти од исклучителна важност;
- противтерористички и противдиверзантски дејства на целата територија;

- чистење на теренот од терористи во рурална и во урбана средина.

За да се достигне нивото на ефикасност потребно за извршување на сите гореспоменати задачи потребна е строга селекција и солидна обука на кандидатите кои ќе се пријават на Конкурсот што го објавува највисокото

со заштитни маски, незапаливи и со респиратор. Најчесто ја носат маскирната униформа со посебен амблем на волк на десниот ракав.

Бројната состојба е државна тајна, но и како што е пракса во другите армии секогаш е променлива, во зависност од потребите. За потребите на новата единица секако дека прво ќе се тргне од овие докажани специјалци, иако и припадниците на другите единици не се за потценување.

Извидувачки единици (Рисови) и единици за електронско извидување и противелектронско дејство

Кога се зборува за единици за специјална намена мора да се споменат и извидувачите кои секогаш имале голем удел при изведување на акции со силите за специјални дејства. Извидницата на АРМ е попозната по прекарот “Рисови”. Тие како вистински рисови, нечујно и ненадејно се прикрадуваат по теренот од каде преку најсовремени средства за известување известуваат за состојбата. Најголемиот дел од нив се професионални војници. При изборот предност имаат тие кои го имаат служено воениот рок во извидувачки единици. Во составот на извидувачите се и оклопно-извидувачката единица за уфрлање во заднината на непријателот, пеш, со возила или со воздухоплови.

Извидувачката единица на АРМ директно му е потчинета на ГШ на АРМ, а извесни единици од нив им беа потчинети на оперативно - стратегиските команди. Сите единици извршуваат извидувачки активности за потребите на претпоставените команди, но се оспособени и за друг вид дејство (препад, напад на комуникациски јазли и сл). Во склоп на АРМ, сите родовски единици имаат извидувачки водови, заради извршување на чисто родовските задачи. Организирани се во групи, патроли и извидници.

Извидувачката група може да биде во различен состав во зависност од задачите и намената. Најчесто по задача се уфрла во непријателските редови. Применува постојано набљудување на теренот, заседа и препад.

Патролата има за цел да ги извидува патните правци и реони. Најчесто се движат пешки и по споредни патишта.

Челната извидница го извидува правецот на движењето, а зачелната го обезбедува грбот.

Со оглед на реорганизацијата на Армијата, најверојатно дека нема да биде занемарена улогата на овие единици. Со формирањето на ренџерскиот вод ќе се сублимира раширеноста на специјалците на извидницата во еден баталјон. Извидувачките органи како што се извидувачката група, патролата, челната извидница, бочната извидница, извидницата на пат, сигурно дека ќе се имплементираат во новиот состав на Извидницата или во Ренџерскиот баталјон.

Исто така, и единиците за електронско дејство, наменети за електронско извидување на непријателската територија, откривање и уништување на

непријателските електронски уреди за набљудување, секако дека ќе бидат вклучени како поддршка на специјалните единици, При противелектронско дејствување, пред се се зема предвид обученоста и суптилноста на старешинскиот кадар со тој вид специјализација.

Единица “Соколи” на ВВ и ПВО

Во сите современи армии, при дејствување на специјалните единици се зема предвид и потребата од воздушна поддршка на истите, но и дејствување на диверзантско-падобрански единици. Речиси сите светски армии имаат формирано и таков вид специјални сили. Падобранските единици секогаш влегувале во редот на елитните и најобучените.

Во АРМ уште во 1992 се формираше падобранска паракомандоска единица наречена Падобрански диверзантски одред (ПДО) во резервниот состав на ВВО и ПВО. Еден дел од овој одред влезе во составот на Единицата за специјални намени како падобрански тим. Првото промовирање како Падобрански специјален одред го имаше во ноември 2001 год. Намената на оваа единицата е да врши пребарување на теренот, евакуација и спасување на воздухопловен персонал, координација на авијацијата од земја кон непријателските цели, воздушни десанти од мали и од големи височини во длабочината на непријателската територија, потрага и спасување, ослободување заложници и заштита на аеродроми, како и помош на цивилното население при елементарни непогоди. Селекцијата при изборот на припадниците е исклучително строга. Обуката е поделена во две фази, основна и специјалистичка. Припадниците на овој одред, популарно наречените “соколи” остваруваат тесна соработка со слични единици од другите армии. „Соколите“ се служат со следните типови воздухоплови кои се оперативни во составот на македонското воено воздухопловство: лесни повеќе наменски хеликоптери УН -1Н Хјуи, средни транспортни хеликоптери Ми - 8МТ и Ми 17, борбени хеликоптери Ми - 24 Б, а од неодамна и 1 транспортен хеликоптер Ан-2.

Овој одред на ВВО и ПВО со извесни трансформации би влегол во состав на најавената единица за специјални операции.

Единици за мировни операции

Уште од самиот почеток на своето формирање, АРМ знаеше дека во рамките на ваква констелација на сили и настани во светот ќе биде неминовна партиципацијата и на нашите војни во мировни мисии и операции. Токму за вакви цели е формирана Првата пешадиска бригада, која чекор по чекор се трудеше да ги достасува целите на интероперативноста. Пешадиската единица

“Скорпиони”, која е во склоп на Првата пешадиска бригада, која не носи назив специјална, сепак според задачите со кои се справува влегува во редот на ваквите единици. Седиштето на бригадата првично беше во Кичево, со цел да ја обезбедува западната граница, но подоцна е преместено во Штип. Кадарот е релативно млад, но доволно искусен, со претежно професионален состав. Најекспониран дел од Првата пешадиска бригада секако се “Скорпиите” кои имаат своја повеќегодишна традиција и презентација во АРМ. Тие веќе се покажаа во повеќе здружени вежби и од нив се очекува да ја покажат готовноста за учество во повеќе мировни операции. Скорпиите борбено се прекалија и за време на кризата во 2001 г.

Единицата е составена од три чети, а секоја чета е поделена на тимови (групи). Со механизирани чета, Република Македонија партиципираше во Комбинираните здружени сили.

Првата пешадиска бригада е членка на мултинационалните мировни сили. Оспособена е за учество во мировни операции насекаде во светот.

Приоритетна задача на припадниците на оваа единица е извршувањето на мировни операции. Токму тие и имаат најмногу контакти со НАТО претставниците и се најблиску до НАТО стандардите. Резултатите што оваа единица ги има покажано на сите мултинационални вежби се на завидно ниво.

Пополувањето на единицата е на доброволна основа. Конкурсот го објавува Министерството за одбрана. Кандидатите од 20 до 25 годишна возраст треба да поминат повеќе прегледи и тестирања за оцена на психофизичката способност. Се проверуваат и физичките дисциплини, боречките вештини, но и психичката подобност и стабилност. Оние кои ќе ги исполнат критериумите за прием во Единицата, мора и со заклетва тоа да го потврдат. Најчести вежбалишта на Скорпиите им се полигоните во штипската касарна, но и полигонот Криволак и шумите и ридовите ширум земјата и надвор од неа. Обуката опфаќа основна пешадиска и тактичка обука. Пешадиската обука се состои од совладување на основни војнички работи и постапки, ориентација на терен, ракување со оружје, марширање и физички дрил.

Тактичката обука се состои од разузнавачко -безбедносна дејност, боречки вештини, употреба на огнено и ладно оружје, борба во ноќни услови, обука за ракување со системи за врски, ориентирање при лоши временски услови и слично.

Со ваква обука се овозможува дејство во сите услови и на различен терен, во заднината на непријателот, дејство од воздух и од вода, со сите начини на неконвенционално војување. Всушност, оваа единица тоа и го демонстрираше во сите здружени вежби во кои учествуваше.

Скорпиите се лесно вооружени, најчесто со автоматски пушки, пистол ЦЗ од 9 мм. и друго оружје стандарно за специјалните единици.

Карактеристично за нив е што располагаат со оклопни возила БТР-70, и Хермелин возила во борбена верзија.

Имаат учествувано на повеќе мултинационални вежби , на наш терен, во соседството , но и многу подалеку (Луизијана). Такви здружени вежби беа :”Спасител 97” во РМ, “Кооперативен налет 97”, во Луизијана, :Есперија 97” во Италија, “Најдобар кооперативен зафат во Естонија, “Цврсто решение 98, во Шпанија и ред други.

Дел од „Скорпиите“ се интегрираа во составот на мултинационалната бригада на ЈИЕ (СЕЕБРИГ).

Пододна во Армијата на Република Македонија при трансформативните процеси се формираше и Втора пешадиска бригада. Втората пешадиска бригада веќе го има достигнато потребниот степен на интероперативност со НАТО стандардите.

Припадниците на оваа бригада уште се нарекуваат “Леопарди”. Обучени се за ефикасно справување ,пред се, со диверзантско-терористички групи и да водат борбени дејства во напад. и во одбрана. Бригадата се наоѓа во фаза на целосна трансформација. Лоцирана е во Северозападниот дел на Македонија, односно на просторот на Тетово, Кичево и Охрид, но како единица за брзи интервенции, нејзина задача е, во најкус временски период да интервенира по целиот простор на државата. Според Националната програма за членство во НАТО, до крајот на 2004 г. бригадата треба да биде во целосна оперативна оспособеност.

Заклучок

Република Македонија со формирањето на вакви специјални единици не се соочува со нешто што не и е непознато и неупотребувано. Историјата на нашата држава, како и историјата на целиот Балкан е историја на безброј специјални војни. Споменувајќи го Илинденскиот период ќе нагласиме дека четничкото војување и ајдутството се мошне блиски до герилското војување.Сите оние кои припаѓале на четите биле прекалени борци, избрани по посебен избор и се претходница на денешните специјални единици. Исто така и НОВ на нашите простори беше повеќе герилска отколку фронтална борба. Диверзиите, саботажите и психолошката војна имаат голем удел во стекнувањето предност над надмоќниот непријател. Значи овие единици имаат традиција на овој простор и се разбира дека во новите услови со нови знаења и вештини, со модерно оружје, опрема и висок морал ќе бидат дораснати на секоја задача.Она што претстои, секако дека треба да биде по НАТО теркот, но ќе треба да се достигне и рејтингот на прифатеност од широките маси. Со оглед на историските традиции на овој простор, најверојатно дека приближувањето кон Алијансата најуспешно ќе се изведе со акцентот на овие сили. Иако се со висок степен на ризик, според досегашното искуство, со оглед на популарноста и прифатеноста на

специјалците, одзивот за прием во редовите на елитните единици секогаш бил на високо ниво. Според извесни истражувања кај младата машка популација, она што најмногу ги привлекува во армиските редови е токму можноста да се биде припадник на ваква единица. Да се надеваме дека навистина правилно е избран начинот на реорганизацијата на Армијата на Република Македонија и дека реформираната армија ќе биде солиден столб на одбраната, но и карта за влез во здружената одбрана и целосниот напредок на државата.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Adams James: Seacret armies, New York, 1988.
2. Котовчевски Митко, Интегрална безбедност, “Македонска ризница”, 2000г.
3. Димишковски Слободан, Војна, војска и политика, НИП “Глобус”, 1984
5. Списание “Одбрана” - Комлет 2002 и април-септември 2003
6. Џамиќ Драган, “Ратници из сенке”, Белград 1999
7. Михајловиќ Михајло и Арсиќ Станислав, Специјалне снаге света, Београд, 2003

НАЦИОНАЛНАТА БЕЗБЕДНОСТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА И ЕВРОАТЛАНТСКИТЕ ИНТЕГРАЦИИ (Д-р Стојан Славески)

Оливер БАКРЕСКИ

Филозофски факултет, Институт за одбранбени и мировни студии - Скопје

Пред извесен период од печат излезе книгата „Националната безбедност на Република Македонија и евроатлантските интеграции“ од авторот д-р Стојан Славески.

Трудот „Националната безбедност на Република Македонија и евроатлантските интеграции“ претставува оригинален творечки зафат во областа на безбедноста и одбраната. Прашањата и дилемите коишто се актуелизирани во ракописот овозможуваат да се расветлат проблемите од различни аспекти. На трудот уште поспецифична тежина му дава и фактот што Република Македонија интензивно работи на реформите кои треба да го забрзаат процесот за интегрирање во евроатлантските структури.

Трудот е мошне солидно систематизиран и обработува една современа, сложена и специфична проблематика. Целиот потфат е замислен како научно и стручно покривање на една празнина во научната публицистика. Текстот претставува извонредно вредна анализа за едно комплексно прашање и истиот се повикува на релевантна литература.

Ракописот „Националната безбедност на Република Македонија и евроатлантските интеграции“ е доста провокативен и со критички и аналитички пристап го отвора прашањето како Република Македонија да се интегрира во евроатлантските интеграции.

Според нивото, квалитетот и дијапазонот на тематско-проблемската елаборација и експликација на третируваниот проблем, текстот на д-р Стојан Славески може да се валоризира како системски изложена целина на националната безбедност.

Текстот на книгата „Националната безбедност на Република Македонија и евроатлантските интеграции“ од авторот д-р Стојан Славески се состои од

вовед, пет дела, заклучни согледувања и библиографија со обработени 128 библиографски единици.

Теориската рамка во трудот се фокусира на проблемите од сферата на безбедноста по завршувањето на Студената војна, со посебен акцент на националната безбедност на Република Македонија во меѓународниот безбедносен систем.

Проблемот на националната безбедност не може да се ограничи единствено на ниво на државата како што потенцира и самиот автор, иако таа и понатаму останува централен објект, туку е неодминлива и неговата поврзаност со индивидуалната, регионалната и меѓународната сфера на проблемот, а која што е изразена низ многубројни меѓусебни интеракции. Исто така, поимот на националната безбедност сугерира на неговата поврзаност со политичкиот и воениот фактор кои се препознатливи обележја на секоја држава. Но сето тоа ќе биде нецелосно доколку тој не се поврзе со различните фактори од економската, социјалната и сферата на животната средина. Притоа неопходно е во научните анализи да се земат предвид сите овие фактори и да се утврди нивното влијание на проширениот концепт на националната безбедност. Нивната меѓусебна поврзаност (меѓузависност) се смета за суштествена за современите аналитички истражувања од доменот на безбедноста.

Кај авторот постојано е присутна дилемата дали безбедноста ќе произведе интеграција. Тука се наметнува и прашањето за рedefинирање на улогата на системот на национална безбедност со цел да може да се одговори на евентуалните предизвици.

Во современите меѓународни односи државите настојуваат да ја обезбедат својата перспектива низ промоцијата на своите политички и општествени вредности. Оние држави кои тоа го прават помалку успешно ризикуваат да ја загубат својата моќ, честопати независноста, а понекогаш и опстојувањето. Меѓутоа преземањето мерки и активности за да се заштитат овие вредности, носи ризик од конфликт со другите држави. Затоа, заемното почитување претставува суштествена основа за унапредување на односите помеѓу државите и градењето на концептот на заемна безбедност. Безбедноста до скоро имаше само воено-политичко значење а сега вклучува економски, социјални и еколошки аспекти и до неа се доаѓа како резултат на долготраен процес на изградба на доверба, конструктивно учење и институционализација на колективна акција.

Покрај актуелизирањето на прашањето за безбедноста, во книгата се презентирани и најзначајните аспекти на колективната безбедност, на новата безбедносна архитектура, на субрегионалната соработка во Југоисточна Европа и на безбедносната рамка на меѓународното ангажирање во Република Македонија.

Посебен акцент е ставен на третата глава која се однесува на европската безбедносна архитектура што претставува идеја на трудот.

Оттука, централното политичко прашање се однесува на оние институции воспоставени во периодот на Студената војна, кои можат брзо да се адаптираат и имаат доволно адекватни ресурси да играат успешна улога прво во редуцијата на конфликтите, а потоа во нивно разрешување и конечно во нивната трансформација. Одговорот на ова прашање е многу важен не само за Европа туку и за сите региони во светот каде што етничките поделби го негираат поимот на „националната држава“ и каде се јавува потребата за нови идеи и модели кои ќе се покажат успешни ако го одбегнат враќањето на војната на сите, против сите во името на „сопствената“ одбрана.

Во книгата посебно е интересен делот кој се однесува на инструментите и механизмите на ООН во остварување на системот на колективна безбедност по завршување на Студената војна. Чувањето на мирот е во функција на ООН. Оваа организација како што наведува и самиот автор, во последниот период се наоѓа во исклучително тешка положба поради зголемените барања таа да се ангажира за разрешување на регионалните конфликти низ светот. Тоа води до преоптовареност на обврските кои ги има Светската организација. Немањето сопствени ресурси ја оневозможува ООН да ги извршат овие задачи самостојно, па затоа тие бараат помош од регионалните организации.

Во рамките на новата безбедносна архитектура, вниманието е задржано на НАТО-колективитетот, посебно на Постпрашкиот самит и активностите на аспирантите што подразбира засилени реформи но и зајакнување на способностите на НАТО за да може да се одговори на новите безбедносни предизвици.

Во таа насока, НАТО алијансата веднаш ги воочи и во својот стратегиски концепт нагласи дека „соочувањето со различните предизвици од Алијансата бара широк приод кон безбедноста“.

Авторот ја проблематизира и заедничката надворешна и безбедносна политика на ЕУ која го вклучува развојот на заедничката европска одбранбена политика со единствена цел постигнување заедничка одбрана. Оваа тема е посебно значајна ако се земе предвид фактот што евросилите својата прва промоција ја имаа токму во нашата држава.

Во следното поглавје од трудот се прави анализа на ОБСЕ - кооперативната безбедност како дел од европскиот безбедносен модел со посебен осврт на трансформацијата на ОБСЕ во новата безбедносна околина како и инструментите и механизмите на ОБСЕ во периодот по завршување на Студената војна.

Субрегионалната соработка на земјите на ЈИЕ има задача да им помогне на земјите од ЈИЕ да можат да се справат со евентуалните закани по мирот и стабилноста, но и да понуди решенија кои ќе значат забрзан и динамичен економски развој и перспектива за државите што покасно ќе значи и интегрирање на државите во европското семејство.

За реализирање на ваквата определба од големо значење се и регионалните иницијативи кои секоја на свој начин придонесува за интензивирање и придвижување на активностите за реализирање на зацртаната активност. Во трудот се содржани и регионалните иницијативи, како и меѓународните организации и нивните тела кои веќе работат на просторите на Југоисточна Европа.

Комплексниот приод кон безбедноста се јавува како потреба на земјите од Југоисточна Европа. Политичкиот аспект од овој широк приод во себе вклучува политички дијалог помеѓу земјите од регионот, кооперативни програми во регионите и соработка со институциите надвор од регионот, како и преземање на сите други мерки кои ја зајакнуваат безбедноста.

Потпирањето врз системот за колективна безбедност на ООН и регионалните безбедносни системи претставува компонента на нашиот одбранбен систем, со што се поставува прашањето што може да очекува Република Македонија од системот за колективна безбедност (ООН), од регионалниот систем за безбедност (ОБСЕ), од системите за колективна одбрана (НАТО и Надворешната безбедносна и одбранбена политика при ЕУ) или од меѓувладините институции и организации (Совет на Европа и Европска унија), или поточно кој е државниот интерес и кои ингеренции во различни сфери, меѓу кои и одбранбената, државата ги пренесува врз наведените меѓународни субјекти и интеграции. Од друга страна се поставени критериумите за интеграција и проценката за нивно исполнување.

Кога станува збор за евроатлантските интеграции искуствата во Република Македонија треба да се базираат на голем број истражувања кои треба да се направат во повеќе институции, со цел да се лоцираат проблемите и да се изнајдат начини за интензивирање на процесот за побрз прием во евроатлантските структури.

Да се дадат конечни одговори, односно решенија за сите проблеми кои се комплексни и од витално значење за иднината на Република Македонија е многу тешко, меѓутоа, авторот се обиде врз научна основа да дојде до одредени резултати кои можат да се искористат за понатамошна доградба на започнатиот процес кој води до интеграција во евроатлантските структури.

Според сите релевантни параметри: научна заснованост и валидност, реалната потреба како на специфично, студиско ниво, така и за општа култура

и информираност, систематичноста и прегледноста, ракописот „Националната безбедност на Република Македонија и евроатлантските интеграции“ од д-р Стојан Славески, го заслужува потребното внимание не само кај експертската заедница, туку и пошироко, како во Република Македонија, така и надвор од неа.

„**СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА**“, теоретско списание
 Министерство за одбрана, „Орце Николов“ б.б., Скопје

УПАТСТВО ЗА АВТОРИТЕ

„**СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА**“ (во понатамошниот текст Списание) е теоретско списание кое по правило излегува двапати годишно. Во Списанието се објавуваат:

- оригинални стручни трудови: научно стручни трудови, прикази на книги, куси соопштенија и др.

- континуирано или повремено во Списанието се објавува и библиографија, календари на научни манифестации во земјата и странство, позначајни датуми, рекламирање на фирми и претпријатија и др.

Оригиналните стручни трудови ги содржат резултатите на сопствените дотогаш необјавени научни истражувања кои претставуваат заокружена целина. Прифаќањето на оригинална научна статија во Списанието ги обврзува авторите да не ги објавуваат и во други списанија.

Научно-стручните трудови известуваат за корисни сознанија кои што помагаат во ширењето на знаењата и прилагодувањето на изворните истражувања кон потребите на науката и практиката.

Прикази на книги претставуваат концизни прикази на книги и сознанија до кои што дошле авторите во определена научна област, за која компетентноста на авторите во приказите е потврдена преку публикувањето - објавувањето на книгите.

Кусите соопштенија содржат резултати на помали, но завршени научни истражувања.

Доминантни рубрики на Списанието се:

1. Општо теоретски, доктринарно-стратегиски и други теми од областа на одбраната;
2. Геополитички, геостратегиски, военополитички и теми од меѓународен ангажман во областа на одбраната;
3. Евроатлантски интеграции;
4. Техничко-технолошки достигнувања, вооружување и опрема;
5. Странски автори;
6. Други рубрики од областа на безбедноста, одбраната и заштитата; и
7. Прикази на книги, стручни трудови и др. од областа на одбраната.

ПОДГОТОВКА НА РАКОПИСОТ

Ракописот треба да се доставува во **еден отчукал примерок** на ласерски печатар, без проред, на двете страни на хартијата, со формат Б5 и на дискета, за да се олесни печатењето на Списанието. Страниците и прилозите треба да бидат нумерирани.

Трудовите треба да бидат напишани на македонски или на англиски јазик, а на авторите им се препорачува насловот, апстрактот на трудовите, приказите и кусите соопштенија да ги пишуваат и на Англиски јазик.

Трудовите што не се земаат во печатење им се враќаат на авторите со образложувања.

При подготвувањето на ракописот задолжителна е употреба на Меѓународниот систем на единици (SI).

Ракописот треба да содржи: наслов, автори, институција, апстракт, клучни зборови, вовед, содржина на трудот, заклучок и литература.

Наслов: големина на масни (**Bold**) букви, 14 points, RG-MAC C Times, центрирано, прво на македонски, а потоа и на англиски јазик (пред апстрактот на англиски јазик). Насловот на трудот треба да биде кус, но да дава верен одраз на содржините и по можност да содржи што повеќе клучни зборови од опфатената проблематика.

Еден празен ред.

Автори: име и презиме, мали масни (**Bold**) букви, 11 points, RG-MAC C Times, центрирано.

Два празни реда.

Институција: ракописни букви, 11 points, RG-MAC C Times, центрирано.

Два празни реда.

Апстракт: прво на македонски јазик, 11 points, RG-MAC C Times, а потоа и на англиски јазик, 11 points, Times New Roman, единечен проред. Содржината на апстрактот треба да е суштинска и независна целина.

Еден празен ред.

Клучни зборови: максимум до 5 збора, 11 points, RG-MAC C Times, единечен проред, на македонски и на англиски јазик.

Вовед: 11 points, RG-MAC C Times, единечен проред. Во воведниот дел треба накусо да се наведе само најважното од поранешните истражувања поврзано со обработуваната проблематика, а потоа да се објасни целта и важноста на работата - истражувањето.

Еден празен ред.

Содржина на трудот: 11 points, RG-MAC C Times, единечен проред. Содржината на трудот треба да ги опфати теоретските основи, експерименталниот дел и резултатите до кои што се дошло.

Трудовите кои што се однесуваат на теоретски истражувања, наместо експериментален дел, треба да имаат поглавје **теоретски основи**, во кои ќе бидат изнесени подробностите за проверка на наведените резултати.

Експерименталниот дел треба да биде издвоен и да содржи податоци за употребените материјали и опис на применетите принципи и методи на начин кој што ќе овозможи репродуцирање на постапките, но без детално опишување на веќе познатото.

Резултатите до кои се дошло и дискусијата треба да бидат дадени во едно поглавје. Дискусијата треба да содржи анализа на резултатите и заклучоците кои што можат да се извлечат.

Еден празен ред.

Заклучок: 11 points, RG-MAC C Times, единечен проред. Заклучокот треба да претставува кусо резиме од трудот, а да ги опфати и резултатите до кои се дошло со истражувањето.

Еден празен ред.

Литература: 11 points, RG-MAC C Times, цитирана според светските стандарди. Литературата се наведува во посебно поглавје при што библиографските единици се нумерираат по оној ред по кој што се појавуваат како во фус нотите во текстот.

Маргини: - Б5 формат, трудовите отчукани на непровидна хартија од канцелариски формат А4 со работен простор:

- горна: 5 см	- Top: 1.89"
- долна: 5 см или Page Setup компјутерски	- Bottom: 1.89"
- лева: 4 см параметри во инчи (inch)	- Left: 1.58"
- десна: 4 см	- Right: 1.58"
	- Gutter: 0"

Печатар: ласерски принтер.

Примените ракописи уредувачкиот одбор ги испраќа на рецензенти. Рецензентите и авторите остануваат анонимни. Рецензираните трудови, заедно со евентуалните забелешки и мислења на уредувачкиот одбор, се доставуваат до авторите. Тие се должни, најмногу во рок од 15 дена, да ги извршат неопходните корекции.

7

Трिकाзи на книги, стичични трудови и др. од областа на одбраната

Категоријата на трудот ја предлага авторот, но уредувачкиот одбор ја донесува дефинитивната одлука врз основа на мислењата на рецензентите.

Пробните отпечатоци по потреба им се испраќаат на авторите заради корегирање на печатарските грешки, а не за измена на текстот. Евентуалните нови сознанија можат да се дадат само како куса белешка после текстот. Коригираните пробни отпечатоци треба да се вратат на редакцијата во рок од 2 (два) дена.

Брзината на објавувањето на трудот, покрај останатото, зависи и од придржувањето кон ова упатство.

Трудот се доставува отпечатен според горенаведените пропозиции и на дискета.

Рокови за испраќање на трудовите: 30.04. и 31.10. во тековната година на

- АДРЕСА:
1. ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ - СКОПЈЕ
проф. д-р Трајан Гоцевски, главен и одговорен уредник
e-mail: trajang@freemail.org.mk
или
  2. ВОЕНА АКАДЕМИЈА НА РМ - СКОПЈЕ
проф. д-р Сокле Кочоски, полковник, заменик главен уредник
e-mail: kocoski@va.edu.mk

СК/СК
Скопје, 23.12.1999 година

**УРЕДУВАЧКИ ОДБОР
НА СПИСАНИЕТО
„Современа македонска одбрана“**